

KALANGYA

DÉLVIDÉKI IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT
SZERKESZTI: HERCEG JÁNOS

SZENTELEKY KORNÉL ÉS CSUKA ZOLTÁN ALAPÍTÁSA.

XII. év.

1943. június 15.

6. szám.

Ára: 1.40 pengő

TARTALOM

<p>Dr. Deák Imre: A Délvidék ipara, kereskedelme és a bezdán-kisköszegi hid — — — — — 241</p> <p>Kristály István: Sorsunk és munkánk 246</p> <p>Erdélyi Tibor: Honfoglalók (vers) 251</p> <p>Dudás Kálmán: Bácskai rapszódia (vers) — — — — — 252</p> <p>Bács megyei: Idősebb Báró Rudics József emlékezete — — — — — 255</p> <p>Dr. Kühner Béla: Bácska közlekedési problémái — — — — — 260</p> <p>Banó István: Molnár G. Károly, az öreg zentai mesemondó — — — — — 261</p> <p>V. Börscsök Erzsébet: Az árnyékos oldalon (regényrészlet) — — — — — 264</p>	<p>Lévay Endre: Egy egyesület ünnepe 266</p> <p>Csordás Nagy Dezső: A költő és a halál — — — — — 268</p> <p>Flórián Tibor: Otthont találsz (vers) 271</p> <p>Dr. Frey Imre: Árpád házi királyok magyarveretű pénzeiről — — — — — 272</p> <p>Csery Ferenc: A dolgozó Délvidék 277</p> <p>Muhi János: Mezőgazdaságunk helyzete — — — — — 282</p> <p>Délvidéki írók a budapesti és kolozsvári könyvnapokon — — — — — 283</p> <p>KÖNYVEK — — — — — 285</p>
--	---

Cimlapekünk *Bácskai székely aratólány* (Magyar Filmroda)

K A L A N G Y A

A Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség irodalmi és kulturális szemléje

Megjelenik minden hó 15-én.

A szerkesztésért és kiadásért felel: *Blazsek Ferenc*, Ujvidék

Lapzárta minden hó elsején

Mindennemű kéziratot, képeket, ismertetésre szánt könyvet erre a címre küldjünk:

Herceg János, a Kalangya szerkesztője, Zombor, Városi könyvtár

Gépirásos kéziratokat kérünk. A beküldött kéziratokat, képeket nem őrizzük meg és nem adjuk vissza. Minden cikkért szerzője felel.

Központi ügykezelés, Budapest VII., Baross tér 15 (Tel. 426-921)

M. kir. postatakarékpénztári csekk-zámla: 54.897 sz.

Előfizetéseket, laprendeléseket, hirdetéskeket a központi ügykezelés vezetője, *Csuka Zoltán* címére kell küldeni, Budapest VII., Baross tér 15.

Előfizetési árak:

Egész évre 12'— pengő, jogi személyeknek 24'— pengő, Egyes szám ára 1'40 pengő.

G Á L

Szabadka, Kossuth-u. 9 és Rudics-u 2

*cipői és bilgeri
csizmái közismertek*

A Délvidék ipara, kereskedelme és a bezdán-kiskőszegi híd

Írta: Dr. Deák Imre

Délvidékünk felszabadulása természet-szerűleg és követelően kívánta a visszahódított terület közigazgatási, gazdasági és társadalmi újjászervezését és a Csonkaországéval, — új színekkel és bizonyosan új értékekkel vegyítetten — egybehangolt élet megindítását. Elsőbrendűek voltak természet-szerűleg a napi kérdések, de igen rövid időn belül tölthet előtérbe a nagyobb koncepciókat magukbafoglaló tervezetések, elgondolások és kívánságok is.

A felszabadulással egy szerves gazdasági egység kapcsolatot ismét egybe a trianoni Csonkaországgal, amely egység be Bács-Bodrog vármegyének megszállás alatt volt részein kívül Baranya vármegye Trianon által szüntén elszakított része tartozik, az általánosságban baranyai háromszög néven ismert terület. E területen élő magyarságnak majdnem teljes egészében a szabad pályára kényszerült tömege, az őstermelő polgársággal mind erősebben ébredt a gazdasági önállóság hatalmas erejének tudatára annak felismerésével, hogy elsőrendű fontossága a belterjesebb gazdálkodás bevezetése mellett a mezőgazdasági ipar létesítése és mind tágabb körben való kiépítése. E munkában nemcsak a feltétlenül szükséges támogatást kellett nélkülöznünk, de még a szükséges tájékoztatást, felvilágosítást, utmutatást sem kaphattuk meg. Különös értékeseknek és időállóknak kell elismernünk e téren tehát akármilyen kis eredményt és sikert, mert ezt kizárólagosan a megszállás alá került magyar népesoportunk minden elnyomással szemben dacoló és azt gazdasági vonatkozásban sok helyen áttörő és legyűrő akaraterének és élniakarásának eredményeként kell betudnunk.

Ipari téren vagy a mezőgazdaságot más vonatkozásban belterjesebbé teendő, — sok támogatással az 1914 előtti években sem dicselkedhettünk. A kincses Bácska, mert akkor ennek nevezték és ismerték, — nem igényelhetett támogatást a nélkülözhetetlen mezőgazdasági ipar alapjainak megfektetésére, a föld gazdagsága termőereje kellett hogy ellásson mindenkit bőségesen, hiszen az Osztrák-Magyar

birodalomnak volt is egy ilyen élestartra szüksége. És ha vizsgáljuk az ipar fejlesztésére forított államsegélyek eloszlását az első világháború előtti Magyarországon területén 1881—1914 között, megállapíthatjuk, hogy Bácska ilyen célra semmiféle segélyben nem részesült. Baranya és Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyék mint szomszédos megyék ha a minimális és egy lakosra kiszámítottan 3 aranykorona segélyt kapták is, voltak megyék, ahol ezen segély összege fejenként arányosítva a 7 aranykoronát elérte. Mi ebből mind kimaradtunk. Iparunk, eltekintve az egészen kezdetleges és csak közvetlen szükségletet kielégíteni tudó háziipartól egyáltalán nem volt. Két cukorgyárunk épült Bácskában, de ez is idegen tőkével, mert úgy látszik az idegen vállalkozók és tőkések szeme a miénkél jobb volt. Így iparunkhoz mérten kereskedelmünk is gyermekcipőben járt.

A megszállás alatti élet ezen, ha nem is nagy mértékben, de fa'festvéreinknek a szabad pályára való kényszerülése és az ipari, kereskedelmi életbe való bekapcsolódása révén némileg változtatott és mind erősebben indult meg a mezőgazdasági kisiparnak gyorsuló gyakorlása, ezzel pedig egy erősebb kereskedelmi forgalom.

Ami létesült: minden a saját erőnk-ből, bármilyen szegényesen is. Most a megindult munka, — felszabadulásunk után — mind nagyobb és nagyobb erőre kapott. Most már nemcsak egyesek, acélosabb idegzetű és vállalkozóbb természetű polgártársaink, mint a megszállás alatt, — de mind többen és többen, mind tágabb és tágabb körben foglalkoznak vármegyénket illetően az ipari és kereskedelmi kérdésekkel. Elsősorban azon tényezők vizsgálatával, amelyek még a mai nehezebb gazdasági körülmények között is alkalmassak a megindult fejlődés rohamosabb továbbvitelére, mintegy megnyitandó azon újabb utakat és csatornákat, amelyek a csirájában erősen kifejtett magot gyorsiramu fejlődésre készítetik az életéhez lom bosodásához szükséges ózonhoz és nap-sugárhoz juttatják.

A gazdasági fejlődéshez szükséges előfeltételek. Délvidékünk önálló gazdasági

egységet képező jellegéből önként adódnak. Megyénket kétoldalt Európa közlekedési vérkeringésének ütőere, a Duna határolja, ebbe kapcsolódik bele, a Duna nagyobb uszályokkal is járható Tisza-szakasz, míg észak felé az ország szive irányába az út szabad, természeti akadály a közlekedést nem hátráltatja. Ezen víziút hálózatot egészíti ki a kereken 150 évvel ezelőtt, 1793. május 6-án ejtett első kapa-, vágással építeni megkezdett Ferenc csatorna, amely Bácskát közepén kettészelve majdnem szabályos két részre osztja. A Ferenc csatorna hálózatát bővíti a későbbben létesített Ferenc József csatorna Kis-Sztapártól Ujvidékig és a Tápcsatorna Bajától Bezdánig terjedő szakasza. A csatorna hálózat az 1870 évi XXXIV törvényekben foglalt Engedély-okmány tartalma szerint belviz levezetésre, öntözésre és kereskedelmi forgalom lebonyolítására szolgál. Ezen, a sorrend végén említett, de talán leglényegesebb rendeltetés az említett Engedély-Okirat több szakaszában kifejezést is nyer, mert ennek tartalma szerint a Ferenc csatorna a nagy dunai uszályok befogadására alkalmas szélességben és mélységben volt kötelezően szabályozandó, a Ferenc József csatornán pedig a 4 § a) 5 pontja szerint teljesítendő munka volt: »Kis-Sztapárnál az első tartányból kiindulva, Ujvidéken alul a Dunába egy új öntöző csatornát ásatni, mely — habár mindenek előtt öntözési célokra van rendeltetve — akkép készítendő, hogy azon legalább 3000 mázsával terhelt hajók mindenkor akadály nélkül közlekedhessenek.«

A munka kivitelezése az előírások szerint történt és az Engedély-okmány által előírt kivitelezésben adta át a Kormány a majdnem 10 évig épített teljes csatornahálózatot a koncesszionált vállalatnak.

Vasutvonalakkal a 90-es évek hatalmas ütemű építkezése során Bácska szintén erősen gazdagodott. Fővonal szelte át megyénket Szabadka—Zombor—Gombos irányában és ezen fővonalba kapcsolódott bele Zombor központtal a vicinális hálózat. Másik fővonalunk Szabadka—Ujvidék volt a Balkán felé irányuló forgalommal.

Úthálózataink meglehetősen gyérnek és ha a mult hiányosságairól emlékeztünk meg, úgy ezek építésének elmulasztását kell egyik legsúlyosabb hibának felróni.

Századunk első évtizedeiben csak a már létesített közlekedési vonalak fokozottabb kihasználásának törekvéseiről

szólhatunk, de új létesítményekkel már nem igen gazdagodtunk. A megszállás alatti években azonban, amikor Bácska teljes és maradéknélküli kiszákmányolása volt a cél, továbbfejlesztő gazdaságpolitikával az arra hivatott szervek nem tördtek. A gazdasági kapcsolatok a Csonkaországgal majdnem teljesen megszűntek új külföldi összeköttetések a mi számunkra nem teremttek, — Bácska ha tovább is élni akart és a mértéken felül kizsákmányoló rablógazdálkodást csak némileg is ellensúlyozni kívánta, — a gazdasági egységéből folyó, de már szélesebb alapokra fektetett iparát kellett kifejleszteni, vagy a belteresebb gazdálkodás mellett egy megfelelő erőtartálékkal rendelkező mezőgazdasági ipart kellett teremteni. Nehéz volt ez a kereskedelmi élet kívánta támogatás hiányában, de a ráutaltság és akaraterő lassan-lassan új és erőteljes fejlődés útját nyitotta meg. Gazdáink erősebben kezdenek el az ipari távolnyekkel foglalkozni, és ezek feldolgozására mind nagyobb és nagyobb méretekben indul meg a mezőgazdasági iparágak gyárszerű gyakorlása.

Ipar **kereskedelem** nélkül nem képzelhető el és a kereskedelemnek erősebb ipari munka esetében tul kell jutnia nemcsak a szűkebb patria, de akár távolabbi külföldi határain is. A megszállás alatt is ezen kérdések megoldásán fáradoztak a közigazdasági kérdésekkel foglalkozó vezetőink, sajnos, önmagunkra utalva igen csekély eredménnyel. Ha egy-egy újabb iparcikk vagy gyári áru előtt megnyíltak a külföldre vezető utak és vámsorompók ez nagyobb mértékben az egyéni vállalkozás sikerének volt elkönnyvelhető. Bácskát illetően valameennyi iparunkat átfogó komoly kereskedelemről beszélni sem lehetett.

Felszabadulásunk ipari és kereskedelmi életünkkel kapcsolatban ezen kérdéseket toltta előtérbe és azelőtt kizárólagosan mezőgazdasággal foglalkozó Bácska népének most kívánják a helyi érdekeltségek a kormány támogatásával a szélesebb távlatot megnyitni.

Utáink helyrehozása, új utak építése a háborus nehézségek ellenére is erős ütemben halad és ha megvalósulhat a mintegy 5 éves program, nem lesz több elzárt bácskai község és a közlekedés az esős évszakok idejében is lehetségessé válik. Hiszen ezen programnak az első utügyi értekezleten lefektetett alapelve: »az

utépítés üteme nem a rendelkezésre álló hitelkerettől függ, hanem a maximálisan igénybevehető munkaerő és anyag mennyiségétől, — a tervek feltétlen megvalósíthatóságát biztosítja.

A közlekedési szempontból igen fontos **csatorna hálózatról** is igen sok szó esik. A megszállás alatti években a csatorna elhanyagolt kezelése miatt erősen eliszaposodott és forgalma azon korlátozás miatt, hogy a csatornán csak a volt jugoszláv állami hajózási vállalat hajói közlekedhettek, — a minimálisra csökkent. De nem is volt célja a jugoszláv kormányoknak a csatorna-hálózat teljes üzemű fenntartása, hiszen Bácska, bár az egész Jugoszlávia adóinak 46°-t fizette, — gazdaságilag halálra volt ítélve.

A csatorna-hálózat hasznosítását az 1870: XXXIV. és az ezt kiegészítő 1873: XVII. t-cikkben egy részvénytársaságnak engedte át, azonban az Engedményokmány 25. §-a értelmében: »Jelen engedély tartama az engedély hatályba lépésétől számítandó 75 évre állapíttatik meg.« Ezen koncesszió az 1945. évben, tehát 2 év múlva megszűnik. A kérdés mielőbbi rendezésének fontosságáról alkalmunk volt már az 1943. évi Állami költségvetés bizottsági tárgyalásán felhívni a figyelmet majd az illetékes szakminiszterekkel folytatott eszmecsere során erre több ízben rámutatni. Az illetékes tényezők óhaja is az, hogy a csatorna-hálózat a koncesszionált részvénytársaságtól az Engedményokmányban foglalt feltételek mellett megváltassék és állami tulajdonként egy arra hivatott szerv útján hasznosíttassék. Feltétlenül kívánatos a meder kitisztítása, a műtárgyak kijavíttatása és ha ez a mai háborús nehézségek között lehetséges, a meder kiszélesítése, bár egyszerű kotrás révén is a mederben 70—80 vagonos uszályok is közlekedhetnek. A szakminisztériumokban folynak már az idevágó tárgyalások és a csatorna üzemi kezelését illetően komoly érdeklődés látható a M. kir. Nemzeti Szabadkikötő és Tengerhajózási Vállalat részéről. Ha ezen vállalat venné át a csatorna-hálózat üzemi vezetését és kereskedelmi irányítását, feltétlenül biztosítható volna a maximális kapacitás kihasználása.

Vizutjaink után a **vasúti hálózat** helyzete játszik döntően fontos szerepet kereskedelmi életünkben. Emeltett fővonalaink a dunahidak felrobbantása következtében de meg minden bizonnyal csak időlegesen

szünetelő nemzetközi áruforgalom miatt, — megszűntek. Ma Bácskának vasúti fővonalára nincsen, mert a gyorsvonalat járat csak Szabadkáig terjed. És ha meg is kell alkudnunk a háború okozta kényszerhelyzettel, amely a vasúti áru és személyforgalomnak a minimumra való lecsökkenésében is jelentkezik, feltétlenül gondolkodnunk kell a jövőre és mindazon előfeltételekre, amelyek a kifejlődésében még a megszállás alatt erősnek és versenyképesnek mutató iparunk és kereskedelmünk távolabbi lehetőségeit illetik és a háborús akadályok megszüntével az azonnali teljes kifejlődését lehetővé teszik.

E téren már konkrétumok is megállapíthatók. A **vizutak** kereskedelmi hasznosítása szempontjából az erre hivatott M. Kir. Nemzeti Szabadkikötő és Tengerhajózási Vállalat vezetőinek már megtalálta a kulcshelyzeteket jelentő újvidéki és bezdáni kikötő-telepeket, sőt a kormányzat az ezen kikötők létesítésére szükséges beszerzési munkálatok költségeit már az 1943. állami költségvetésben is szerepeltette. Elég megállapítanunk, hogy a Kereskedelem és Közlekedésügyi Miniszter 1943. évi költségvetésének indoklásában ezen két kikötő így szerepel: »A délvidéki forgalom szempontjából jelentős újvidéki és bezdáni telepek működésének megindulásához a legszükségesebb felszereléseket biztosítottam és arra törekszem, hogy e telepek előnyös földrajzi helyzetüket kihasználva, a Délvidék forgalmában fokozott jelentőséghez jussanak.«

Nagyobb hitel rendelkezésre bocsátása révén az újvidéki kikötő építése megkezdődött, míg Bezdánál a község agilis főjegyzője fáradozásának eredményeként az említett vállalat hosszú haszonbérlet leköltésével kapcsolta üzemi hálózatába a még jugoszláv időkben épített vámpalota épületeit és raktárhelyiségeit. Amíg ezen épületek a kereskedelmi célokra való teljes kihasználása lehetségessé válik, ott egy Folyam- és Tengerhajózási Akadémia kapcsoltan más hajózási tanfolyamokkal nyer elhelyezést. A megoldást Bezdán községének szinmagyar lakossága, amely nagy százalékban foglalkozik hajózással, igaz örömmel és megelégedettséggel fogadta. Az elszakított területek elorvadásra ítél magyar határközössége így jut az általa is szívesen üzött foglalkozási ág ismereteinek komoly és alapos elsajátításához.

Vizutjaink kérdése tehát az említett

tervek megvalósításával megoldottnak látszik, a munkának kell majd a kellő ütemben folyania és az elgondolásoknak valóra válnia.

Távolfekvő azonban a **vasuti közlekedési hálózat** multhatatlanul fontos kiépítésének a lehetősége. E tekintetben Délvidékünk egy zárt katlan, — az egyedüli közlekedési lehetőség, amely egy megnövekedett személy- és áruforgalom szempontjából figyelembe jöhet: a Budapest, az ország szíve felé irányuló utvonal. Nemcsak külfölddel, de országunk más vidékével is csak ezen az amugy is tulterhelt budapesti vonalon érintkezhetünk és a személyi utazás fáradtságosságától eltekintve, árunk csak nagy nehézségek árán juthat távolabbi vidékre. Ez a helyzet ma, amikor egyik legfontosabb gazdasági probléma az árunk a legrövidebb idő alatt és a legrövidebb utvonalon való szállítása és a fogyasztóhoz való juttatása.

Vasutvonalaink különben is túlzottan központosítottak, ezért az ország legtávolabbi vidékével való érintkezés mindig csak Budapesten keresztül történhetik. A fokozottabb személy- és áruforgalom következtében ez komoly fennakadást jelent és a közlekedési decentralizáció annál is inkább megvalósítandó, mivel a háboru utáni időkben a jelen helyzet tovább fenn nem tartható. Foglalkoznunk kell ezzel a kérdéssel magunknak is, hiszen a német szakirodalomban máris olvashatunk figyelmeztető értekezéseket, amelyek az európai újjárendezés taglalásánál elkerülhetetlenek tartják országunk közlekedésének decentralizálását. Igaz, ezek az értekezések e kérdést a nemzetközi forgalom vonatkozásában tárgyalják, de levonhatjuk az érvekből a helyi forgalom tanulságait is.

Ezekbe a kérdésekbe kapcsolódhatik bele ismét Délvidékünk egy régi óhajításával, amelyet a **Bezdán-Kisköszeg közötti vasúti és közúti híd létesítése képez**. Ma ennek a kérdésnek a jelentősége még fokozottabb, hiszen a gombosi hidremek romokban hever, esetleges újjáépítéséi költségei talán egy teljesen új híd építésének költségeit is meghaladják. Pedig az új kényszerű helyzetben át kell törnünk a víziut szempontjából sok áldást, de a vasúti közlekedés szempontjából akadályt jelentő Duna választó vonalát. Ezzel nemcsak levegőhöz jutunk és találkozzunk az egész Dunántúllal, de ezzel a háboru utáni idők egyik igen fontos és már decentralizált közlekedési átkelési pontját is létesít-

jük, amely Keletet köthetné össze Nyugattal és Európát délnyugati országaival. Vasúti hálózatunk a ma leminősített vonalak helyett fontos fővonalai szakasszal gazdagodna és a minden vonatkozásban értékes Bácska földje és népe szabad utat nyerne Európa bármely részéhez.

A kérdés felvetésével nem új hurokat pengetünk, az újabb helyzet révén legfeljebb a dallamot új hangokkal gazdagítjuk.

Meg kell említenünk az e tárgyban még 1904. év április 11-én Bosnyák János Bezdán akkori érdemes főjegyzője által a Magas Kormányhoz intézett Feliratot, amely alapos felkészültséggel tárgyalja a kérdést, rámutatni kívánva arra, hogy az akkor tervbevolt Baja—Bátaszéki híd létesítése helyett sok vonatkozásban mennyivel előnyösebb volna a Bezdán—Kisköszeg átkelési szakaszon kívánt megoldás.

Idézzük a Felirat egyes részeit:

»A javasolt áthidalási hely a Bezdán—Kisköszeg-i áthidalás: olcsóbbasági, biztonsági, közszükségletességi, természetszerűségi, hadászati és műremeképítési szempontból való előnyösségét a következőkben a batorokodunk kimutatni:

1. Hogy milyen nagy területet mosná a Baja—Bátaszék-i áthidalási vonalat, az még a laikus által is könnyen meglátható, hogy milliók kellene arra a földmunkára, amely megakadályozza azt, hogy a Duna árja az áthidalás keleti és nyugati töltés-estjeihez, vagyis az építendő vaspályavonal töltéstejtéjéhez ne érjen, azt ne mossa ne szaggassa és a hasznavehetetlenségig való megrongálásig ne károsítsa. Itt tehát előbb a Dunát kell szabályozni és erre milliókat fordítani...

Bezdánnál és Kisköszegnél parterődtésekre nincsen szükség, mert a Duna balpartját védik és megvédték partszakgatás ellen a mult század 6-ik tizedének elején a Mihalik János által épített négy sarkantyus az ugyanekkor épített ferencsatornai zsilip védművei, amelyek a parnton lévő területnek még a süppedékeséget is kizárják. A Duna jobb part a pedig elmoshatóan sziklás hegy, tehát itt süppedésről vagy partvédelemről szó sem lehet. Megtakarítás érhető el pedig nemcsak a nem szükséges feltöltéskezési földmunkálatoknál és ezeknek nem szükséges megerősítésénél, hanem még magánál a tulajdonképpeni hidépítésnél is, mert a parti pilléreket mind a 2 oldalon közvetlenül a meder szélén megfeküdt száraz

szilárd helyen lehetne építeni és ami a fő, a közép Dunán a világ bámulatát magára vonó két egyenlő távolsági nyílásu a magyar vízepítészet remekéül tekintendő, 2 egyenlő szélességű meder fölött húzódó hidat lehetne építeni és pedig nem szélesebb, hanem csak oly nyílással, mint a budapesti Lánchíd középső nyílása — 100 öl — vagyis mindkét nyílást csak 100—100 öllel: ennyit tévén ki — 200 ölet — Hunfalvy szerint a budapesti lánchíd 3 nyílásának oszlopok nélküli szélessége mert a 2 szélső nyílás csak 50—50 öl. Tehát nemcsak, hogy a világ bámulatát magára vonó vízepítészeti műremekkel gyararíthatnók édes hazánk műalkotásait, de megtakaríthatnánk legalább is 10 millió koronát.»

Rámutat az átirat a Lugos—Temesvár—Zombolya—Nagykikinda—Tapolca—Zombor—Bezdán vasuti összeköttetés létesítésére, amelyhez az időközben kiépített Szeged—Szabadka—Zombor vonal csatlakozik.

Tovább: »Ezen tervezett híd berendezhető lenne gyalog és kocszi közlekedésre is, amely közlekedés oly élénk, hogy ennél élénkebb a Dunán Budapesttől Újvidékig nincsen.»

Hadászati szempontból: »Közvetlenül a híd mellett emelkedik a kisköszegi hegyorom, amelynek északi meredek fala tövénél húzódnék nyugot felé a hídtól a vasutvonal. Ezen hegy keletről északról és nyugatról egészen a sík földig, megközelíthetetlenül és teljesen járhatatlanul meredek mintegy 150 méter magasságban; délfelé azonban sík tetővel enyhén lejtős mintegy 5 kilométernyi hosszúságban. A hidat védő orom tehát sem a meredek 3 oldalról, sem a negyedik lejtős részről sikerrel meg nem támadható, de még csak fel sem robbantható, először azért, mert nagy tömeg, másodsor pedig azért, mert kiátása minden irányt ural s a hozzáérhetőséget lehetetlenné teszi. A hegyorom tehát hosszabb ideig képes a hidnak bármely oldalról jövő megtámadását elhárítani. S ez nagyon lényeges ténnyező hadászati tekintetben itt a sík Alföldünkön, mert tudjuk azt, hogy néha csak félnapi feltartóztatás is világraszóló háborukat előnyösen dönt el. De a hegyorom a Dunán netalán jelentkezhető ellenséges hadijárműveket is megrendszabályozhatja.»

»Némi kegyelettel tartozunk Kisköszeg középkori múltja, a mohácsi vész előtti szereplésének is. Őseink már akkor

is meg tudták választani a hadászati szempontból alkalmas helyeket. Így Kisköszeg is hegyoromi vár — arx — volt s egész a mohácsi vészig erősen tartotta magát. Verancsics Antal pedig összes munkái I. kötet 290. lapján 1553. évben, a Dunán történt követségi utazásainak alkalmából, így ír róla: quae antem loca nos vidisse contigit, quum v'dium bibuit rectoribus redire in justum alveum, hase sunt; Kewzeg, arx familiae Orbasorium in dextra Danubii, prorsus diruta, sitaque olim in amoenlo loco. Tehát már akkor is itt érték el csak a Dunának valódi medrét, mert a Sárköz felső végétől 10—20 Km-re széles területen hol itt, hol ott folyt a meder Kewzegig (Kisköszeg; megjegyzés) s különösen a felső mederrészekben Baia körüli részekben volt a víz olyannyira szeszélyes, hogy a vontató hajósok ezt a vidéket »rongyos partos«-nak nevezték. A fenti kies helyen többször megfordult Mátyás király is, akinek itt töltött idejéről a környéken különféle az igazságára vonatkozó népmonda kering a nép aikán. De itt születtek a középkor első és utolsó igaz magyar költőjének Janus Pannoniusnak — Czenige János — a haza nagyságát s királya nagy tetteit dicsőítő, az akkori egész művelt világot beárt s ezt bámulatokra ragadó dalai is.»

És végül: »Miután tehát az általunk javasolt áthidalásnak a másik kettő fölötti előnyösségét biztossági, olesobbsági, közszükségességi, természetszerűségi, gyorsabb felépíthetésén, de különösen hadászati és a hazai műremeképítési szempontokból megtámadhatatlan kimutatjuk bizton merjük remélni, hogy a Hazának egy olyan fia sem lesz, aki ezzel szemben személyes érdekeit előtérbe tolni megkísérlí.»

A Felirat mégsem járt eredménnyel!

Ma a Felirat, mint említettük, sok új tónussal gazdagítható! Az általános kereskedelmi és közlekedési szempontokon kívül nemzetiségi vonatkozása jelentősége is van. A megszállás alatt Baranya magyar lakossága Észék felé tájékozódott, az állandó erős beáramlás révén ott rövid időn belül ma'dnen; teljesen különálló új magyar telepét létesített. Ma ez a kapcsolat megszűnt, — Pécs felé lehetetlen — gazdaságilag is Bácskához csatoltan Baranya magyarai Bácskát látogatnak és erősítenék fáradságtalan munkájuk és izzó hazaszeretetük által, de önmaguk felemelésén keresztül!

A hid-kérdésnek, az elmondottak után megállapíthatjuk, két oldala van: egy pozitív és egy negatív. A pozitív: hol épüljön fel, a negatív pedig: hol ne épüljön fel egy létesítendő új átkelési szakasz? Ez a vita jellemezte Bezdán községének kivonatossan ismertettét Feliratát, de ez a vita a mostani kényszerhelyzet — megszállás — által létesített változott körülmények között is ura léedt, csak más vonatkozásban. A Csonkaországban erős mozgalmat indított Mohács városa egy ott létesítendő átkelési szakasz érdekében éppen Bácska—Baranya gazdasági egymásrautaltsága indokolásával. A hid nem épült fel, — most önkénytelenül is aktuálissá tétetett, hiszen a felszabadulással Bezdán—Kisköszeg régi óhaja kelt életre és az ez elleni védekezés a mohácsi akciót is élénkebbé tette. Ma mondhatni, harc indult meg közületek és magánosok részéről, mindkét oldal különböző indo-

kokkal vitatja az álláspontja helyességét. A vitával foglalkozni jelen alkalommal részletesebben nem kívánunk, elsősorúndünek tartva az általános gazdasági helyzet ismertetését. Éppen ennek jelentőségét felismerve ha elvileg is, de a Bezdán-Kisköszeg áthidalás mellett foglalt állást, a kérdés felvetésének elsőbbségét is kétségtelenül ezen megoldásnak ítélve, — Bácska minden közülete, politikai, gazdasági szervezete is csatlakozott ezen kérelemhez, indítványhoz Baranya vármegye közönségének és hivatalos szerveinek is a többsége. Adandó alkalommal részletesebben térünk ki a két álláspont ismertetésére és most Bezdán község 1904. évi április hó 11-i Feliratának zárószavaival élünk: »Mi megtevény hazafias kötelességünket, tehát ezek után egyéb mondanivalónk nem lehet, mint: »Videant consules...!«

Sorsunk és munkánk...

Írta: Kristály István

»Saxa loquuntur«... mondja a latin. Megszófolnak a kövek. Semmi sincs, ami maradéktalanabban tudná visszatükrözteni az idök távolában letünt korok lelkiségét, mint a kö. A latin szellem nagyon gazdag kövekben. Idövel és muló változásokkal dacoló élettere'e, gazdag emlékei szinte ma is kirajzolják a kulturált Európa határait. A latin szellem világos és következetes építő állásfoglalása ma talán inkább, mint bármikor, a kultúraépítés és nem a tagadás szelleme. A tiszta és világos történelmi magatartásból ma különösen megérezzük a latin szív dobbanását a »nagy mü« iránti hit mélységes ihletét amely a korok összefüggő ritmusát zengi s amelyben az építés — melynek tere így végtelen — a nagyratörö ember alkotó vágyainak nemes mása. A latin szellem a történelmi színek harmonizálására egy tisztultabb szólam. A gondolat melegen világos céljait rögzíti, tele lelkesedéssel, erővel, hatalmas akarattal. Bizonyos hogy a magyar lélek európai meggöke-

rezésében a latin szellem áramlata volt a belső és benső rend. Saxa loquuntur... S igazságuk csillogó gyémántprizmaként színesedik, hogy téren és időn át a történelmi színek igazát hirdessék. Azokat a belső összefüggéseket, melyeket megtagadni nem lehet. A magasabb szemponatokra figyelünk. Ugy látjuk, hogy a most megtáruuló magyar kövekben a küldetésre és elhivatásra kapunk időkjelölti feleletet. A jelen rémeitől s azon belül a mult megkerülése nélkül, annak tragikus kettőségétől szabadulunk most. A kétely sötét hatalma elmúlik. A magyar történeseknek és hagyományoknak nem igen volt idejük ahhoz, hogy csak idillikus emlékeké legyenek. Hagyományokban és eseményekben tulsufóltak a magyar föld tájai S ez volt a talaja az »örök« magyar irracionalitásnak. Ugyanaz a táj szinte egyként szolgáltatta a pesszimizmusnak s az okolatlan reménykedésnek adathalmazát. Nekünk azonban valóban vannak »örök« köveink. Az esztergomi Bazilika nyugodt

méltósággal fénylő kupolája körül most tárlukozik meg a keresztény, európaivá lett magyarság kezdő évszázadainak alap kö ereje. A magunkbaásás legmeggyőzőbb évei köszöntenek ránk. Az esztergomi ásatások hitettermő talaja a magyar arculation is a megújulás sziklaköveit termi. És bizonyára nem véletlen, hogy a talaj és lélek együttéli »a nemzeti önismeret...« a nemzeti lényeg»... tökéletességet szomjazó életalap ihletét. Ennek a vallomással fokozódott magyar jelenségnek nagy lelki valósága van: a küldetésre való ráébredés. S ahogy uira megjelenik a magyar föld mélyébe temetett magyar élelthi Szent István-i temploma, nem lehet többé kérdéses, szabad-e, vagy lehet-e olyan nemzeti magyar életszemlélet követni, amely a romok alól s a szellemi romok alól is, az elhivatattas parancsából kél életre, hogy nemzeti megmaradásunkat érintő kérdésekben mindig a nemzeti érdekszerint döntsön és cselekedjen. Az esztergomi templomkövek pusztító történeti fordulatok után s olyan időben, amikor az életre állított világ egyre mélyebb rengések állapotában van, a magyar élet alapkérdését tisztázza. Kibontja és megérleli a nemzeti lélek egységes magatartását.

A lelket hasogató magyar szenvedések bánáti talajáról nem a táékozódást, nem az új életcélokot kereső magyar lélek fordul az esztergomi templomkövek felé. Hanem az annak hódoló, a maga hamisítatlan valóságában magyar történelmi öntudat. Nem is bizonyítani, hogy sem mit sem felejtett. Az esztergomi kövek tol mácsolója sem akar lenni. A véresre szagatott sors tempolmélménye az üldözött lélek hitvallása. A sors végzéseinek látatója, akire nem az áhítat elfogódottságával, hanem a megvallás erejével néz föl. Ennek a talajnak Szent Gellért volt az első püspöke. Az örök Magyar Ifju, Szent Imre nevelője. A magyar megmaradás templomi alapköveivel van beépítve itt is a föld. És nem hisszük, hogy külön bánáti magyar sorsot példázna az ősi Aracs mellett benedekrendi kolostor, amelynek háromhajos boltozata tatár és törökülés ellenére, sőt Trianon ellenére is áll. Nem jelképek, hanem magyar európaépítés tanujának sorakozik föl esztergomi testvére mellé. Bizonyos, hogy az élő és életre elhivatott Európa a magyar maradását által örökre el van jegyezve a magyar talajjal. Az esztergomi magyar hü-

ség ma végzetszerű találkozására Európának önmagával. Ezt a találkozást a nagy latin Férfi előre látta. S hogy meglátta, léleképítő európaiságával adott bizonyítékot. S bizonyos, hogy az a magasabb mérték ihlette meg őt, hogy a magyar nemzet 400 évnyi mélységből ásta ki templokköveit. A romok fölött megmaradt nemzet nagyobb történelmi mértéke, amely élt benne Rodostóban égyú, mint Turinban, vagy Bécsújhelyen és Aradon Vallomás, önvizsgálat és jövőbenezés sugárik a köveinkből, amik nemcsak megszólalnak, hanem élnek s a sors végzéseinek meglátójává teszik a nemzet minden tagját. Meggyőznek és megnyugtatnak. Lehántják rólunk a mindennapiság szürke köntösét és mértékéhez emelkedve indulnak a küzdőterre, nem ismerve sem fáradságot, sem veszedelmet. Csak egy lélek tehette meg, hogy 1779-től 1914-ig tehát 125 év alatt, a török által teljesen elpusztított Bánátot, ami hajszálnyi eltéréssel Torontál vármegye területének felel meg, a kulturális és anyagi fejlődés európai mértékéig emeli. Ez a terület 1716-ban szabadul meg a törököktől. Ekkor a mecsaras, bozotos, elpusztult vidéken nomád, gyülevész balkáni nép kóborolt. Az 1779-ig tartó osztrák katonai kormányzat idegen országokból különféle nemzetiségű és vallású népekkel telepíti be a vármegye területét és igyekezett a természeti viszonyokat megjavítani. A katonai kormányzat azonban mindenben önkényesen jár el s úgy kezeli a vidéket mint idegen provinciát, teljesen figyelmen kívül hagyva a magyar államjogokat. Az 1779-ben helyreállított magyar alkotmányos rendszer a magyar kultúra termékenyítő hatása alatt a legkülönbözőbb fajú népek békés együttélését teremti meg a vármegyei önkormányzat keretében. Trianon a magyar államtest e részét is Jugoszláviához csatolta. Jugoszláviai alkati összetételében állandó politikai és történelmi válságok rázkódtatják, melyek alatt a terület lassan, de egyre növekedő bizonytalansággal haladt az elkerülhetetlen sorsfordulat felé. 1941 április 6-ika azonban váratlan fordulatot hozott. Torontál vármegye Bánát elnevezés alatt német katonai megszállás alá került s mint ilyen a szerb közigazgatási keret egyik, — bizonyos autonómiával felruházott kerülete amennyiben a német népcsoport mellett a magyar népcsoporttá korlátozott magyarság is résztvesz a közigazgatásban.

A magyar nép prófétái mellett mindig ott éltek a nép bölcsői is. Akik az élet, a lélek, a szív közvetlen fordulataira figyeltek s amit megláttak, megéreztek, azt szent kénszerből életté szobrosították. A magyarság, amelyről éppen egy Kretschmer mondja: »stark legierter Typ«... a 22 éves elnyomás minden gyökértelenítő törekvések ellenére sem változtatta meg az ősi talajjal való viszonyát. Sőt a tájba még jobban elmélyed. A talaj erkölcsi helyénmaradásának mértékévé lényegül át Csoladalt életgazdaságban objektívoldának történelmi színei. Minden átlényegül a megtartó magatartásba. A jugoszláv agrártörvény a torontali magyarságot ugyyszólván kiemeli az ősi talajból. És mi történik? Mint ezernyi magyar eskü és mély friss kiáltás ez, a nép még jobban odatapad az édes anyaföldhöz. Megszámlálhatatlanul épülnek a kis magyar házak. Alig ha építettek más magyar tájon és csak a földből, annyi magyar házat, mint a mai Bánátban. A magyarság e lángoló és elhatározott vallomása szárnnyal fel a legkisebb szót, az alig észrevehető mozdulatot és népi és emberi magát döntően erősíti. Szomjas fülekkel itta a lelke új mondatait, új jelzőit és új ígéit a megölelt tájról, ami kezdete volt a jövő nevében is a győzelemnek az átmeneti csúszágon. A két évtizedet meghaladó szenvedés után azonban nem következik be a megváltás. Mégis, éppen az ellentét feszültségében, világlik föl a magyar történelmi kép és annak állandósága. A beállott fordulat ellentmondása nem tudott betörni a lélekműhelybe. Sem az erények visszadóró áradata, sem a koreszme mikroszkópja... Érti és tudja, hogy sorra kerülnek majd a végleges és döntő erők.

Legnagyobb feladat az értelmiségi keret hiányának pótlása. A 22 évi elnyomás sorvasztó, tudatosan végrehajtott hadjárata a magyar értelmiségi réteg ellen, Bánátban érte el a legmegsemmisítőbb eredményt. A sok letagadott magyar tízezer arányában irtották ki középosztályunkat. A bánáti magyarság szellemi arculatát éppen az öntudatos magyar művelt ségteremtés jellemzi. A sajtós bánáti helyzet a magyarságot kizárólagosan önére utalja. A bánáti magyar értelmiség szakmunkája mellett a műveltségteremtés sűrgető feladataival az őszinte magáratallás erkölcsi felelőssége mellett foglalkozik. A felrisszult magyar értelmiség itt szinte hiánytalanul felel meg nemzetgyarapító

feladatainak. Ha nincs is még, egy formailag is szoborba öntött szerves művelődéspolitikai terv, a sorsdöntő felelősségtudat magas igényivé fokozza a munkát. Most van alakulóban a tanárok és tanítók szakosztálya, amelynek alapföndolalata a művelődéspolitikai terv tárgyi és személyi szerves fölépítése. Ez megszűntetné a nagyobb központoktól — sokszor szóróvannya híguló — távolabbi magyarság kulturális fejlődését. A nagy benső összekötő kapocs, a magyar céltűzések letéleményese, a Dunamenti Magyar Művelődési Szövetség társadalomszervező és népi szociális életelmélyítő munkáját egészséges benső erők mindig a lehetőségek legmagasabb fokáig izzítják át. Az akciók éppen azért közvetlenek és őszinték. A nép és szervezete tökéletes egysége jegyében. A nemzeti műveltség ősalapja a nép. És bizonyos, hogy egyetlen magyar tájon sem inkább, mint itt. A fentebb megvilágított történelmi örökség jegyében a nép magyar életszemlélete tökéletesen fedi a történelmi célokat. Művelődésvágyának az iránya ösztönszerűen, igesen az, amit az irányítás csak szervezettebbé, de nem mélyebbé is, tehet. A magyar társadalom már alkattanilag is egységes. A nép gazdasági színvonala — városban és faluban egyaránt — egyenes felületű. Itt a kivétel valóban csak erősíti a szabályt. És pedig a nép szociális viszonyainak felemelkedése irányában. A magyar élettartalom eldöntő ereleire mutat az, hogy az, az áldozatosság feltétlen gyakorlatában nyilvánul meg. Ez a lelkiség kizár a magyar szellemiségből minden társadalmi surlódást és így világnézeti vitaközölkést is. A magyar nemzeti tartalom népművelődési irányára vonatkozólag álljon itt néhány sor a Torontál című napilapból, ami a szellemi arculat évetlen nyomtatott tényezője: »Megvizsgáltuk magunkat, megismerkedtünk a hiányokkal, tudjuk mire van szükségünk hogy a nagy vizsgák óráiban megmaradjunk. A mostani élet-halálharc nem alkalmas anyagi hatalom megalapozására. Különbösen is hiába tennénk szert anyagi hatalomra, mert azt nem tudnánk döntően harcbanadni a válságos órában, szellemi fölény hiányában. A történelem-filozófia azt tanítja, hogy okos ember más kórán tanul. Hagyjuk mi csak az anyagi hatalmat megszerezni olyanoknak, akik nem rendelkeznek szellemiakkal, addig pedig mi gyarapodjunk szellemiakkal! A

szellemi gazdagság mehozza az anyagi hatalmat is, mert az anyagiakban gazdag de szellemiekben szegények elvesztik az anyagiakat, míg a szellemi gazdagságot megszerzik. Mi nem veszthetünk semmit mert szegények vagyunk, de ha tudunk dolgozni, ha tudunk akarni, úgy a nagy vizsgák órájában helyt fogunk tudni állni mert szellemi és anyagi erőkkal fogunk rendelkezni... És bármekkora lehet is az anyagi megpróbáltatás mértéke, bizonyos, hogy a nép klasszikus értelmű magatartása nem változik. A differenciált magyar lélek nyugodt bölcsességű vonal-folytonossága ez, ami biztosan őrzi jövőjét. A szellemi erők egysége azonban nem merevedik meg. A szellem megújító ereje gondolat és akarat gazdag. Az élet magas ízésával egy. Új idézet a Torontálból: »Ma, nemzeti megújulásunk boldog, teremtő lendületében, a nemzeti művelődés általános óhaja tölt el minden magyart. A szellem megújító ereje új erőket szabadít fel bennünk. A hités munka vágya betölti életünket és ennek nyomán megindul népünk szellemi és anyagi gazdagodása. A munkát lélekkel kell áthatni. Mert csak úgy lehet az a magyar életközösség éltető alapja. A munka nem cél. A cél a magyar életszínvonal állandó tökéletesítése. De a munka nem is eszköz. Ha csak az volna, akkor terméketlen robottá lenne. A munka a teremtő magyar minden irányu érdeklődésének, képességének és tudásának, egyéni értékének és szociális lelkiismeretének legőszintébb kifejlődése. Ez a munka egy nagy magyar emberi érték és mérték s mint ilyen, csupa győzelmes igazság. Az ilyen munka a társadalmi béke és a nemzeti haladás előfeltétele. Az ilyen munka a legőszintébb kapcsolat köztünk és környezetünk között. Lehet-e valódi, teremtő munkát végezni a lelki háttér elhanyagolása mellett? Bizonyára nem. Ha nem ismerem munkám és az élet nagy összefüggését, akkor az legfeljebb csak egyéni, önző érdekeket szolgálhat. Ha azonban ismerem, akkor felelősséget is érzek és ezzel vállalom munkám szociális következményeit is... Ez annak a magasabban korszerű magyar lelkiismeretnek a szava, amely minden romlason és értelmetlenségen felülemelkedve, a magyar talajon történelmi utat épít és biztosít a népek közötti tudatos és nem alkalmoszerű együttéléshez. Ebben a lelkiismeretben a megörökülési biztonsága él s ennek tudatában a művé-

zet örökítő hatalmával is építeni tudja. A fiókok keretében a dal és színjátszás és a magyar irodalom szerves megismerése és művelése az ut s ezen felül a tiszta művészet, — a helyi kereteken túlmenkedő előadóestéken, — a becskeréki gyermekkórus, szimfónikus zenekar, továbbá a bánáti írók és előadóművészek teremtő erejében hozza és élteti a magyar lélek eredendő, történelmi kultúraépítő értékeit. Most van szellemi életünk, művészeti és tudományos értékünk mértékadó orgánuma, a Bánáti Magyar Írás a megvalósulás állapotában. Ezzel szellemi életünk az esetlegesség állapotából a tudatos fejlődés útjára lép. S a DMKSz szellemi építő munkája méltón társul a már szintén befejezett társadalmi szervezkedés nemzet-építő lényegéhez. A Bánáti Magyar Írás sorsa a Hirlapírók Egyesülete mellett megalakult Írók és Képzőművészek szakosztálya kezében van, a DMKSz teljes erkölcsi és anyagi támogatása mellett. A lap célkitűzésének sorait idézzük a Torontálból: »A részben még ösztönös, vergődő keresést élő valósággá kell tennünk. A Bánáti-ban magyar élet ritmusa leng. Testünk minden idegszála éri ennek az életnek forrólelésü hívását. S ezt az életet nekünk a szeretet soha nem gyengülő, mindig átélő közvetlen melegével kell ébren tartani és diadalra vinni. Lenyűgöző gyökerek kötnek ehhez a talajhoz minket egy évezred mérhetetlen áldozatai. És lendítők, hatalmas szárnyak emelnek minket itt élni, alkotni és mindig többé lenni. A magyar géniusz megrázzán nemes vívődása, mindig eszményi történelmi és emberi tisztasága, amely először tudott Európában a népek között a szellem és lélek igazabb szerepével összhangot teremteni Európa legmegpróbáltatottabb országában. Összhangot, amely nem leigáz, de fellelkesít, amelyben a lélek kötelességeit fokként hirdették egy évezreden át. A bánáti magyar irodalom elindult nagy történelmi szerepében. Irodalmunk nemzeti és apostoli küldetésében. Az ut iránya a lélek komoly, felelősséggel elmélyedő és a jelszavak hű csillogásán felülálló őszinte magyar s keresztényi művészet teremtő harmóniája«...

A magyar szellemiség intézményes megalapozásában — az iskolaiugy megoldása a DMKSz becskeréki Iskolafelügyelősége által — alkotta a DMKSz a legmaradandóbbat. Szemléltetőül álljanak elő a számok. A jugoszláv uralom alatt 36 magyar

elemiiskola volt 115 osztállyal. Ma 83 iskola van 204 osztállyal, 13.350 tanulóval. Van ezenkívül 22 kisdédvónk. Azelőtt egy se volt. Középkiskoláink se voltak. Ma van 1 felső, 2 algimnáziumunk, 1 felsőke-rekeskedelmi és 3 polgári iskolánk. A nemzeti művelődés nagy apostoláról, Széchenyiről elnevezett iskolaalapnak, amely a magyarság önkéntes adakozása alapján létesült és egészül ki, ebben az évben 27 tehetséges középkiskolai tanuló ellátási költségeit fedezzük. Az anyaországban 188 bánáti ifju folytatja tanulmányait. E két utóbbi szám rámutat ifjusági kérdésünk szervezett voltára. Valamint az, hogy fel-nőtt magyarjaink részére, kik annakidején a szerb nyelv nem tudása miatt tanulmányaikat abba hagyták, tanfolyamokat tartott a DMKSz. Több mint 400 tette le a tanulók közül a magánvizsgát. A téli hónapokban népkiskolai ismereteket és alapműveltséget kiegészítő tanfolyamok voltak, különös tekintettel a magyar nyelv, földrajz és történelem ismereteinek elsajátítására. Ilyen tanfolyam volt 49, 2806 hallgatóval, akik majdnem valamennyien sikeres vizsgát is tettek. 15 analiábéta tanfolyamon 395-en tanultak meg magyarul írni és olvasni. Az 1942-es év eddig számbavett mérlege a népművelés és a műkedvelés terén a következő: népművelési előadás 238, mesedélután 141, műsoros előadás 120, operett 13, népszínműelőadás 55, egyéb színműelőadás 51. Majdnem minden fióknak van énekkara né-hánynak zenekara is. Az iskola és a szé-lebb népművelés ilyen megszervezése és munkaeredménye bánáti körülményeink között hiánytalanak mondható. Az értelmiségi réteg utánpótlása Bánát arculatá sorsdöntő módon befolyásolja. (Az adatok a DMKSz központi irodájából valók.) »Né-ri szociális irányban is nagyjelentőségű és értékes munka folyik a DMKSz szervezeteiben. A Női Táborok csecsemőgondozással foglalkoznak, narközi otthonok tartanak fenn, ellátatlanokat, agcekat, beteget gondoznak és látnak el ruhával élelemmel, árvákat helyeznek el, háztar-tási alkalmazottakat közvetítenek, sikeresen dolgoznak a vadházasságban élők házasságtörvényesítésén. A közellátás nehéz helyzetén fogyasztási szövetkezetek létesítésével iparkodik a DMKSz segíteni. A központi iroda és a körzeti irodák százak és százak ügyes-bajos dolgait intézik. Ezek az irodák a szó legteljesebb értelmében népi irodák. Segítenek ahóf és ahogyan le-

het. Olyan munka folyik ezekben az irodákban, amilyent eddig egyetlen magyar szervezet sem végzett.»

A DMKSz központi irodájának beszámolójából valók a fenti adatok és sorok amik rávilágítanak a tettek, de a nehézségekre is. És a ba'okkal birkózó akarat lelki indítékaira is. És mindenekfelett a magyarság valóban korszerű népi szociális társadalmi fejlődésére. Aminek, a magyar történelmi fejlődés benső törvényei alapján, sorsszerű letéteményese a Délvi-déki Magyar Közművelődési Szövetség és annak bánáti ikerestvére, a Dunamenti MKSz. A központi iroda e mondatát: »Olyan munka folyik ezekben az irodákban, amilyent eddig egyetlen magyar szervezet sem végzett«... történelmi mértékkel kell értékelni, mert azt a tényt azt a magyar valóságot jelenti, hogy a magyar történelmi elhivatottság független az időtől és annak viharaitól, uralkodni tudván azok felett erkölcsi létezménye és magyar élettereje birtokában. A DMKSz keretében helyezkedett el az egész hűsége-sen dolgozó, gazdagon becsületes magyar nép, a magyar nemzet lélekben és testben egyként egészséges életterejü keménygerin-cü ága. Akinél ma többit dolgozó és még-is lombosabb kedvü ága aligha van nemzetiünknek. Ez a hihetetlen munkában ed-ződött magyar ág különös figyelmet érdemel. Biztos magyarsága mellett még ki-válón, bölcsen okos is. Mindig el tudja választani a maradandót a rombolótól »Nem azért léptem a barázdába, hogy abból kilépjek«... Meggyőződés és akarat hit és élet minden szava, mint a munkája ígás nép. Ifju és erős. Bölcsessége és élet ereje teszi őt uralkodóvá az eseményeken ugy, hogy vonzani tud. Ma is, még itt is. Fz a nép, ez a megsemmisülés felé hideg számítás-sal ellökött nép 1941 április havá-ban is, amikor a fegyvert és hatalmat visz szavette, valódi ország-ló bölcsességgel birtokolta mind a kettőt. És ma is így bir-tokolja nagy teremtő sajátját, a munkát amelyben nincs külön ellenfele. Mindig kévtt köt és nem old. És ha van oldás, az mind az ő igazát szolgálja.

A bánáti svábság a Kulturbundon át szerveződött meg mai életére. Az autonóm közigazgatás intézője és a rend őre. Mind a kettőnél igénybeveszi a magyarság ki-kötött segítségét. A szerbség nagy belső váltságával van elfoglalva. Közigazgatási tényező, szellemi és anyagi javainak birtokában. Egy szerb politikai gondolkodó

(Lyotity Dimitrije) a Szerb Nép című belgrádi lap 1941 március 27-ére visszatekintő cikkében a következő, valóban tragikusnak mondható szerb lélekrajzot adja cikke befejező soraiban: »1941 március 27-én elhagyott bennünket a józan értelem Sorsunk attól függ, hogy megtaláljuk-e azt újra. S ehhez nem annyira Isten igaz-

ságossága, mint inkább a kegyelme szükséges...« Ehhez megjegyzést fűzni már nem is lehet.

A bánáti magyarság a történelmi magyar kötelességérzés parancsszavának engedelmeskedik egyéneként és összességben.

Honfoglalók

*Felettük megállt a harang szava.
Kezük röögöt tart meg rozsdás nyilat.
Köröttük zabra, kopja, kengyelvas,
sírjukon se fa, se lomb, se illat.*

*Ezerévesek. Harcosok. Hősök.
Élükön Tas járt, vagy Ond vagy Lehel.
Hajrás csatákon száguldottak ők.
...Lantos róluk már rég nem énekel.*

*Fehér csontarcuk napkeletnez néz.
Csendben fekszenek. Ósi mód szerint.
És sírjuk felett idegen a szó.
Könnyes szem rájuk csak ritkán tekint.*

*A jussnak mégis hordozói ők!
S az élőnél is hangosabb szavuk..!
Beszédjük csengő érc, messzehangzó,
és színigazság és nem álnok, hazug.*

*A régi jussnak hordozói ők!
Sírjuk: oklevél, pecsét és írás.
Perdöntő szóval övék az ország.
S az elsőszülött joga nem vitás!*

*Övék az ország innen is, túl is!
Pedig sírjukon se lomb, se illat.
Ezerévesek. Harcosok. Hősök.
S röögöt tart kezük, meg — régi nyilat...!*

Erdélyi Tibor.

Bácskai rapszódia

Kosztolányi Dezső emlékének

Rég láttam eges határod, hazám!
Ha idegenten sugtam el neved,
fényes lett tőle az árnyék! s föltépett
jorradásom friss csodád verte meg:

világos tájad, fáid, felleged,
szőke szeled és barna, bús bőséged
hozta rám egy szikrázó széüület —
HOGY is élhettem, Bácska nélküléd!

Tenélküled, ki oly egy vagy velem már,
hogy este, ha zengésed hallgatom,
fénye olyan, minthogyha dallamom
áradna s venné át e hű meleg táj.

Nehéz hűség! feloldó kölcsönösség!
Nehéz örökség, mégis vállalom:
én mondlak el — te válts meg Táj! s a szomi,
hogy egymást telibb szólamok köszöntsék.

Mi hangomból még fetja, rólad mondom,
hő áldozattal hozzád némulok,
nem gazdag füsttel, nem kövér tulok,
pár vallomás csak esteli kofompon.

Egy marék földed én magammal vittem,
hogy kóbor lábam el, útnak eredt
s volt úgy, hogy az vert a szívem helyett —
Utánam jöttél fehér szeleidben,

búzád ronggetted s kánatod legalját,
hogy a világot jártam, vak vadont,
s jobbik felemmel csodád arra vont,
hol jegencyéd az eget nyársalják.

Barátaim a madaraid veltak,
sebem a daluk gyógyítgatta és
láidból csurrant arany macskaméz,
nem sejtethed: a sóvárgásom volt csak.

És körém ültek a szikkadt parasztkok
s panaszaik, szelid szép hűgaim,
ott zümmögtek magányom hűrjain,
ha marék földed est-szagot fakasztott.

S ha fölmerült a hold, az aranyos tál,
heni fénye téged hozott, Vidék!
E vallomásban hallé fiad szívét,
hű dallamában csak tied vagyok már —

Tied vagyok már, a könny köteléke
akarta úgy, hogy a tiéd legyek:
Egy gyermek és egy költő árván nézte
tizenkilencben ocsmány végzeted.

Nem értette, ám idege felfogta,
nagyapja szikkadt szavából mi fájt,
s anyám pillája könnyet dajkált nyomba,
ha Tisza helyett mondtam az Ibárt.

Egy véka árnyék ott guggolt szivemben
és nőtt velem, hogy tünt gyermekkorom
és nem lehetett nem felnőtnék lennem
sek bús fiad közt, egyetlen rokon.

Míg más gyerekek vig játékkal nőttek,
engem a mult már ecettel kínált,
leckéjét lestem a görző ldónek
alattad, valló, csonka bácsi vár —

a történelem szólt ómló kövedből:
e rögnék ára harc lesz s az vala —
huzatos völgy ez! intésként üzent föl
lajdan átzúgó hadak dobaja.

Vagy hon, a drága kishegyesi lankán,
mely szőlőkkel és sirkerttel ivel,
húnyt szemmel hányszer idéztem fel: sandán
a Eán futott vert seregeivel.

És megtanultam jókor s tanítottam:
téphet! mi álltenk már különb vihart!
és váltig hittem a ácos titokban:
húsvét csodája e rögből kihajt!

Húsvét csodája! amint nőtön nőttem,
hogy papod leszek, úgy esküdtem én,
mint őseink a meggyült temetőken,
hogy nem hagynak az olajfák hegyén —

Hús évig zúgtam a harangjaidban,
száz hangon szóltam, mint az orgona,
hol imára, hol meg temetni hívtam,
de hangom nem volt soha mostoha.

A remény voltam selymes barkáidban,
velem ülted meg csendes ünneped,
az én hitem nyílt újra örök ifian,
mert földem lelke erre küldhetett.

Júdások felé a kakasszó voltam,
voltam a gyávák néma szégyene,
csak porszem voltam a letiport porban,
de örök törvény fénylő porszeme,

mert ott keringtem igazad fényében!
A távozókra riadt kisharang,
kongattam, úgy szállt aggódó féltésem,
mint a fias madár: testvér, itt maradj!

És sírtam csűrök, padlások lakatján,
ha jött a törvény és fordult a zár;
majd ellen-törvény lettem, bölcsen tartván
vigasznak ezt is: vigye, míg talál!

A zsarnok addig ügyis az, míg éhes,
ha eltelik, szelid lesz és kezes,
a bukás árnya szegődik szívéhez
s parancsa teng, üresen széledez.

S oly erőtlén, mint amilyen a hangom
volt akkor, hogy hús magyar harcokcsit
villantott Hegyes fölött az az alkony,
könnyben s hitetlenül is egy kicsit.

S ocsúdva, mert a szívig lassan ért el
az öröm a sok sűrű gáncs után,
Most megtetőzve tájad szabad fényvel,
köszönhet fiad, hazatért hazám.

Most adj erőt a szívnek az ünnephez,
hogy költőd zúdult dallamain át
a romokon új fényre megszülethess,
Bácska, te ezer rétegű világ.

E költemény is benned ötvöződhet,
töltöd fényes minden gondolat,
te vallj velem a villanó Időnek,
emeld magasba tépett sorsodat.

Mint morajlása a bűvópataknak
az utat nyitó laza mézshegyen,
érzelmeim csenedben elapadnak,
ha irányukat nem feléd veszem.

Mellőlem lassan minden elmaradhat,
te jössz velem, mert árnyékos vagyok,
megmaradsz bennem bűvös lángaranyonak
s ha nem leszek már, versem folytatod.

Mert csodáidnak hiteles tudója,
én álltam gazdag síkaid felett,
én minden álmod veled-álmodója
titkoddal számon majd útrakelek.

Én szépségeid gyermek bámolója,
két jó szemem mélyére rejtelek,
az emlék mécsze színeid megóvjá
s a hangjaid, hogy telten zengjenek.

Ezüst teleid merengő szánútját
s disznóölésre riadt reggeled —
suhanc emlékek kérecedve nyújtják
havas ujjukat, hogy idézzenek.

Egy voltam közte, hittel és erővel
ha dolgoz néped munkának feszült
s megművelt földed termése ha zöldel:
maga az Isten álma teljesült.

És meglestem a nyári éjszakádat,
hogy álmodott a füledt gabona,
láttam a hajnalt, mely fölötted támadt
s dajkálta szép lovidak tompora.

Én láttam öszöd roskadó aranyban
s hogy folyt bored homokon s dombokon,
hallani tengelyek sírását az aljban,
telt csűrök s görék képét hordozom.

Láttam malmaid, hogy az égbe mártják
vitorláik s befogják a szelet, —
elberrultak a nagyhomlokú nyárfák,
mert nem mindenkinek öröltetek...

És szegényeid arcát sem felejttem,
szennyes járdákon ember-piacon,
vagy ványadtan az árok partján letem
tökmagot majszólt tökmag-szárazon.

Ahonnán vagyok: szegények bús fészke,
szolgáid fele onnan származik,
rajtam e kubikosok Krlsztus-fénye
növesztette a hűség szárnyait.

Egy nyáron láttam, otthagyták a gépet
a kazlak közt a munka közepén
a kifosztott munkások; nem beszéltek,
csak mentek zordan, néma feketén

a nagy tanyán át, s az út a nyomukban,
mint gyújtózsínór, most is füstölög.
Te új Kánaán! — nyögtem elborultan
két káromkodás s két fohász között.

És ránszakadt a fogadalmak csendje,
Tornyok füleltek, néma silbakok.
Horkolt a trágyás mezők végtelenje
s vackán a szegény éhen sírhatott —

Akár a szegény Múzsák itt, e tájon;
igaz sok nyápic csügg fukar kegyén:
tán el se bírná tőgye, hogy ne fájjon,
ha szoptatásra fogná mind, szegény.

Zsíros barázdáid és a dinom-dánom,
ha nem is volt a művészet hona,
pár honi fény gyúlt mégis e határon
s az eged nem volt hozzá mostoha:

kí hangjában a hangodat hordozza
s kibe a lángod hiven átlöbög:
nem tagadod meg! a sok sün-csahosra
ne is figyelj! — De ballag vándorod.

Ha vak volnék, az útjaid a talpam,
úgy ismernék, mint így, hogy nem vagyok,
ha süket volnék, én minden szavadban
meglelnék, mint fény a csillagot.

Mert álltam én a hajnali Tiszánál
és ringatott este a halk Duna
és két szememben mindent megtalálnál
Horgostól haránt Gombosig; s tud a

gondos emlék is minden akácádról
a csatornán, s ha érik a gerezd,
a Telecskádön otthon vagyok bárhol,
hazám sehol és mindenütt keresd.

Ha fütytentenék, a visszhang vezetne,
mint vak koldust a botja vezetl,
füved, vetésed mutatná, hogy merre
az út az éjben, csak szólnek neki...

Mert idegenben is csak ott bolyongok
a két nagy víz hol egymásba slet,
soha más tájon nem lehet már boldog,
ki senkié se volt csak a tied.

Vigasztalsz mikor az Idő lehel rám,
te megmaradsz, ha minden elhagyott,
te menedékem, eget nyitó cellám,
én tisztaszavú költöd, hű papod.

Mert nagy szerződés ez! fölbonthatatlan!
törvéynél több, titokba zárt titok:
te áthallatszol tisztuló szavamban
s én sudarammal rajtad át nyitok

utat oda, hol fényesen fogannak
a változatlan, örök dallamok.
Te mondj el ott is! s én rólad szólaljak,
ha más Rend törvényére halgatok.

Dudás Kálmán.

Idősebb Báró Rudics József emlékezete

(1791—1879)

Írta: Bácsmegeyi

Most száz éve Bács-Bodrog vármegye főispáni székében olyan férfiú ült, aki nemcsak méltó utóda volt a vármegye hajdanvaló nagy főispánjának: *Széchenyi* Pálnak, gróf *Csáky* Imrénnek, gróf *Batthyány* Józsefnek, a későbbi primásnak, gróf *Hadik* Andrásnak és *Ürményi* Józsefnek, hanem egyben legjellegzetesebb képviselője volt a bácskai magyar léleknek, amelyet ez az istenáldotta magyar föld a maga rejtélyes őseréjével termelt ki magából.

A másfél százados törökidulások után sokfelől telepedett ide a népesség, hogy ernyedetlen munkájával ismét magyar kánaánná varázsolja e földet. Így a *Latinovicsok*, *Martinovicsok* meg a *Rudicsok* is, dalmáciai olasz-horvát vérkeveredésű és latin műveltségű családok leszármazottai.

Az *almási Rudics-család* 1765-ben tűnik fel először a Bácskában. Ekkor adományoz nekik *Mária Terézia*, a Bácska nagy jótevője „*Pro rege et lege*” jelmonddal címeres nemes levelet és ekkor lesz Bácsalmás a család fészke. Ma plébániatemplomában, lent a kriptában már csak a magvaszakadt család megfordított címere emlékeztet rájuk. Az arany mezőben, zöld földön vágta, kalpagos, kardot villogtató magyar vitéz a család hőseiről regél, akik valaha maguk is részt vettek a Bácskának felszabadításában a török járom alól.

Ily hősök leszármazottja volt *idősb báró almási Rudics József*, akinek emlékéket idézem fel e hasábkon. Abban a híres-neves 1791. évben született, amikor II. József elnémetesítő rendszerének lidérenyomásából végre erejének tudatára ébredt a magyarság és abban az 1879. évben szállt sírjába, amikor a királyával kibékült nemzet az anyagi és szellemi fejlődésnek immár biztos útján haladt.

Közel kilenc évtizedes földi életútja igaz magyar életút volt, amelynek emléke ma is él azok lelkében, akiknek családja érintkezésbe került a Haza e hű fiával. Most van 107 éve, hogy e sorok írójának nagyatyja Szabadka nemes városában a nagy főispán fiait — az egyik: József († 1885), később a Magyar Tudományos Akadémia nagy Mecénása lett — a rajzolás és szépírás tudományában oktatta. Amikor 1929-ben, az akkor még Kelebia „határállomáson”, a magyar-lengyel barátság vezérének, *Báró Nyáry Albert*nek oldalán vártam az Aleppóból érkező *Bem* apó dicső hamvait és a távolból odalátszottak Szabadka templomtornyai, felidéztem emlékemben e régi kapcsolatot, amelynek kegyeletes jegyében igyekszem most a Bácska költő-főispánjának jellemképét megrajzolni.

Ez az érdemes férfiú, aki három évtized elforgása alatt öt ízben volt a nagy főispánja és összesen egy félszázadon át szolgálta vármegyéjét, amelyet az 1832–36. országgyűlésen, a nagy magyar reformkor napjaiban képviselt, és akit már 1854-ben bárósággal tüntetett ki a király kegye, mint a magyar irodalmi törekvések nemes Mecénása és lírai költő is emlékezetessé tette nevét.

Pesten korán megismerkedett *Kisfaludy Károllyal*, barátokká lettek és az 1822-ben megjelent *Aurorát* jelentékeny anyagi támogatásban részesítette. Nehéz idők jártak akkor is a magyar irodalomra és az írókra. Résztvétőkösönök alakjában jómódú irodalombarátok tették lehetővé sok jeles munkának a ki nyomtatását. *Forgó*, a pesti literátus főorvos, *Kulcsár*, az érdemes hírlapíró és *Rudics*, a mosolygó böles voltak a legelőzékenyebb kölcsönzők. *Kisfaludy* a „*Betegek*” című vígjátékában, 1825-ben, állított hálából költői emléket nekik. Bud-

házy Józsefben: Rudics alakját vitte a színpadra.

Három évtized múlva — ez az idő a Nemzeti Színház pártfogása jegyében is érdekes Rudics életében, aki ott nemcsak állandó páholyt bérelt, hanem egyik leg-szorgalmasabb látogatója volt fővárosi időzéseikor — mint költő is szót kért a Bácska népszerű főispánja. 1857-ben adta ki költeményeinek első kötetét „*Hervatag füzér*” címen. Ő és *Lisznyay Kálmán*, a palóc költő vállalták azt az irodalmi feladatot, hogy lantjuk napsugarával új életkedvet öntsenek a magyar lelkekbe az elnyomatás szenvedő korában.

A „*Hazámnak*” ajánlott díszes kötet *Vörösmarty Szózatának* első két versszakát és *Arany Jánosnak* e sokat mondó költői gondolatait írta jelszavául homlokára:

„Félre, kishitűek, félre! nem veszett el —
Élni fog nyelvében, élni művészettel —
Még soká e nemzet!
Föl merész versenyre, kinék az istenség
Nyújtá dallamos ajk s honi hárfá kincsét!
Zengjen a ki zenghet.

Rudicsnak nemcsak dallamos ajkat, hanem igaz magyar lelket és ritka életbölcséletet adományozott a jó Sors.

Érett férfikorában, már az öreg kor küszöbén nyúlt a lant után. A költészet számára nemes időtöltés volt, s bár maga nagy szerényen nem tartott igényt a „költő” névre, az utókor azt nem tagadhatja meg tőle, mert lantján egyaránt szót kért a szülőföld rajongó szeretete, a boldog szerelem varázsa, a magyar múlt dicsősége, a magyar hősiesség csodálata, a hőles életöröm és ami nem utolsó sorban jellemző a bácskai költő főispán lírájára: a magyar sírvavigadásnak, a régi bácskai életörömmek költői megörökítése, amely dalban, borban, pipában, cigányzene hangjai mellett keresett feledést a jelenre és erőt a múlt szívhangjainak derűjéből.

Pompás táj- és emberfestőre akadt a bácskai föld is főispánjában, aki meg-

énekelte a füttyürészve szántogató bácskai földművest, aki

„Nyugton eszi kenyerét,
Munkálata édes bérét
Nem ismer az álnokságot,
Minden szava igazság,
Hivatása csak egyedül
Szorgalom és munkásság.
Tiszta lélek, magyar érzet
Székel az ő lelkében,
És nem pislog, de lánggal ég
Honszeretet szívében.
Dalolgatva földjét szántja,
Békén túri, a mi bántja,
S megtöltvén a pipáját,
Elfüstöli sok baját.”

Id. báró Rudics József

a szegény legényt, a neki szállástadó csárdát, kökényszemű babáját, a „kékklő szemű bácskai szöllőfürtöket”, kertjének virágait, Gyümölcsoltó Boldogasszony napját „amikor a bor vérévé válik az embernek”, Szabadkát hön szeretett

„anyavárosát“ és nagy szerelmét: Bács-Bodrog „anyamegyéjét“:

Tanúsított jószágodat
Hűn megőrzöm lelkemben,
S envéremmel ápolgatom
Emlékedet szívemben,
Értted mindent jó gyermekként
Hálálkodva megteszek,
Míglen egykor végfohással
Búcsút tőled nem veszek.
S ha fáradtan célhoz érek,
Elválásnál egyet kérek,
Temessenek földedbe
Hadd nyugodjam — öledbe.“

E költői mutatvány a „*Hervatag fűzér*“nek második kötetét dicséri, amelyet 1870-ben, 72 éves korában adott ki a Bácska örök ifjúsággal megáldott fia, akit három év múlva érdemeiért a *Magyar Tudományos Akadémia* tiszteletbeli tagjai közé választott. Ekkor még éltek második nejétől *Vojnits Teréztől* született gyermekei: *József* és *Petronella*. Utóbbi gróf *Szapáry Imrének* lett hitvese. fiuk *Antal* már 1879-ben sírba szállt. *József báró* 1885-ben költözött el az élők sorából. Özvegye *Szászy Julia* később *Teleki József grófnak* lett neje és ma is él még az almási ősi házban, ahol ma is él még a szép birtok első gazdájának a ferencrendi szerzeteshői székesfehérvári püspökké lett *Milassin Miklósnak*, Laudon tábornagy kedvelt tábori papjának emléke.

A Bácska annyi hősi vérral szentelt földjén mindig nagy volt a becsülete a

magyar vitézségnek. Erről zengett Rudics lantja is, akár a tatár, akár a török idők emlékei ihlették hazafias lantját. „*Honvéd-Dal*“ című költeményében énekelte ez örökszép sorokat

„És ha szükség vérezzünk el
Csatatéren hazánkért, —
S áldozzuk fel éltünket is
Minket dajkált anyánkért,
Inkább haljunk becsülettel —
Mint sem legyünk gyalázva,
S szabad ősök utódai
Szolgaságra alázva!
Fegyvert tehát a kezünkbe,
Mert magyar szív ver keblünkbe,
S kézbe vasat — ha veszünk
Nézd nagy világ mit teszünk!“

Így élt és dalolt a Bácska költő főispánja, akinek politikai végrendeleteként hadd iktassam ide egyik legszebb költeményét:

MINDENT A HAZÁÉRT

Kötelesség mindent tennünk
Édes magyar hazánkért,
S éltünket is feláldozni
Minket dajkált anyánkért.
Dicsőink — annak földjét —
Nekünk — vérral szerezték,
S alkotmányos szabadságunk
Magvát — abba vetették.
Hűn örizzük, — e szent kincset,
Mert legdicsebb hagyomány
Szabadság és alkotmány.

Bácska közlekedési problémái

Bácska felszabadulása óta eltelt két év újra időszerűvé tette azokat a közlekedésügyi kérdéseket, melyek az első világháború előtt már foglalkoztatták a település - geográfiai szempontból oly fontos Nyugatbácska gazdasági szakértőit. Nyugatbácska kapcsolatai a fővárossal napról napra élénkebbek lesznek, de a nehézségek épp úgy fennállanak, mint 1918 előtt, csak hogy ma ezek ki-küszöböléséről alig is beszélnek. Az időszerű kérdések megtárgyalásának, a megoldási módok megkeresésének a most dúló második világháború sem lehet akadály, s legfeljebb az történhetik, hogy a megoldás tényleges keresztülvitele a háborút követő évekre marad.

Ezek a megoldásra váró közlekedésügyi kérdések sokszor nem is helyi jellegűek, mert megoldásuk országos viszonylatban is fontos és kívánatos. Nyugatbácska két gazdasági, szellemi központjának, Bajának és Zombornak a fővárossal való vasúti összeköttetése nemcsak e két városnak helyi érdekű kérdése, de érdeke a Budapesttől délre eső Dunabálpárt minden városának és községének is, mert az egyetlen észszerű és a gazdasági geográfia tényei, adottságai mutatta megoldás ezeknek a helységeknek gazdasági fellendülését, az ország gazdasági vérkeringésébe, sőt a nemzetközi forgalomba való bekapcsolódását is jelentené.

Középeurópa déli szélén, mint zárt geográfiai egység már 1914 előtt Magyarország volt hivatva arra, hogy a szomszédos Balkán félsziget népeinek kereskedelmi és ipari szükségleteit kielégítse s hogy nyersterményeit feldolgozza. S ha ezt a geográfiai zárt egységet Trianon ideig-óráig meg is bontotta, gazdasági vezetőszerpünket mai geopolitikai helyzetünk mellett sem szabad eljátszanunk. De ezt a gazdasági vezetőszerpünket nemcsak — még Trianon ellenére is — előnyös földrajzi helyzetünk felismerésére kell alapítanunk. Folyó és

szárazföld, alföld és feltérség előnyös elosztása még nem fejleszthet intenzív gazdasági kulturát, ha nem történik az áruforgalom legrövidebb s így legolesőbb útjairól gondoskodás, amint azt a gazdasági és közlekedési geográfia tényei mutatják.

Balkáni kapcsolataink legnagyobb részben a vasúti szállítás igénybevételét kívánják. Az 1938. évben visszatért felvidéki területekkel nagyobbodott ország 1939. évi külkereskedelmi statisztikája szerint behozatalunk Jugoszláviából 23.583.000 pengő volt, míg bevételünk oda 14.088.000 pengő. Ezzel szemben Bulgáriából, Görög- és Törökországból együttesen mindössze 11.730.000 pengő értékű árut hoztunk be, és 10.352.000 pengő értékűt vittünk ki. Az átmenő forgalomban a Jugoszláviából származó áru súlya 1.807.343 q volt, míg az oda irányítotté 513.981 q. Ezzel szemben a Bulgáriából származó átmenő áru csak 241.478 q-t tett ki, míg az oda irányulóé 42.703 q-t. Görög- és Törökország magyarországi átmenő forgalmáról részletes adatok nem állnak rendelkezésre, de nagyon valószínű, hogy a bulgáriaival arányosak. Ezek a számok kétségtelenül igazolják, hogy Bácska felszabadulása előtt az ország balkáni áruforgalma (nem számítva Romániát, melynek áruforgalmi útjai Bácskát nem érintik), a volt Jugoszláv állam felé volt legélénkebb. Sajnos, arról nincs statisztika, hogy a volt jugoszláv állam mely országrészeivel volt forgalmunk a legnagyobb. A jugoszláv királyság széthullása azonban az 1918. év előtti területi viszonyokat nagy általánosságban visszaállította s így az összeomlást megelőző idők statisztikája talán e tekintetben támpontul szolgálhat. Balkáni vasúti forgalmunk (Románia nélkül) 5.400.000 q volt akkor s ebből több mint négymillió q irányult Bosznia felé. Valószínű ezért, hogy kereskedelmi forgalmunk a béke

megkötése után ismét nagy részben Bosznia felé fog irányulni.

S ez a körülmény az, mely a Duna-balpart városait és községeit a nemzetközi forgalomba kell, hogy bekapcsolja. Ugyanis a Bosznia felé vezető útvonalnak a Duna mellett kell vezetnie. A folyók iránya mutatja mindenkor a legtermészetesebb útát. Németország és Franciaország a legklasszikusabb példái e geográfiai igazság felismerésének és gyakorlati alkalmazásának. Ennek következtében lendült fel folyami hajózásuk is, mert a folyók forgalmi értéke nemcsak nagyságuktól és irányuktól függ, hanem a hozzájuk vezető s a velük párhuzamos utak értékétől és számától is. A Boszniába irányuló vonal vezetése csak a Duna balpartján történhet. A partalakulás ugyan nem lenne akadálya a jobbparti megoldásnak sem, mert hiszen a Duna mindkét partja összetartozó egység, mely az alföldnek a pontuszi korban történt leszakadásakor keletkezett. De a település-geográfiai tényezők a balpartot ajánlják. Maga Pest a balparton van, Kalocsa, Baja szintén. Fontos községek egész sorát említhetnők, melyeknek kapcsolatot kell nyerniök a balparti járásszékhelyekkel, ezek pedig közigazgatási okokból a Duna balpartján, illetve ahhoz közel fekvő megyeszékhelyekhez (Budapest, Zombor) gravitálnak. Kétségtelen, hogy gabonának, lisztünknek a háború után piacot kell teremtünk. Legkézenfekvőbb, hogy visszaszerezzük azt a piacunkat, melyet Trianonnal elvesztettünk. Ne feledjük, hogy Bosznia tizenhat és félmillió koronát fizetett búzáunkért és lisztünkért, mely a Duna-Tisza közének malmaiból került ki. Cukorból is 2 millió 600.000 korona értékű bevétel szorult s így a békében értékesítési gondokkal küzdő cukorgyáraink — legelső sorban a bácskaiak — fölös árújukat Boszniában értékesíthetnék. Bosznia fő-kiviteli cikke a fa és szén, melynek legközelebbi fogyasztói a fában szegény alföld nagy városai, Zombor, Baja, Újvidék, Kalocsa lehetnének.

Mindezekből világos, hogy a Duna balpartján déli irányban haladó vasútvonal külkereskedelmi szempontból s a Duna balparti helységeknek a nemzetközi forgalomba való bekapcsolása szempontjából rendkívül fontos. Valljuk azonban be, hogy a várható boszniai forgalom csak kis része lesz annak a belső forgalomnak, mely a Budapest—Szabadka—Újvidék vonalon lebonnyolódik. Ez a vasútvonal azonban már az első világháború kitörése előtt tehermentesítésre szorult. Ennek kézenfekvő megoldása pedig az, hogy eltereljük erről a vasúti vonalról azt a forgalmat, amely tulajdonképpen a Duna balpartján fekvő városok és községek felé irányul. A megoldás tehát elsősorban nem a második sínpár lefektetése, hanem a Duna balpartján vasútvonal kiépítése, és pedig a már meglévő helyi érdekű vonalak (Kunszentmiklós—Dunapataj, Baja—Zombor—Újvidék) felhazsználásával. Ezzel nemcsak a legrövidebb összeköttetést létesíthetnők (természetesen a gombosi híd helyreállítása után) a délnyugati Balkánnal, hanem az ország kulturális, gazdasági és közigazgatási életében oly jelentős városok, mint az érseki székhelyű Kalocsa, a nagyjövőjű dunai kikötőváros Baja, továbbá Zombor, mely egyik legnagyobb vármegyénk közigazgatási központja, bekapcsolódnának az országos, sőt nemzetközi forgalomba s az eddiginél jóval rövidebb útvonalon juthatnának közvetlen összeköttetésbe az ország fővárosával. Elképzelésünk szerint az új dunabalparti vasúti fővonalnak Kiskunlacházánál kellene kiágaznia a Budapest—Szabadka közt épült fővonalból, és Dömsöd, Tass érintésével Szalkszentmártonnal bekapcsolódnia a már meglévő dunapataji vicinális vonalba, Dunapatajtól Kalocsán, Fajszon, Dusnokon, Sükösdön és Érseksanádön át kellene új vonalat építeni, mely Bajánál kapcsolódnék be a Zombor és Újvidék felé vezető helyi érdekű vonalba. Körülbelül 75 km. hosszú új vasútvonal építéséről lenne szó; ennek az építésnek technikai nehézségei nincsenek

és csak egy tört részét tenné ki a Déda— Szeretfalva közt épült vasútvonal költségeinek. Természetesen a meglévő helyi-érdekű pályák átépítése is szükséges lenne, aminek költsége az új vonal építési költségének körülbelül a fele.

Az előbbieken vázolt országos és nemzetközi érdekű vasútközlekedési kérdésen kívül Nyugatbácskának vannak bácskai viszonylatban fontos és helyi-érdekű problémái is. Zombor, Középbácska és a Tiszamellék problémája a Zenta—Topolya—Zombor közt szükséges vasúti vonal. Ez a vasútvonal nemcsak rövidebb úton és közvetlenül kötné össze Bácska legmagyarabb vidékét a megye székhelyével, de a vasúttal nem rendelkező Bácsgyulafalva és Bajsa községeket, valamint a zentai és topolyai tanyavilágot is bekapcsolná a vasúti forgalom vérkeringésébe. Közép- és Délbácska problémája a Baranyával való összeköttetés. Északbácska, Baja, Szabadka e tekintetben előnyös helyzetben van a Baja—bátaszéki híd révén. Nem feladatunk, hogy ennek a cikknek keretében igazoljuk a Bezdán és Kiskőszeg között építendő híd jogosultságát, de a vasúti közlekedés kérdéseiről szólva ez alkalommal is rá kell mutatnunk, hogy ez a híd teszi csak lehetővé Középbácska vasúti összeköttetését Baranyával, sőt míg a gombosi hidat helyre nem állítják, Horvátország jó részével is Eszéken keresztül. Úgy hisszük, hogy Bajának is vannak megoldandó kérdései. Így

pl. a Kiskőrössel való összeköttetés Kécelen, s a vasúttal nem rendelkező Császártöltésen, Nemesnádudvaron keresztül, ami már pestmegyei érdek is, továbbá a Kiskunhalással való kapcsolat Jánoshalmán s a vasúttal szintén nem rendelkező Borota, Rém, Felsőszentiván és Csávoly bekapcsolásával.

Tudjuk jól, hogy a háborús anyag-gazdálkodás ezeknek a kérdéseknek megoldását ma nemigen engedi meg. Hivatkozhatnánk ugyan arra, hogy a kormányzat a tomboló második világháború kellős közepette minden természeti akadály bravuros leküzdésével rövid idő alatt be tudta fejezni az erdélyi vasútépítést. Beismerjük, hogy a Székelyföld bekapcsolása az ország vasúthálózatába életérdek volt s minden áldozatot megért, tehát meg kellett csinálni. Beszélni és írni azonban a mi problémáinkról is szabad, sőt ezeket állandóan felszínen is kell tartanunk. Nemcsak azért, hogy ellensúlyozzuk azt az érthetetlen irányzatot, amely a további vasútépítéseket szükségtelenné tartja, holott a gépkesi sohasem lehet embertömegek és nagymennyiségű áruk egyszerre való szállításának olcsó eszköze, hanem azért is, hogy a békés viszonyok beálltakor a problémákat minden oldalról ismerjük és kész megoldási módokat állhassunk szűkebb hazánk, a Bácska s ha kell az ország közvéleménye elé.

Dr. Kührner Béla.

Molnár G. Károly, az öreg zentai mesemondó

Írta: Banó István

A köztudatba elég mélyen beivódott, az a fölfogás, hogy jóformán semmi értékes szellemi élet nincs a Bácskában, ebben a bőven termő Kánaánban, az eszeizsom hazájában. Ha ebben — különösen a multba vonatkoztatva — van is sok igazság, mégis úgy látszik, hogy nagyon elhajítottuk a súlykot. A kényelmes szemlélet meglegedett ennek a hangoztatásával, és nem is tartotta érdemesnek ezzel a szellemi perifériával foglalkozni. A szintelenségnek ezt a látszatát még fokozta az is, hogy Bácska, különösen pedig a bácskai magyarság népi életéről ugyyszólván semmit sem tudunk, néprajzilag majdnem fehér folt a Bácska, talán inkább szintelen, szürke.

Pedig a szellemi élet törvénye az, hogy ki kell alakulnia a népi életnek mindenütt, ahogy egy néptömeg bizonyos ideig együtt él; és a népi élet mindenütt termel értékeket, csak utána kell nyulni, fel kell keresni. Nehéz feladatnak látszik ez egy olyan városban, mint Zenta, ahol ugyan még nem virágzik minden értékeivel a városi élet, de már olyannak látszik, hogy azt kell hinnünk, hogy a népi, paraszti életforma már teljesen kiszorult innen. De ha elmegyünk a város széleire ott egy annyira egyértelműen falusi kép tárul elénk, hogy lehetetlen elképzelniük, hogy itt még — különösen a mélyebben fekvő szellemiekben — ne a népi életforma uralkodjék. És itt még valóban hamisítatlan népi népet találunk: az ősi mesék szokások, hiedelmek, babonák őrizőit. Az általuk szolgáltatott adatok alapján már fölvéiratunk hasábiain módunkban volt beszámolni szokásaik egy részéről. És itt él a cimben említett Molnár G. Károly bácsi is, akinek meséi közül való az a kettő is, amit a Kalangya márciusi és áprilisi számában találhattak a Kalangya olvasói.

Ma már a naiv érdeklődés, a közönség érdeklődése és a tudományos érdeklődés is egyformán fordul a mese mellett a mese hordozói, továbbadói, a mesélők felé. Mind a két érdeklődésnek azonos az alapja: a lejegyzés után mintegy objektívvált formában meglévő meséről tudni szeretnék, hogy hogyan is él a mese a maga taláiban, a mesélő nép: a mesemondó és hallgatósága körében. Másrészt az

elődöktől tanult, de mégis csak egy embertől mintegy önálló műalkotásként elmondott mese érdekesen világítja meg az egyéniségnek és közösségnek szerepét és egymáshoz való viszonyát a nép körében.

Ki tartja fenn a mesét? A közösség-e vagy a mesemondók? Mind a kettő: a közösség, amely érdeklődik iránta, szereti és meghallgatja, és a mesélő, akinek megvan az az istenadta képessége, hogy a hallott, másoktól tanult meséket élvezhető szép formában tudja elmondani. Hol talál-

Erdey Sándor rajza

ható meg ma az a közösség, amelyből a mesemondók és a mesehallgatók kikerülnek? A paraszti életformából még teljesen ki nem vetkőzött legszegényebb népréteg körében. Kedves, öreg mesemondónk, Molnár G. Károly bácsi is közülük való. Az Alsó-Tiszaparton él egy kis házikóban, amit maga épített az első világháború után. Ezen a városrészen is született, innen csak az első világháború idején ke-

rült el mint hadimunkás a szerb frontra később Péterváradra és Ujvidékre. 1875-ben született, szülei szegény földművelők voltak. Ő maga is napszámos és kosárkötőként kereste kenyerét, és most öreg napjaiban is a kosárkötésből él.

Miért őrzi a legszegényebb réteg még mindig a mesét? Elsősorban egyszerűen a miatt, hogy még más, modernebb szórakozások nem tudták kiszorítani régi helyéről. De a mesének ezek a kedvelői helyt is állnak a mese értékei mellett. Megjelentek már itt is a ponyvák, de mégis ha alkalom kínálkozik, szivesebben hallgatnak egy szép mesét, minthogy ócska ponyvákat olvassanak. A jó öreg Károly bácsi maga is olvasott már egypárat, de nem tartja sokra őket. Amint mondja a rossz könyvek hatásától, a detektívregényektől félti a fiataloságot: »mert ezek a mai fiatalok letinkább detektívregényeket olvasnak, és nem szeretik má az ilyen igaz történeteket« — már mint a meséket!! Az öreg mesélő ezzel az elcsuszott mondásával azt a jól megérezett igazságot fejezte ki, hogy a mesének — a benne előforduló történetek minden irrealitása mellett is — művészi valóságértéke van, amit ő a detektívregények reálisabb történeteiből nem tudott kiérezni. Ezért mindig szívesen mesélt nekem is, ha megköszöntem, mindig azt mondta, hogy »jó szívvel« mesél, legalább lesz majd mivel szórakoznia a későbbi fiataloknak.

»Jó szívvel« szokott mesélni a szomszéd házak lakóinak is vasárnap délutánokon és a hosszú téli esteiken. Más jutalmat nem várt, elég volt számára az a boldog tudat, hogy szórakoztathatta hallgatóit, és annak is örült, hogy elmondhatta szép meséit. Csak néha fogadott el olyan kisebb szolgálatot jutalmul, hogy mikor este megjöttek a mese hallgatói, és még ott állt egy-pár kész kosár, aznap munkáinak eredménye, csak még az utolsó munkát, a fülelést nem végezte el rajtuk, a kosarakat a hallgatók fülelték meg, amíg ő mesélt.

A mesemondók egyéniségével is foglalkozó folklóre-tudomány a mesélőket az eddigi tapasztalatok alapján általában két csoportba osztja: az alkotó és a megőrző mesemondók csoportjába. Az előbbi csoportba tartozók az öröklött anyaggal szabadabban bánnak, jobban hozzádomitják saját egyéniségükhöz, a megőrzők jobban megtartják meséjüket egy kanonizált for-

mában. Az öreg Károly bácsi inkább az utóbbi csoportba, a megőrzők közé tartozik, bár nincs híján az alakító készségnek sem. Konzervatívizmusa inkább tudatos. Egy alkalommal egy hosszabb, igen szép jókedvvel színezett, épkézláb mesét mondott el, de másnap megjegyezte, hogy egypár dolgot kifejejtett belőle. Úgy érezte, hogy nem szabad kihagynia semmit, a maga egészében kellett volna átadnia a mesét, különösen amikor a lejegyzés folytán végleges formát adott neki.

Ismeri tehetségét, tudja, hogy nem mindenki tud szépen mesélni, de ha ő egyszer hallott egy szép mesét, mindjárt el is tudta mondani. És ebben nemcsak a jó emlékezőtehetségének van szerepe, hanem az alakító készségnek is. Mert nem szóról-szóra vagy mondatról-mondatra haladó memoriter elmondása a mese, hanem egyértelmű, összefüggő kerek esemény sor, aminek izenkiint is megvan a maga szépsége. Ha élénken érdeklődő hallgatósága volt, látható örömmel adta elő meséit, érdekes jeleneteit jókedvűen színezte és találó, apró tagletésekkal kísérte.

Meséi hova tartoznak? Mennyire lehet őket bácskai vagy zentai népmeséknek tartani, vagy éppen Molnár G. Károly saját meséinek? Ma már csak a folklóre-tudományban járatan emberek várnak egészen új, eredeti népmeséket. A valóságban ma már teljesen ismeretlen típusokat is nehéz felfedezni. Még a legrégebben lejegyzett mesék is elvesztették már az irodalom fogalmaj szerint értelmezett eredetiségüket, amikor variánsaik előkerültek a világ különböző tájain, mert az első lejegyzés véletlene a lényegében vett eredetiségről nem mond semmit. Ilyen szempontból ezek a mesék sem eredetiek. Maga a mese világa a boszorkányokkal, a tündérekkel, a paraszat evő lovakkal, a kigyóvá változott királyfiakkal, és alapiában, sőt motívumaiban is közös tényezője minden nép meséinek. Így ezek a mesék is csak variánsai a magyar nyelvterületen és a Magyarországon kívül élő meséknek; ez a szellemi tulajdonközösség a népek ősi szellemi testvériségének tanua és bizonyítéka.

Ennek ellenére mégis beszélhetünk magyar, német, lengyel stb. népmesékről. Hiszen alapiában véve ugyanez a helyzet az irodalomban is. De a népköltészetben mégis inkább beszélhetünk bácskai, vagy éppen zentai népmesékről. Ezek a mesék

— szinte biológiai értelemben véve a szót — Itt éltek Zentán; egy közösség táplálta, mesélte és hallgatta őket. Esetünkben ezt bizonyítani is lehet. Azokat a meséket, amiket följegyeztem Molnár G. Károly elmondásában a mesélő még egész fiatal korában hallotta, tanulta zentai öregektől, a később hallott meséket, saját vallomása szerint, nem tudná elmondani. Tehát bizvást fél századdal idősebbnek tarthatjuk meséit lejegyzésüknél, de ez nem zárja ki, hogy még idősebbek ne legyenek. Tehát már hosszú idő óta élnek itt ezek a mesék, amelyekről csak mintegy pillanatfelvétel a lejegyzés. Ez volt a szórakozása Zenta a részében lakó népességnek, világnézetüket, szépművészetüket alakította. Színes, szép nyelvük ezekben öltözött ünneplőbe, szállt a hétköznapi beszéd fölé, alkotott bennük művészi egységet, — mert mint ilyen, a mese páratlan valami.

Mi benne a mesemondó sajátja? Mesél magyar, vagy éppen zentai népmesék, de mégis fontos szerepe a mesélőnek az, hogy megőrizte, meg tudta őket őrizni. A mesék sokszáz hallgatója és élvezője közül az egyéni rátermettség, a veleszületett tehetség választja ki a mesemondót. Ő a közösség évezredek kincsének megformálója, minden elmondáskor szinte a mese költője. A mese elmondásán éppen úgy rajtahagyja a maga egyéniségének nyomát, mint az író a maga munkáján: a mesét a saját egyéni nyelvén, a saját felfogásában formálja meg. Persze nem teljesen szabadon, hanem a hagyomány tartalmi és stílári elemeinek felhasználásával, amelyekhez tudatosan, vagy tudat alatt alkalmazkodik, amiből tanult, és amit követni akar.

A mesélő egyéni nyelvét és a mesében fellelhető egyéni alakítókézséget ne-

héz pontosan kielemezni, mert ezek nemcsak a mesélőnek, hanem a mesének is sajátjai, bár a hozzájuk való alkalmazkodni tudás mindenesetre a mesélő tehetőségéből folyik. Apró nyelvi és alakításbeli tényeket tudunk csak bizonyosan konstatálni, mint pl. Molnár G. Károly meséiben gyakran előforduló »végtére«, »ugyanannyira« kifejezéseket. Sajátjának látszik az is, hogy a lehető leggyakrabban alkalmazza a párbeszédet, hacsak lehet, függő beszédet soha nem használ, ami által elevenné, életessé teszi a mesét. Meséit és életfelfogását egyformán jellemzi a nyugodtság, a szelid humor, a szélsőségektől való tartózkodás. Ha a mesében bármilyen meglepő fordulat áll be, azt nem színezi ki, csak tudomásul veszi és tulajdja. Ha a testvér a testvért meg akarja ölni, nem háborodik föl miatta, nyugodtan közli: ilyen is van! Így beszél az életéről is. A szegénység mindenkori társa volt, a csapások is gyakran látogatták. A Tisza áradása miatt egyszer összedőlt a háza, arról csak azt említette meg, hogy felesége segítségével a fundamentumtól a tetőig ő egymaga építette ujja. Most mikor öreg korában a felesége tüdőgyulladásban megbetegedett, arról csak annyit mondott, hogy ennek el kellett következni, és majd Isten segítségével ezen is túl jutnak. De amellet a legfelkiismeretesebb betegápolók gondosságával vigyázott feleségére.

Kedves jó öreg. Élte a maga nehéz paraszti életét, nem esett kétségbe, és nem csodálkozott; vigasztalásul és vigasztalóul a mesék szép, az élet helyesbített képét mutató világába látogatott el időnként, ami évezredek szépség utáni vágyát és bölcsességét hordozza, az ezen a tájon élt régi szép meséket megőrizte, és átadta nekünk és az utóknak.

Az árnyékos oldalon

... Iona visszatért a gyerekekhez. Gör-
csösen szorongató újjai leváltak a ke-
léről és a levelet az asztalra dobta. Az
ingó lámpa fénye éppen úgy esett, hogy
pillanatról-pillanatra megvilágította. Há-
tat fordított a levélnek és felajzott lélek-
kel küszört fel az öreg diványra, a gyere-
kek fekvőhelyéhez.

Ha bármí történt vele, bármí kicsi-
ség, szomorúság, mérgelődés vagy ta-
nácstalanság, vagy panasz feszítette, mi-
óta csak a kicsi a világon volt, az volt a
szokása, hogy minden bajával hozzáme-
nekült. Ha aludt különösen, hiszen úgy-
sem értette volna az alig gagyogó gyere-
ket. Nem háborította álmát, dehogy há-
borgatta volna, megelégedett, ha csak a
közélebe csúszhatott, ha csak oktanul
is igazíthatott a takaróján, vagy homlo-
kából elsímíthatott egy fűrtöt. Sokszor
szavak nélkül suttogetta el a mondaniva-
lóját.

— Bogárkám, mondd mi lesz? Mi
vár rám? A jó Isten akar valamit ve-
lünk, de mit?

Ó az ilyen anyai monológok kifogy-
hatatlanok tudnak lenni. Mióta az ura
elment, mióta a szülei az árvákhoz költöztek,
a hosszú magányos téli estéken
bezárkózva a lakásba, gyereket az ölébe
tartva hányszor monologizált így.

— Látod, Bogárkám, nekünk szeret-
nünk kell egymást. Most már csak ket-
ten vagyunk. Először elment az apád,
azután nagyapád és nagyanyád; csak a
régi lakás áll még, az öreg bútorok, de
hallod, hogy zúg a szél, hogy marja, té-
pázza a házat, bolygatja az otthont. Tu-
dod ha a sors egyszer elkezd valamit, az
nem áll meg. Akar valamit, én érzem!
Úgy követelődzik kint a szél. De akár-
hogy lesz, akár mint, úgy Bogárkám,
mi a régiek maradunk? Én te érted va-
gyok, és te érettem. Itt meg kell áll-
ni a bomlásnak.

Jóideig feküdt a gyerek mellett, míg
annak pórusain át megnyugtató érzés

áramlott szét a testében, s mint szentelt-
vizet kente el a leferdülő szájacskán a
kicsurranó nyálat.

— Nem lehet, nem szabad, hogy
újabb baj jöjjön rájuk!

Még egyet símitott a takarón féltő
anyai kézzel, azután felegyenesedett és
szembenézett az asztalon heverő levéllel.

A rosszak közül kettő volt, amire szá-
míthatott: vagy elveszítette az ura ismét
az állást, vagy őt is, mint annyi más-
t, behívta a jugoszláv hatóság katonának.
Az utóbbi magával vonta az elsőt. Mert
ha katona lesz, mint ideiglenes munka-
erő, állását is veszti. Nem csak életét vi-
szi kockára, hanem családját is itt hagy-
ja ismét kenyér nélkül.

A levél mászt mondott. Mikor feltépte
a borítékot és a levelet maga elé terítet-
te, az ura erőyes nagy betűi szinte vilá-
gítottak a szobában. Úgy tűnt, hogy nem
érti, hogy a szeme káprázik. Pedig nem
újdonságot írt. Mióta csak az ura állás-
ban volt a városban, minden találkozá-
suknak ez volt a főtémája és most mégis
megrázta egész testében a levél.

Mint aki évek óta egy vasmarok szo-
rításában él és most, mikor a vasmarok
recsegetve, ropogva, töredezve enged a szo-
rításból, nem hisz a saját szemének,
hogy ez az óra valóban eljött.

„Találtam lakást, költözik a verseci
zeneiskola Szarajevóba. Több zenész la-
kása felszabadult, egyet nyomban lefog-
laltam. Azonnal költöznetek kell, mert
mások foglalják el. Mindent intézz el,
add fel a lakást, vagont rendelj, a hét
végén jövök csomagolni.“

Nem tudott ülvé maradni, felpattant
a helyéről és mint börtönében a rab, kö-
rülzsaladt. Az ajtóhoz szaladjon-e vagy
az ablakhoz? A levegő súlyosan feküdt
a tüdején, szinte fulladozott. Lehetséges
ez? Nem szabad panaszkodni. Otthona
volt ez a ház, otthona a falu. Soha na-

Részletek Börcsök Erzsébet regényéből

gyobb bántódás nem érte. Nem szabad panaszkodni, két öreg ember, a szülei védőszárnya ha megtépetten, ha szegényesen is, de felette voltak. Néha mégis olyan volt mintha a sors földöntúli erővel rögzítené helyhez, helyezethez, nélkülözéshez és reménytelenséghez. Bármerre indult, bármerre fordult, a szűk kör mindig bezárult körülötte, és nem volt szabadulás.

Hiába feszült neki jónéhányszor, hiába döngette, évtizedek morzsolódtak el felette, férjhezment, gyereket szült, a vasmarok tovább szorított és ő helyhez rögzítetten nézett szembe a rákényszerített étellel. Már mindenki elhagyta, szülei elköltöztek, az ura elment, már csak egyedül maradt a gyerekekkel, de a börtönajtó nem engedett.

Az ura minden hét végén hazajárt. Minden hét végén felvetődött a kérdés. Ez így nem mehet tovább. Nincs értelme, hogy így külön legyenek. Mít őriz itt? Ha még házuk volna, de ezt a pár öreg bútort? Mindig erről beszéltek, az elköltözésről, és soha semmi sem történt ezirányban.

Mikor férjhezment, akkor is csak vendégségben volt az uránál két koferral a kezében, néhány hétig. Már akkor elkezdtek a témát az elköltözésről. „Majd ha elmulik a tél.” „Majd ha egészen biztos lesz az állás.” „Majd ha egy kis pénzt összeszedtek, hogy a bútort elhozhassák.” Mindezek csak szólamok maradtak.

Még jóformán össze sem melegedtek és már jönni kellett vissza a szülőkhöz, a faluhoz, a bizonytalan várakozáshoz. Állás nélkül maradtak. Raguzában látott a várbörtönökben ilyen vaspántokat, amellyel egy helyhez kötötték a rabokat. Nem szabad senkit megvádolni. A sors is néha vasmarokkal fogja az embert és amíg ki nem tombolta magát, hiába ezer és ezer nekifeszülés, nincs szabadulás.

Mióta ez a kérdés felvetődött újólag, mint távoli szívárványt szemlélte. Hiszen mindenki mondotta: képtelenség, hogy külön legyenek, ez neveltség, biztosan ők maguk sem akarják. Szinte megvá-

dolta az urát: nem őket félti a bizonytalanságtól, nem azért nem akarja kitenni őket egy újabb hazaköltözés kudarcának a gyerekekkel együtt, hanem mert nem szereti már őket, terhére vannak. Ha akarná, már régen itt lehetnének.

A vasmarok szorítása lazul, recseg a kerítés a ház mellett, a tető malterdarabokat görget lefelé a csatornáig. El fog menni innen. Lehetséges? Mióta is vannak itt? Majdnem 20 éve. Két évtized. Ūristen ez való? Egynegyed ember-élet. S neki még saját otthona sem volt, még nem volt saját kereset a kezében! Aszszony volt, gyereke volt és mások tartották!

Micsoda jelentősége van ennek a mondatnak? A zeneiskolát elhelyezték Szarajevóba. Valami készül a távolban. Mozdulnak az emberek. Egy egyszerű semmitmondó mondat tulajdonképpen, s 20 év után ez a semmiségnek látszó tény erőtlenti el a vasmarkokat.

Lecsüngő karral, hosszan nézett a gyerekekre.

— Bogárkám, igaz ez? Lesz otthonunk egyszer nekünk is?! Együtt leszünk egyszer az apáddal, nem csak vendégségben járunk egymáshoz, Bogárkám, tudod mi az? Család?! Kettő, három vagy négy ember, apa, anya és gyerekek, akik egymás mellett saját fészekben élnek. Az apa haza hozza a keresetet és együtt költik el. Nem lesz már vendég az én szüleimnél és nem leszünk mi, te meg én, vendégek az övénel. És nem fognak szörnyűködni rajtunk az idegenek. „Az ördögbe is, mire való volt is ez a házasság?” „És főként mire való volt ez a gyerek?”! (Bogárkám, bocsásd meg nekik, ha vétkeztek ellened.) És nem fognak mindig messzebb sodródni egymástól, testben, lélekben, napról-napra jobban elidegenedni.

Az éj hömpölygött tovább az útján. A crnagorác katonák posztot álltak az aláaknázott hidak lábánál. És Bogárka anyja tágranyilt szemmel, figyelő lélekkel meredt a szoba sötétjébe még sokáig. Mintha a távolból vaspántok recszenését, sorompók hullását hallaná...

A Függetlenségi kör régi jegyzőkönyvei beszélnek erről az időről: sárguló be-
nük a hősiesség küzdeleméről és emlékekről.
Hogy mi is történt akkor, amikor a régi
Szabadka Hungária című vendégüljének
helyiségében gyűléseztek a régi magyarok
és apró kis tervekről szöjtök a jövőt?
Előadásokkal és szervezésekkel mesztget-
ték a magyar öntudatot, amely még min-
dig a millenium mámorában élt és azt hit-
te, hogy az első ezerév verejtéke, vérzése
után ezeréves ünnep következik. Ebreszt
gették azt a magyarságot, amely még
mindig a múlt emlékeiből élt és lomhán
elfeküdt a dinom-dánomos világ hazai ár-
nyékában. Egyik gyűlés a másikat érte,
előadások lankadatlan kedvvel folytak,
hogy — talán még nem is tudatosan —
a vidéki közönyt fölszakítsák és ramutas-
sanak a holnap árnyaira. Mert ők nyitott
szemmel jártak a magyar világban, érez-
ték és látták az árnyékokat, amelyek a
Balkán felől és a Regát felől egyre köze-
lebb kerültek az országhoz. Látták és é-
rezték a vihar előszelét, ha nem is mond-
ták ki nyíltan, — mert a türelmetlen mun-
ka és az örökös ébrenlét a tévít ellen
szólt. Hogy a szabadság és a békés élel
nem a történelem ajándéka, hanem azt
mindég és újra ki kell érdemelni es meg-
tartani.

II.

A századforduló küszöbét már átlép-
te a kicsiny magyar közösség. Az új év-
század magyar életének alapköveit kezd-
ték lerakni a déli végeken.

Az egyesület szerény falai között nem
folyt ugyan a mai értelemben vett lázas
szervező munka: nem rendeztek sorozat-
os kulturelőadásokat, nem adtak ki vi-
lágnezeti röplapokat, sem folyóiratokat
— csak apró összejöveteleket tartottak.
Fehérasztalnál. A régi jegyzőkönyveket
lapozgatva nem is talál többet az olvasó;
aban az időben ez volt az öntudatos mun-
ka. A hazug szólam és a politikai nagy-
képüsködés ismeretlen fogalom volt azok
előtt, akiknek elődei 1867 után zászlajuk-

ra írták a »törhet, de nem hajlik« jelsza-
vát.

Aki a szabadságért és a független-
ségért folytatott küzdelemben valaha is
beleköstolt az tudhatja nagyon jól, hogy
mit jelent az ellenzék keserü kenyerét
enni és vállalni azt a sok lemondást,
amely ezzel a bátor magatartással jár.
Szerénység, befeléhailó élet, következe-
tesség és igazi hűség az eszméhez. A
Függetlenségi körnek tulajdonképpen eb-
ben a hősiességben rejtett a legfőbb von-
zóereje, s kapuján már nemcsak a magya-
rok, hanem a bunyevácok, szerbek és a
magyarul még alig beszélő szabadkai
némettség is kopogtatott. Így gyarapo-
dott a negyvennyolcasok száma Varghák,
Mokossyak, Juhászok, Thurzók, Kunsza-
bók, Kissek és Szücsök mellett Szkende-
rovicsokkal, Polyákovicsokkal, Zvekanó-
vicsokkal, Crnkovicsokkal, azután Szu-
vajcsicsokkal, Radicsokkal, Milodánovi-
csokkal és a Wagner, Märzweiller,
Szaghmeiszter, Hoffmann, Graber német-
nyelvü szabadkai polgárokkal. A függet-
lenség gondolata évről-évre nagyobb tért
hódított, szerepe egyre tágult és az egye-
sület fölshívta magába mindazokat, akik
nem voltak függőviszonyban az állami
vagy városi hatóságokkal. A közönség zö-
mét a szabadkai kisemberek adták, a
mindennapi kenyerért reggeltől-estig gür-
cölő iparosok, kereskedők, munkások és a
keménykötésü magyar törpebirtokosok
Nagybirtokos, vagy ugynevezett »zsiros-
paraszt« nem igen akadt közöttük. Az
1905 július 23-án fölvetett jegyzőkönyv
ezekről a kisemberekről emlékezik meg:
Mukits Simon elnök »örömmel állapítja
meg, hogy a körnek 572 fizetőképes vá-
lasztópolgár tagja van. Jelenti továbbá,
hogy ezek minden hazafias mozgalomban
részt vesznek, a magyar ügyért buzgón
fáradoznak és szerény anyagi eszközeik-
hez képest hozzájárulnak a körü könyv-
tár gyarapításához.« Ebben az időben ta-
lán ez volt az egyetlen politikai alakulat
Bácskában, amely pártpolitikai célkitüzé-
sei mellett egy pillanatra sem feledkezett
meg a kulturáról. A közgyűlés 1905-ben
200 koronát, 1906-ban 500 koronát és
1907-ben ugyancsak 500 koronát szavazott
meg a könyvgyarapítás céljaira. Ez olyan
nagy összeg volt a régi békevilágban:

gyogy nagyobbat még a szabadkai Uri Kaszinó sem fordított könyveszerzésre.

A Függetlenségi Kör 1914-ig dolgozott intenzíven: a világháború kitörése után a tagok sora megritkult és a derék szabadkai polgárok szétszéledtek a szélrózsa minden irányába. Az északi, déli és keleti frontokon küzdöttek, harcoltak a magyar lobogók alatt, s idehaza az idős tagok bizakodtak, töprengtek és sóhajtoztak az István-utcai kis magyar Kossuth-házban.

A független magyarok kálváriajárása ekkor kezdődött meg.

A háború zivatara elsodorta őket: vézér nélkül maradt a megfogyatkozott tábor és minél jobban közeledett az 1918-as esztendő vége, annál nagyobb reménytelenség és kilátástalanság szakadt rájuk. Abban az esztendőben, november 13-án néhány Kossuth-magyar összehajolt, beszégetett az otthonban. Az időrongálta, korhadat zsindelyes tetőn becsorgott az eső... Ők arról beszéltek, hogy pénzt gyűjtenek a tető megjavítására... A tagok között.

Akkor jöttek be a szerbek Szabadkára...

A bujdosó Kossuth zászló

Mint amikor pusztító vihar utáni szélcsendben újra kisüt a nap és lopakodva előjönnek a zivatar elől menekültek, úgy mozdult föl a déli magyarság az összeomlás utáni években. A 48-as Kossuth-párt régi tagjai is lassan hazaszállingóztak — ki hadifogságból, ki hadikórházból és isten tudja, honnan az idegenből — összeverődtek, vártak és tanácskoztak szakadatlanul. Setében minden magyar értéket, ereklyét, Kossuth-képet, zászlót és Petőfi-kokárdát eldugták a megszálló szerb csapatok elől és mindezt abban a reményben tették, hogy az »átmeneti« megszállás ugyanis csak pár hétig, vagy pár hónapig tarthat: azután meg újra magyar föld lesz a szabadkai határ. Keserűen csalódtak. S amikor már látták, hogy a kismemzetek sorsát intézők másnak ítélték oda a magyar vidéket: fölgyulladt bennük a lázadás tüze. A Függetlenségi Kör berkeiben irredenta mozgalmat indítottak azzal a céllal, hogy e megszállt vidéket utólag, ha szépszóval nem, hát vér árán csatolják vissza az anyaországhoz.

Éjjel nappal dolgoztak, lázasan szervekdték: készülődtek. Szent leikese-

sükben tenni akartak valamit, de — semmit sem tehettek. A mozgalmat egy szép napon leleplezték; közülök legtöbben a szerb rendőrség kezeibe kerültek. Így Heim Antal szabadkai postatanácsos is, a Függetlenségi Kör vezetőségi tagja, Vargha Károly elnökhelyettes és sokan mások. Az irredenta mozgalom fölgöngyölítése hetekig, sőt hónapokig eltartott és az egykori sziklaszilárd szabadkai magyar közösség utolsó erői is odavesztek.

Csak a zászló maradt meg gazdátlanul.

A hatalmas Kossuth-lobogót sokan ismerték akkor: nemcsak Szabadkán, hanem az egész országban. Sorsának regénybeillő története van, s talán éppen ennek a zászlónak az utja tükrözi vissza leghivebben az egyesület küzdelmes életét.

Olaszország legnevesebb seiyemhímző műhelyéből 1911 május havában került Szabadkára a Függetlenségi kör és 48-as párt szüzmáriás Kossuth-lobogója. A régi, jegyzőkönyvi megemlékezések arról beszélnek, hogy a három méter magas nehéz-selyem zászló nemcsak a városnak, hanem az egész országnak legszébb és legművésziesebb kivitelű Kossuth-zászlója volt. Egyik oldalán Kossuth Lajos himzett képe, másik oldalán Szűz Mária képe áll a magyar címerrel. Életet és szellemet örökítenek rajta a sorok: »A szabadkai Függetlenségi párt — Törhet, de nem hajlik — Hazáért és Szabadságért«. Ugyanaz év június havában országgraszoló ünnepség keretében szentelték föl a szabad magyarok szent szimbólumát, s a zászló rudiába Csernoch hercegprímás, Kossuth Ferenc, Apponyi Albert, Justh Gyula és más magyar történelmi nagyságok ütöttek zászlószegetet. A fölszentelést követő esztendőben minden március 15-én végigvonult a lobogó Szabadka város utcáin hirdetve mindenki előtt, hogy »a magyar szabadságot és függetlenségi eszmét szolgálküséggel és megalkuvással szolgálni nem lehet.

Az irredenta mozgalom szétrettenése után a drága ereklje a Heim-család házában volt elrejtve. A rejtékhely azonban nem volt biztos, mert az idegen hatóság keze mindenhova elért, s attól tartottak, hogy előbb-utóbb a szerbek birtokába kerül. Megsemmisíteni vagy megmenteni: ez volt a kérdés. És Schadt János, az egyesület legidősebb tagja — aki csak úgy törte a magyar nyelvet —

elhatározta, hogy a szűzmáriás lobogót megmenti a pusztulástól. A zászlórudról leszedték a selyemzászlót, rongyokba csavarva kocsira tették s így megindultak a trianoni határ felé. Schadl Jánosnak Kelebia közelében volt szőleje, jól ismerte az utat, s abban reménykedett, hogy a szerb határőröket megkerülve sikerül majd átmenteni magyar földre az értékes ereklyét. Amikor a számárfogat a határon zörgött végig s Schadl János és leánya előtt fölcillant a szerb csendőrr szuronya, fölszakadt belőlük a sóhaj:

— Csak most segíts meg minket, magyarok Istene!

Átmentették a zászlót, s később a zászlórud is átkerült a határon. A »hősies« cselekedet után az öreg harcos úgy mesélte gyermekeinek, hogy azon az uton azért tudott erős lenni, mert vele volt a Szűz Mária és Kossuth Lajos szelleme. . . És egész élete végéig őrizte a lobogót Pestszenterzsébeten.

Ez a romantikus história igaz történet. Épp úgy beletartozik a Népkör történetébe, mint Vargha Károlyék hősies föllángolása és később, a kisebbségi magyarok kétértizedes küzdelme a megmaradásért.

(Folytatása következik.)

A költő és a halál

Válságos óráiban a nemzet feszültebben figyel költőire mint máskor. Ösztönösen érzi, hogy a költészet igazságai időtállóbbak a napi politika szövevényeinél s ég felé fordultában a szellem útján akaratlanul is nagy költőivel találkozik. Így fordul most a magyarság az élni akarás nagy erőfeszítései közben, az élet-halál-harc veszélyes pillanataiban a hit, a meg nem alkuvás, a hősi életfelfogás eszményi költője: Petőfi felé.

Ha feltesszük a kérdést, mi az, ami Petőfit a dal és a kard népének újra a legidősebb, a legmodernebb költőjévé teszi — feleletként egyetlen mód kínálkozik: feltárni időrendben a költészet és halála közötti mélységes és természetes összefüggéseket.

Lássuk, mint vélekedik a halálról 1843-ban, huszéves korában az a költő, aki a szentek, a vértanuk utáira készül?

Pár áruló sor a Jövendőlélsből:

De mérég a dal édes méze:
S mit a költő a lantnak ad,
Szívének mindenik virága
Éltéből egy-egy drága nap.

.. Pokollá lett az érzelemláng,
És ő a lángban martalék....

Mit jelentsen ez? — A huszéves költő nyilván maga sem tudta volna még ekkor pontosabban megjelölni, miféle sejtélem iratta ezt vele? Hogy az eszményeknek áldozatul kell kivánniok a költőt, a versnek az embert! A lángelméjű szent első látomása ez a halálról.

De már a következő évben, a mind- eddig határozottabb cél nélkül s önmagában lobogó, pokollá induló érzelemlángba beleveti megtalált tárgyát, lelke istenségének újra öntendő aranyát: a magyarságot, a hazát, hogy azután soha többé el ne veszítse:

Tiéd vagyok, tiéd, hazám!
É szív, e lélek:
Kit szeretnék, ha tégedet
Nem szeretnék?

Szentegyház keblem belseje,
Oltára képed.
Te állj s ha kell: a templomot
Eldöntöm érted;

S az összeroskadó kebel
Végső imája:
Áldás a honra, istenem
Áldása rája!

Ezek a szavak akaratlanul is Krisztust idé-

zük (rontsátok le a templomot s én harmadnapra fölépitem!), aki ugyancsak saját testére gondolt, hogy annak lerontásával Isten országának: az eszményeknek támadjon halhatatlan hajléka. A költő ezzel a verssel döbönt rá élete igazi céljára s nyilván ez: a fölfedezés frissége teszi oly megrázóvá.

Egy ugyanabból az évből származó későbbi versében már a megszokottság hangján közli felfedezését, a mindennapi élet legmindennapibb dolgaival: a borral és a nővel együtt, könnyedén:

Boldog, kinek fejére
Az ég oly sorsot mért,
Hogy bor- s leányért éljen
És haljon a honért.

A következő sorok 1845-ből, nem jelölik új állomását halál felé való sodródásának, csupán ismétlése a Jövendölésből vett fentebbi idézetnek:

Nem, költészet, nem hagylok el soha,
Mert nem hagyhatlak el,
Táplálni foglak a gyötört kebelnek
Legforróbb vérivel.
Nem bánom: tépj, eméssz,
Másoktól meghallgattatást sem várok,
Azért éneklek, költök,
Mig végső csepp vérem ki nem szívárogo!

A kor vezető eszméje, az egyéni és nemzeti elnyomások következményeként, az egyén és a nemzetek fölszabadítása: a szabadság volt. A magyarság sorsa és a szabadságé egyet jelentett. Petőfi most már nemcsak azt érzi, hogy a közösségért élni, sőt meghalni érdemes, de már az utat és módot is tudja. Szabaddá tenni! Ime két szakasz a Ha az Isten-ből:

S lelkesítve zengjenek a harcok
Csalogányai, a trombiták.
Ott legyek, s az én szivemből szinte
Nőjön egy halálos vérvirág.

S ha ledőlök ekkor paripámról:
Ajkaimat egy csók zárja be,
A te csóкод, te szép szabadság, te
Égi lények legdicsebbike!

Magyarság és emberiség öbenne nem ütközött össze. Az egész emberiséget látja s benne a magyarságot is. Hite, ami a

magyar fajtára máig is annyira jellemző: belülről forraszó mélységes keresztény hit. Nem az emberiség rovására akarja boldogítani a magyarságot.

Negyvenhatban már Krisztusi forrósággal írott s egész irodalmunkban egyedülálló sorokkal ostromolja a sorsot:

Sors, nyiss nekem tért, hadd tehessek
Az emberiségért valamit!
Ne hamvadjon ki haszon nélkül e
Nemes láng, amely ugy hevit.
Láng van szivemben, égből eredt láng,
Fölforráló minden csepp vért:
Minden szivütem egy imádság
A világ boldogságáért.

Óh va'ha nem csak üres beszéddel,
De tettel mondhatnám el ezt!
Legyen bár tettemért a díj egy
Uj Golgotán egy uj kereszt!

Meghalni az emberiség javáért.
Mily boldog, milyen szép halál!
Szébb s boldogítóbb egy haszontalan
élet

Minden kéjmámorainál.

Mondd, sors, óh mondd ki, hogy így
halok meg,
Ily szentül!... s én elkészítem
Saját kezemmel azon keresztfát,
Amelyre fölfeszítetem.

Az emberi képzelet legfenségesebb látomása ez már a halálról s kínzó, égbekiáltó követelés.

Vagy lássuk a halálvágynak, a közösséget halálával megváltani akaró hős istentostromlásának egy másik változatát ugyanebből az évből:

Ott esem el én
A harc mezején,
Ott folyjon az ifjúi vér ki szivemből,
S ha ajkam örömteli végszava zendül,
Hadd nyelje el azt az acéli zőrej,
A trombita hangja, az ágyudőrej,
S holttestemen át
Fújó paripák
Száguldjanak a kivivott diadalra,
S ott hagyjanak engemet összetiporva.

De egyre inkább az erények hősi vállalását kezdi hirdetni más tárgyú verseiben is és mindent a halál vállalásához

szükséges bátorsággal ér meg. Csak ére-
nyes életet érdemes élni s inkább az élet
vessen el, minthogy az erény szenvedjen
csorbát. A mult annyi közönyös, bágyadt
és erőtlén költeménye után, e férfias kor
küszöbén, a hősi életfelfogás megújhódá-
sának óráiban, hallhatnánk-e modernebb
és nekünkvalóbb versszakot:

Ha férfi vagy, légy férfi,
Legyen elved, hited,
És ezt kimondd, ha mindjárt
Véreddel fizeted.

Százszorfa inkább éltedet
Tagadd meg mint magad;
Hadd vesszen el az élet, ha
A becsület marad.

Mit ér, ha az egész világot megnyerjük is
és lélekben kárt szenvedünk? — mondotta
Krisztus. Iróink közül csak Petőfi tudta
maradék nélkül elvállalni. Nyilván ez a
titka, hogy ő tudta legjobban kifejezni is.
A Farkasok dala (negyvenhétben)
szintén az önfeláldozás dicsőítése a kor-
eszme: a szabadság érdekében:

Fázunk és éhezünk
S átlöve oldaluk,
Részünk minden nyomor...
De szabadok vagyunk!

Nincs ebben epigonjainak napjainkig du-
ló álhazafias rikácsolásaiból semmi. Így
érzett, így írt és eszerint is élt. Élet és
költészet elválaszthatatlan egysége!

Küldetésébe vetett hite egyre erő-
sebb lett, a jövődőltszerű érzelemláng pokla
valóban egyre növekedett. Az ekkora mé-
retű s ily erővel világra robbant szellem
pályája meghatározott s pontosan előre
kiszámítható, mint a tüzgépek lövedékei.
Némelyek szerint a költőt kortársai gu-
nyolódása készítette arra, hogy tettel is
vallalja eszméit és kardot kössön a ha-
záért. Nem lehetetlen, hogy pompázó fia-
talságának s bontakozó hatalmas tehet-
ségének érzetében tényleg megtántoro-
dott, menjen-e önként vagy inkább tehet-
ségével használjon többet nemzetének?
Önfeláldozó elhatározása mindenestre
nem mérhető az átlag ember bravurjá-
hoz, az átlag magyar katona annyiszor
megmutatkozó virtusához. Tudta, hogy
pótolhatatlan és hogy életével egyedül

Istennek felelős. Nagyon is érthető hát
helyzetének dilemmája. S ő a jobbik részt
választotta. Világra robbanásának ereje
nem igazolódott volna akkorának, amek-
korának eddig mutatkozott, ha a becsa-
pódás elmarad és négy-öt évtized múlva
egy poshadó korban, lelkében népe ku-
darcával mint reszkető agg »ágyban s
párnák közt« hunyja le örökre szemét.

Nézzük a röppályát tovább, merre
hajlik, bir-e még sokáig emelkedni?

Nem akarok elrohadni
Mint a fűzfa a mocsárban;
El akarok égni, mint a
Tölgy a fellegek lángjában.

Hallottuk ezt a hangot valaha is irodal-
munkban? — Soha! 1847-ben vagyunk s
még két éve van hátra. Az emelkedés
szöge nem csal. A sebesség hatványozó-
dik, a lélek, már fehéren izzik. Negyven-
nyolcban elsistereg a Nemzeti dal:

Shonnai bitang ember,
Ki most, ha kell, halni nem mer,
Kinek drágább rongy élete,
Mint a haza becsülete.

A tehetség kötelez, a szentek útja
egyenes. Még ugyanebben az évben le-
számol szeretteivel, szerelmes drága asz-
zonyával:

S rohanunk az ellenség elébe,
S ha utánunk nyul száz drága kéz,
S lesz előttünk száz halálnak képe:
Nem lesz köztünk, aki visszanéz.

Türelmetlensége nőttön nő, órája már
nem késhe soká. Szinte már úgy érez-
zük, nem bírhatja tovább lélekzettel gyö-
nyörű röptü életét:

Csak volna harc, csak öntenék már,
Vérünket, bár csak öntenék!

Más helyt:

Mit mondotok, mit tesztek akkor,
Ha a világnak sarkai
Földindulástul, mennydörgéstül
Töböl meg fognak ingani,
Ha összevész, mint négy vadállat,
És pusztít mind a négy elem
S én vérbe mártott lantomat majd
Véres kezekkel pengetem!

Már nem tarthat soká! Ami most kő-
vetkezik: negyvenkilencben, ez már a
halhatatlanságba rontó élet diadalüvölté-
se a legyőzött halál felett:

Szilaj lelkesedés
Foly bennem, mint tűzár,
A vérszag és a füst
Megrészegite már,

Előre rontok én,
Ha élek, ha halok!
Utánam, katonák,
Utánam, magyarok!

A léleknek ekkora izzásából, már nem
térhetett többé élve vissza: az ember.

Csordás Nagy Dezső.

Otthont találsz

Vándor és vendég vagy csupán
ezen a világon
s ahol a legszívesebben maradnál
onnan üznek el.
Emelhetsz magadnak házat
más fogja lakni majd
s az ablakon,
ahonnan a csillagokra néztél
más tekint ki majd.
Ugy szeretnék itt marasztalni nálam,
házamban nyújtani neked otthont,
de én is vendég vagyok csupán,
vándor és jövevény,
s minden otthon,
melyben nyugalmat találtam
semmibe vész.
Így járok házról-házra,
otthonról-otthonra
s mielőtt kilépnék
a sok kapun,
mely a világtól védett mostanig,
úgy teszem a kilincsre kezem,
oly fájdalommal szeretettel simogatom,
mintha testvérem keze lenne,
kit akkor vesztettem el éppen,
mikor rátaláltam.

Én vendég és vándor vagyok
mindenütt,
s ahol voltam,
a sok, sok házban
visszamaradok egy kicsit,
lélekben ott maradok,
ott élek
szétszaggatva, velük.
Hol is nyújthatnék hát
neked otthont,
mikor magam is
vándor vagyok,
s vendégként ülök meg
minden széken,
mit elém nyújt a sors.
De ha nálam akarsz lenni,
ha itt akarsz megpihenni
jőjj mégis, jőjj bátran,
s ki vendég voltál és vándor
mindenütt,
a szívemben végre, végre
otthont találsz.

Flórián Tibor.

Árpádházi királyok magyarveretű pénzeiről

A Délvidéken többször fordul elő szórványosan u. n. »Árpádok korabeli« pénz, így pl. Zomborban Szent István, II. Béla, Bácsban Szent László nevét viselő. Sztapáron pedig az első magyar rézpézt Birtokában vagyunk Bácsból egy III. Béla—II. Endre királyok idejében vert pénzeket tartalmazó világhírű leletnek. Tudunk egy leletről, amely Szent László pénzeit tartalmazza nagy mennyiségben és sok változatban és ez is állítólag Bácska földjéből került elő. Már az előforduló leletek miatt is érdemes e kor pénztörténetét nagy vonásokban vázolni.

A honfoglaló magyaroknak nem volt saját veretű pénzüik. A pénzt csere tárgyak helyettesítették. A honfoglaláskori sirokban előfordulnak főként lombardiai, német és szamadina pénzek, de ezek mindenesetben át vannak furva és így ezeket nem pénzként, hanem ékszerként használták.

A magyar pénzverés tulajdonképpen a magyar királyság alapításával veszi kezdetét.

Szent István (1000—1038) királyunk volt az első, aki a magyar pénzverésnek napjainkig megszakadás nélküli sorát megindította.

Szent István felesége, Gizella a bajorországi uralkodóházból származott és valószínű, hogy ezért hozatott a szent király Bajorországból véremverő mestereket, akik az első magyar pénzeket a regensburgi bajor denárok mintájára verték.

A pénz előlapján a király neve STEPHANYS REX + olvasható »barát-írással«. Középen gyöngykoszoruban kereszt melynek mind a négy szegletében háromszög vagy levéldomu jegy van. A pénz hátlapjának rajza teljesen megegyezik az előlapéval, de ugyancsak »barát« írással REGIA CIVITAS feliratot visel.

Vajon mit jelent a »REGIA CIVITAS« felirat? Egyesek, így a Ráth György szerkesztésében kiadott »Az Iparművészet könyve« I. kötet 188. oldalán azt írja, hogy a REGIA CIVITAS nyilvánvalóan a Regensburg érmein, s e város eredeti latin nevéből kifolyólag olvasható REGINA CIVITAS köziratnak elferditése. Nagy tudományos irodalmi vita indult meg, annak a tisztázására, hogy mit is jelentenek a REGIA CIVITAS szavak. Most az érmészek legnagyobb része azt

a megfejtést tartja helytállónak, hogy REGIA CIVITAS »királyi várost« vagyis Székesfehérvárt, mint pénzverde helyet jelenti.

Megállapítható, hogy Szent István pénzei, bár regensburgi minták után készültek, de úgy metrologiailag, mint típus tekintetében nagyban különböznek ezektől és a köriratuk betűalakjaira sem talá-lunk hasonlatosságot más országok érmészetében.

Érdekes megjegyeznünk, hogy ugyanilyen tehnikával készült pénzeket Magyarországon kívül más országokban is nagy számban találni. Különösen sok fordul elő a balti államokban. Régebbi érmészeink azt vélték, hogy Szent István korában a magyar kereskedők az Északi-tenger vidékére mentek borostyánkővet vásárolni, amit honi pénzzel fizettek és így került a pénzünk oda. Most azonban más véleményen vagyunk. Miután az északon lelt Szent István pénznek hasonmása sem technika, sem metrologia tekintetében nem egyezik teljesen a mintával, amely szerint készült, bizonyos, hogy az északi népek maguk gyártották ezeket a pénzeket, amelyeket az ottani lakók szívesen fogadtak.

Jelen sorok írója a mostani háboru előtt Németországban járt és sikerült az Északi-tenger melletti mecklenburgi Rostock városban számos ilyen Szent István pénzének mintájára készült érmét szereznie.

Szent István utódának, Péter királynak (1038—1041, ismét 1044—1046) pénze hasonló Szent István pénzéhez. Előlapján + PETRVS REX vagy + PETVS REX. hátlapján + PANNONIA körirat olvasható.

Aba Sámuel király (1041—1044) pénze teljesen megegyezik elődje, illetve utódja pénzével, azzal a különbséggel, hogy előlapján + REX SAMVHEL szerepel, hátlapján pedig PANONEIA +.

I. Endre király (1046—1061) uralkodása alatt találunk egy az általános nagyságú pénzeket az u. n. »denar«-on kívül egy kisebb pénzt is, az u. n. »obulus«-t. Ettől eltérően ennek a királynak pénzei két főcsoportba oszthatók. Mindkettőnek előlapján + REX ANDREAS felirat olvasható. Az egyik technikája teljesen megegyezik Szent István pénzével, sőt a

Szent király utódai által már elhagyott REGIA CIVITAS feliratot újból feleleveníti. A másik fajtán az előlapon négyyszer megszakított gyöngy és vonalkörben sugaras kereszt van és a sugárcsomók között változó pénzverő jegyek (szigtlák).

Itt találkozunk először a pénzverő jegyekkel, az ugynevezett szigtlákkal. E szigtlák használata III. Béla és Imre király uralkodása alatt (1173—1204) még használatosak, míg II. Endre (1205—1235) király pénzein már nem fordulnak elő. Alakjuk és elhelyezési módjuk nagyon különböző. Van olyan árpádkori pénz, amely sokszáz szigla változatban ismeretes. Hogy mi célból verették ezeket a jegyeket a pénzekre, ez a kérdés érdemszeinket már régen foglalkoztatta. Különböző vélemények kristályosodtak ki, de szerintünk leghelytállóbb az a megfontolás, amelyre dr. Hóman Bálint és Szentgáli Károly egymástól eltérő módszer szerint kutatva jutottak, hogy a szigtlák a pénzverő munkások ellenőrzésére szolgáltak.

A szigtlákról tett magyarázat után folytassuk fejtegetésünket I. Endre öccsének és utódjának I. Béla pénzeinek ismertetésével. Tudjuk a történelemből, a két testvérnek az uralkodásban való megegyezését. Ebben az időben I. Béla, mint vezér (1048—1060) veret Szent István pénzéhez némileg hasonló pénzt + BELA DVX előlapi és PANNANIA hátlapi felirattal. I. Endre halála után I. Béla, mint király (1060—1063) a vezéri korában vert pénzeihez hasonló pénzeket veret + BELA REX előlapi és DANNONIA (igy!) valamint MONETA hátlapi körirattal. Megjegyzendő, hogy a király korában vert pénzei ritkábbak, mint a vezér korában készültek. Különösen a MONETA hátiratu szerfelett ritka.

Salamon király (1063—1064) pénzei főleg azért érdekesekek, mert ezeken foglal helyet először a magyar pénzverésben a királynak képe. Az egyikén csak a koronás feje látható két kereszt között, a másikon már mellképe jobbját áldóan tartva, bal karjában keresztet »országalmát« Ismét egy másikon a királynak térden felüli álló alakja látható kiterjesztett karokkal. Különösen érdekes ez a kép, mert a király rajta sultásos ruhában szerepel és így bizonyos képet nyerhetünk arról, hogy milyen lehetett az ősmagyar díszöltözet. Pénzeinek előlapi felirata + REX SALOMONI, a hátlapi PANNONIA és PANNONIA TERA (igy!).

I. Géza ugyanis mint vezér (1064—1074) és ugyanis mint király (1074—1077) veretett pénzt, amelyen ismét elmaradt a király képe és mindenben hasonló Péter király pénztechnikájához. A vezéri pénz előlapián + DVX MVOINAS felirat van amely + DVX MAGNVS-t »nagy vezért« jelent. Hátlapián + PANONIA felirat szerepel. I. Géza királysága alatt vert pénz előlapián + GEVCA REX, hátlapián pedig + PANONEIA olvasható. Itt is megállapíthatjuk, hogy Gézának királysága alatt vert pénze sokkal ritkább mint az amely vezérsege alatt készült. Az első világháború előtti szakértők megállapították az árpádkori pénzek ritkasága szerinti árárt és akkor az I. Géza vezéri pénzét 40, a királyit 500 aranykoronában állapították meg. Meghatározásuk szerint I. Géza királyi verete a legritkább árpádházi pénzek egyike. Ezen értékelés után előkerült egy nagyon értékes lelet Alsóhelbényen Nyitra megyében, amelynek gazdag anyagában 7 drb. I. Géza királyi pénz volt. E lelet folytán az ár eleinte esett, de még ezután is ezeket a pénzeket tartják e kor legritkább darabjainak és külön törzskönyvezik ezeket. E sorok írójának is sikerült az alsóhelbényi leletből egy ilyen drágagyöngyöt szerezni vitéz zalatnai Zalattay Ferenc József ny. ezredes baráti jóvoltából.

Szent László király (1077—1095) pénzei már igen változatosak. Az elsőnek mondható pénze teljesen megegyező I. Géza pénzenek technikájával, de előlapián + LADISLAVS REX, hátlapián + IANONIA felirat. A második csoporton a király koronás szembenéző feje foglal helyet a pénz előlapián + LADISLAVS REX felirattal, míg a hátlapián körben lévő egyenlő szárú kereszt, sarkaiban kis ékek és az előlap szövegével megegyező körirat. A példányok különböző nagyságban és súlyban verettek. Egy következő csoportban az érem közepén egy nagy, a szélekig érő kereszt közepén gyöngykoszorú és minden keresztzugban kis egyenlő szárú kereszt. Hátlapija megegyezik az előbb leirttal. Elő és hátlapián + REX LADISLAVS felirat.

Szent László pénzein kezdődik egy új irány is, amely azután számtalanszor megismétlődik az árpádkori pénzekben. Ezek Krisztus Jézus kinszenvedésével és halálával függnek össze. Szent László pénzén kezdődik a kálvária három keresztjének feltüntetése. Eleinte a három

kereszt egymás mellett van és körülbelül egyforma nagy, míg egy másik az előb-
binél kisebb pénzen a közepén áll a Meg-
váltó nagyobb keresztje és ez alatt jobb-
ról és balról a latroknak kisebb keresztje.
Mindkét pénz mindkét lapján + REX
LADISLAVS felirat. Egy másik pénzne-
men a második csoportban leírt éremhez
hasonló, de az előlapján a középső ke-
reszt helyén egy körből kiterjedő 8 sugár-
ág foglal helyet, mely valószínűleg a na-
pot ábrázolja. A most leírt pénzekon ki-
vül van még egy, amelynek előlapján az
egész teret betöltő nagy kereszt van,
melynek mind a négy ága 2—2 ékkel
ujabb kereszttekké alakul s a nagy kereszt
szegleteiben REX — LAD — ISL — AVS
betűk vannak. Hátlapja a szokásos.

Kálmán király (1095—1114) pénzei na-
gyon aprók. Egy fajtát ismerünk, amely
megegyezik nagyságban Szent László ki-
rály kisebb veretű pénzeivel és hátlapja
ugy a rajz, mint a felirat tekintetében tel-
jesen megegyezik avval. Előlapján
gyöngy-körben egyenlőszáru kereszt, sar-
kaiban ékek. Körirata CALMAN RE. A ki-
rály igen apró pénzei között találunk
olyanokat, amelyeknek előlapján szembe-
néző arc, kálvária, egy nagyobb, négy ki-
sebb kereszt vagy egy négy félkörívből
alkotott rozetta van.

II. István királynak (114—1131) ismer-
jük egy a Szent László kisebb pénzeinek
nagyságára vert érmecskét, mely előlap-
ján szembenéző királyi fő STEFANVS
RX felirattal foglal helyet. Hátlapjának
technikája és felirata teljesen megegyezik
Szent László pénzének a hátlapjával. A ki-
rály két pénzének előlapján a körben lé-
vő egyenszáru kereszt az ékekkel, míg
négy következő fajon a kálvária 3 ke-
resztje foglal helyet. Valamennyinek a
hátlapja kép és felirat tekintetében a
Szent László pénz kicsinyített alakja.

II. Béla király (1131—1141) négy fajta
pénzének előlapján a király szembe néző
arcképe látható, míg egyen a kálvária.
Feliratuk BELA REX. Valamennyinek hát-
lapja Szent László pénzének tökéletes, de
kicsinyített másolata.

II. Géza királynak (1142—1161) név-
felirattal bíró két kicsi pénzecskét is-
mertetjük. Az egyik a király szembe-
néző arca látható zavaros, de valószínű-
leg + GEICE REX feliratot feltüntetni
akaró irattal. A másikon kereszt, melynek
szarai között négy összekötő vonalka és

+ G — EI — CA — RE felirat. Hátlap-
juk a már ismertetett Szent László hátlap,
de a felirata már nagyon elferdült, hiá-
nyos.

Rupp Jakab numizmata »Magyaror-
szág ekkorig ismeretes pénzei« érdemes
munkájában, amely 1899-ig forrásmű volt,
nagy tudással és körültekintéssel megál-
lapítja azokról a pénzekről is, hogy mely-
lyik király uralkodása alatt verettek,
amelyeken a király neve nem szerepel.
Megjegyzendő, hogy az ilykénti megál-
lapítások sokszor igen önkényesek és gyá-
kran tévesek. Ezért dr. Réthy László:
Corpus Nummorum Hungariae című mű-
vében az erőltetett megállapításokat nem
fogadta el és a felirat nélküli pénzeket
többnyire típus-alapon csoportosította.

I. László király (1161—1162) pénzeit
négy csoportba foglaltuk. Valamennyi a
király szembenéző arcát tünteti fel az
előlapon, zavaros körirattal. Hátlapjukon
kereszt körben vagy körivekből összeál-
lítt keret-diszítésben.

Ezután térjünk át a magyar érmészet
legtöbb tudományos vitát átélt részére,
az első magyar rézpénzekre. E pénzek
kb. 25 mm. átmérőjűek, tehát sokkal na-
gyobbak, mint az árpádkori ezüstveretek.
Előlapján két szembenéző trónon ülő
uralkodó liliomos jogarat és országmát
tartva. Alul félhold és ez alatt 111, amely
három függőleges vonalka Karabacek hí-
res orientalista tudós szerint azt jelenti,
hogy »lillahi« vagyis »az Istenért«. Kör-
irata REX BELA — REX STS. Hátlapján
trónon ülő Mária liliomos jogarral. Fel-
irata SANCTA MARIA.

Eleinte ezeket az igen gyakran elő-
forduló pénzeket IV. Béla király és V.
István »ifjú király« pénzének tartották
az ékszerészeink, így Rupp Jakab*) és
Weszerle József**). Az első azt írta IV.
Béláról e pénzre vonatkozóan: »Figye-
lemreméltó, hogy a király szinte első s
ugy látszik e korszakban egyetlen réz-
pézt veretett, mely mint a tatárjárás
gyászos emléke, kétségtelenül nagy meny-
nyiségben veretett, mivel jelenleg is min-
dig tekintélyes számban találhatik.« Végl
Ödön még többet ír e pénz keletkezé-

*) Rupp Jakab: Magyarország ekkorig is-
meretes pénzei. 1841.

**) Weszerle József: Hátrahagyott érmé-
szeti táblái.

sének okairól.¹⁾ Szerinte e »vörösréz pénzek a tatárjárás okozta nagy inség és minden tekintetben fogyatkozás gyászos emlékei. A tűzzel vassal pusztító tatár nép elvonulta után ugyanis nem volt az egész feldult országban ezüst, melyből pénzt verethettek volna; Béla tehát a nagy szükségén segítő Görögországból ugynevezett ciprusi rezet hozatott, melyből szintén Görögországból behívott érmészci által nagy mennyiségű nálunk addig szokatlan rézpénzt veretett.«

Rupp és Végh tanulmányainak megjelenési ideje közé esik Rosty Zsigmond tanulmánya,²⁾ amelyben e pénzt IV. István korából származtatja. Rosty értekezését dr. Réthy László nem ismerte és így teljesen önállóan arra a véleményre jutott, hogy e rézpénzek IV. István pénzveretei.³⁾ Ezen megállapítását dr. Hóman Bálint is elfogadta⁴⁾ és vélt bizánci eredetük alapján a bizánci pénztörténet művelőinek utalja át Ujabbán Jeszenszky Géza irt tanulmányt⁵⁾ ezekről és az ezekkel előforduló keleti feliratu pénzekről és sok nyomós bizonyítékot vonultat fel annak igazolására, hogy e pénzek III. Béla király uralkodása alatt készültek.

Megjegyzendő, hogy a bécsi császári éremtárban őriztek egy ilyen keleti felirású 1.28 gr. súlyú példányt, amelyet aranynak tartottak. Az első világháború után ezt a példányt mint műemléket az osztrákoknak át kellett szolgáltatni a magyar nemzeti muzeum részére és ekkor kitént, hogy az nem is arany, hanem vastagon aranyozott réz. Ha nem álltunk volna szemben egy olyan intézettel, melyhez a gyanúnak halvány árnyéka sem férhet »jámbor csel«-re gondolhattunk volna az átadásra kötelezett részéről.

III. Béla királynak (1173—1196) minden kétséget kizáróan három, illetve négy csoportba sorozott pénzeket tulajdonítunk. Az elsőnek előlapján kis keresztben végződő nagy kereszt van, melynek minden egyes szegletében a BELA név egy betűje foglal helyet. Hátlapján körben Rx (Rex). A második és harmadik csoportba sorozott pénzek előlapja két B betűhöz hasonló díszítés között BELA felirat van. A második csoportba tartozó érem hátlapján xR, a harmadikba tartozónak Rx monogram van. E második és harmadik csoportba tartozó pénzekből, melyek igen ritkák voltak, Bácskában né-

hány száz darabot leltek. A negyedik csoportba tartozó pénzecske azért olyan érdekes, mert azon fordul elő először a szabályos apostoli kettős kereszt, mégpedig úgy az elő- mint a hátlapján. Az előlapjának körirata BELA Rx.

Imre király (1296—1204) uralkodása idejében vert számos pénz közül csak kettőről állapítja meg a C. N. H.*) hogy azok ennek a királynak uralkodása alatt készültek. Az első igen ritka pénznek előlapján HE — NRIC — VS felirat van, a hátlapján körben Rx monogram. A másik szintén ritka pénz előlapján öt kis kereszt egy csillag körül sugározva. Az első három keresztet szögleteibe E — — N — R betűk láthatók. Hátlapján egy kereszt körül 4 félho'd. Megjegyzi ezen sorok írója, hogy ő azokat a pénzeket, amelyek H és E betűkkel vannak ellátva, szintén Imre király pénzének tartja, mert szerinte H Henricus, E pedig Emericus név kezdőbetűje.

II. Endre király (1205—1235) pénzei szerfelett változatosak. Van számos olyan, amely nevét feltünteti, de azok a pénzei is, amelyeken egyáltalában nincs felírás, olyan jellemzők, hogy azokat dr. Réthy is minden óvatossága ellenére II. Endre pénzének tulajdonítja. Már előbb jeleztük, hogy II. Endre pénzein a verde jegyek a sziglak elmaradnak. Pénzei nagy részének verésénél mintául szolgált a hazánkban is forgalomban volt ugynevezett frizachi dénár. Ezen gyűjtőnév alá vonjuk az aquilejai patriarchák, karinthiai hercegek és salzburgi érsekek pénzeit. Pénzei királyi főek, egész emberi vagy állati alakokat, épületeket, templomokat ábrázolnak. S így a magyar heraldika szempontjából is nagyon nevezeteseek. Bár az apostoli kettős kereszt már megtaláltuk elődének III. Bélának egyik pénzén (C. N. H. 112), III. Endre pénzeinek nagy során találkozunk az apostoli kettős ke-

1) Végh Ödön: A nyugati és keleti érmészet befolyása Magyarország érmészetére.

2) Család könyve, 1857. Rosty Zsigmond: Egy kis éremtan, 331—334 oldal.

3) Dr. Réthy László. Corpus Nummorum Hungariae, 1899.

4) Hóman Bálint: Magyar Pénztörténet.

5) Numizmatikai Közöny. Jeszenszky Géza: Az első magyar rézpénzek. XXXIV—XXXV. évi. 35—47 oldal.

*) Dr. Réthy László: Corpus Nummorum Hungariae. I. Árpád-házi királyok kora.

resztel, sőt az egyik példányon a kereszt koronán nyugszik, akárcsak a magyar címerpajzson (C. N. H. 116.) A magyar címernek egy másik fontos részét is a pályákat is feltünteti egy dénárjának hátlapján lévő pajzs. Egyik pénzét, amelyen félhold és nem egész biztonságát kibetűzhető körirat van, a horvátok így olvassák ANDREAS R. CR (Adreas rex Croatiae) nagyon fontos közjogi bizonyítéknak tartják Horvátország önállóságának igazolására. (C. N. H. 197.) Ezen érem hátlapján kéttornyú templom van, ezek között háromszögű orom. Teljesen megegyezik az aquilaí dénárok rajzával II. Endre pénzei nagyon különböző nagyságúak és súlyuk.

Nem volt helytálló Végh megállapítása, hogy a tatárjárás az ország érmelésére bomlasztó hatással lett volna, mert éppen a tatárjárás idejében uralkodott IV. Béla királyunk (1235—1270) országjárása alatt érte el érmészetünk a legmagasabb fejlődési fokát. Az érmek különböző nagyságúak; vannak denar és obulus pénzemek. Az árpádkorban első esetben fordul elő a király teljes szabatos meghatározása REX BELA QVARTUS azaz Negyedik Béla király (C. N. H. 229). Egy másik kisebb pénzen fel van tüntetve a pénzecske neve OBVLVS (C. N. H. 232.) Látunk valóságos képeket is a pénzekben, mint Isten Bárányát, sárkánnyal viaskodó angyalt, sugárfényben lévő Krisztusképet, sást fénykörös fővel, keresztet, kétsős keresztet és templomot. Látunk mitológiai alakokat is, mint griff szörnyet és madártestű emberi alakot sarkantus lábakkal. Látjuk a királyt ülő, álló és lovagló helyzetben. Találunk vadászjelenetet feltüntető pénzt is, így nyulra csapó solymot. Látunk e király pénzei között olyant is, amelynek hátlapján koronás kétféjű sas van. Ez volt IV. Béla feleségének, Mária görög hercegnőnek a címere.

Dr. Réthy IV. Béla királynak tulajdonítja a B. R., R. B. és BELA REX feliratu és feliratot nélkülöző u. n. brahteátokat. Brahteátoknak nevezi az érmészeti tudomány azokat az igen vékony lapra vert pénzeket, amelyeknek csak egyik oldala van domboruan kiverve, másik oldala a domboru oldalnak homoru, többnyire határozott körvonalu másolata Ezen sorozatban látunk denár és obulus pénzemet. Képei: királyi alak, ifju fő, torz fő,

hármás emberarc, lovagló király sólyommal, tornyok és kereszt. Miután e pénzekben szigtlák használata már II. Endre pénzén nem fordul elő, ezért ezen brahteátokat Ruppall együtt III. Béla idejében vert pénzek közé sorozhatjuk.

V. István király (1270—1272) IV. Béla királynak fia, társuralkodója az »ifju királyi« intézmény folytán, majd ellenfelének pénzei nagyból megegyeznek atyja pénzeivel. Előlapjukon többnyire a király feje vagy mellképe látható a király nevére utaló felirással, vagy felírás nélkül. Hátlapjukon többnyire állatok és állatemberi szörnyek (sfinx) vannak. Egyik pénzén (C. N. H. 288.) a velencei szent Márk oroszlánjához hasonló ábrázolás látható. Egy másik pénzén két egymásra visszatekintő madár áll, közöttük héber aleph betű látható. Nincs kizárva, hogy a kincstár pénzverő bérlője, aki ezen pénzt verte, zsidó volt, ami a magyar pénz történetében gyakori eset. A király egyes pénzeinek hátlapján épületek vannak feltüntetve. Egyes pénzekben pajzsok vannak és ezeken kétsős kereszt és pólya. V. István pénzei között találunk olyan fajokat is, amelyek az azon korban Styriában vert denárok típusához hasonlóak. A denárok mellett előfordulnak obulusok is.

IV. Kun László király (1272—1290) pénzeinek telnikája teljesen elődei IV. Béla és V. Istvánéhoz simul. Pénzei között styriai mintájú nem fordul elő. A pénzek előlapján itt is többnyire az uralkodó képe szerepel, míg hátlapján állatok és torz állatszörnyek. Egyes pénzein templom, kereszt és koronán álló apostoli kétsős kereszt van, mely alatt ábrázolás, mely négy halomnak látszik.

III. Endre király (1290—1301) pénzein az előlapon a királynak a képe van többnyire feltüntetve különböző helyzetben + REX ANDREA és REX ANDREAS körirattal vagy írás nélkül. Hátlapjukon már a szörnyképek ábrázolása ritkul és felváltja ezt az Agnus Dei (Isten Báránya), Szent Hubertus szarvasának, az egyszerű és az apostoli kétsős kereszt képe. Pénzein láthatunk emelkedő sást és balra lépdelő elefántot is, melynek hátán hadisátor van. Ezeknek a jelentőségét nem tudjuk megállapítani. Megfejthető azonban a pénzein gyakran előforduló M betű és a velencei Szent Márk oroszlánjának az

ábrázolása. Ennek a magyarázata az, hogy a király édesanyja a velencei származású Morosini Tomasina volt és ezen pénzek az anyakirályné tiszteletére készültek.

III. Endrével az árpádházi királyoknak 300 éves és többnyire dicsőségesen uralkodó sora megszűnt, az uralkodó ház férfiága kihalt. Volt azonban a leányágon két rokon, akik ezen a címen nyerték meg a magyar trónt és így őket is árpádháziaknak tekinthetjük. Valutarendszerük is teljesen simul elődeikéhez. Ilyenek voltak cseh Vencel és bajor Ottó.

Cseh Vencel király (1301—1305) pénzei mind felirat nélküliek. Jankovich Miklós szerencsés gyűjtőnk kezébe került 1827-ben a Gellért-hegy tövében talált 2800 drb.-ból álló lelet, amely néhány IV. Béla, IV. László és III. Endre pénzén kívül 240 drb. Vencel király apjának pénzét tartalmazta. A többiek mind meggyeztek tehnikájában és ezeket az ismertető »méltóképpen tulajdonította«, Vencel király pénzének. A pénzek előlapján a király különböző helyzetben van ábrázolva. Hátlapján sas, hárpia, emberi arc, melyet a cikk írója Gorgófiának tart és evet, mely előtt gömböc van.

Bajor Ottó király (1305—1307) egyetlen és szerfelett ritka pénzét ismerjük, melynek előlapján nyílt korona körül REG OTTONIS körirat van. Hátlapján hét visszanező kifelé álló madáralak foglal helyet.

Nem érdektelen megemlíteni, hogy a múlt század végén ezen pénzt egy Füredi Róbert nevű »világhírű régipénz gyűjtő« Exner Károly éremvéső művészt megtevesztve számos példányban meghamisította és azt forgalomba hozta. A hamisítvány, amely nem eredeti pénz, hanem csak kép után készült, rosszul sikerült és így a hamisító nem érte el célját, a gyűjtők felismerve a pénzek hamis voltát, csak kuriózumként vették, természetesen igen alacsony áron.

Ezzel befejeztük a magyar érmészet őskorának ismertetését. A cikkirő azt szeretné, hogy ez az ismertetés mennél több olvasónak vállalkozásává válassza. Ha erről meggyőződött, úgy ismertetést fog közzétenni egy szintén nagy érdekű sorozatról a magyar vegyesházból származó királyok érmészetéről.

Dr. Frey Imre.

A dolgozó Délvidék

Ha tárgyilagosak akarunk lenni meg kell látnunk, hogy a Délvidék megítélésénél sok tévedés történt. A más vidékről való ember csak annyit lát, hogy a Délvidéken hizik a disznó, aranyos kalászt renget a szél, a fák roskadoznak édes gyümölcssterhük alatt és még a homokon is olyan szőlő terem, amely erős, izes bort ad. Áldott vidék mondják Kanaán, amelyet jókedvében teremtett az Isten és ajándékozott a délvidéki embernek.

A tévedés már itt kezdődik. Isten ajándéka a dus föld, de ezért a dus földért, ezért a termő Kanaánért keservesen meg kellett dolgozni. A Délvidék történetében választó vonal és szakadék a másfél-százados török hódoltság korszaka,

Mátyás idejében a déli megyék az ország népes és színmagyar vidékei voltak már, kifejtett kultur élettel és nemcsak királyi várakkal, hanem népes településekkel is. Az a rengeteg pusztá nevé hely, ami ma is megtalálható a délvidéki térképen a török uralom előtti időben népes falu volt, amely mind csak a romboló török rendszerben vált pusztasággá. A délvidéki városok óriási határa úgy keletkezett, hogy a török hódoltság után egy-egy városhoz csatolták a pusztákat azzal a kötelezettséggel, hogy bizonyos határidőn belül a városnak kellett ezeket a pusztákat benépesíteni. Pusztá nemcsak azt jelentette, hogy nem volt ember, tulajdonképpen azt is, hogy nem volt föld, már mint művel-

hető föld. A török uralom utáni időben a Délvidéknek nagyobb része mocsár volt. Ebből a mocsaras, lápos földből teremtetek veritékes munkával a német, magyar telepések, a katonából földművessé vált szerb, bunyevás határőrök termőföldet.

A délvidéki tájnak vannak szépségei, az alföld szépségei. A síkon alig emelkedik itt ott néhány földtüremlés, kisebb vonulat, dombocska, amely máshol meg sem látszana és amelyre szinte büszke a délvidéki ember. A délvidéki ember azt mondja, hogy a földje hegyen van, ha az pár lépéssel magasabb, mint a szomszédé. Ez a táj mégsem egyhangú, nem fárasztja a szemet, mert a tájnak mezőgazdasági kulturája csodálatosan változatos. A délvidéki ember ki tud hozni a földből mindent, amit ki lehet hozni és ezért a végtelenbe vesző szántóföldek színe szemet vidítóan változatos. Itt egy haragoszöld kocka, aztán enyhén zöld, aztán megint más szín és nagyon sokféle munka. Ez a sokféleség a legkésebb bizonyítéka annak, hogy mit kell adni a földnek, hogy azután minél többet lehessen kapni tőle.

Sokszor hallja a délvidéki ember azt a szemrehányó szót, hogy itt vagy ott sokkal rosszabb talajon milyen nagyszerű mennyiségi eredményeket tudnak elérni különösen buzában és burgonyában. A délvidéki embernél természetesen fontos a mennyiségi eredmény is, azonban a legfontosabb a minőség. A párlános gazda szégyelné magát, ha a buzája gyengébb minőségű volna, mint a szomszédjáé és ahogy gondosan vigyáz arra, hogy a lehető legjobb vetőmagot szerezzé be, ügyel arra is, hogy jó fajtájú állatai legyenek. Szegény kis parasztoknak istállójában szép lovak, szép tehének állnak. A délvidéki embernek a büszkesége a szép állat és ebben nincsen különbség magyar, német, vagy szerb között. A bunyevácok pedig az egész Bácskában híresek arról, hogy valósággal szerelmesei a lónak.

Már most a másik tévedés, amelyet igen gyakran hallani szemrehányás formájában is, hogy a délvidéki ember keveset dolgozik. A Délvidék népe tulnyomó többségében földműves, tehát a földműves é-

let-beosztása, amelynek egyik főtényezője a természet örök időktől megszabott pihenése, természetesen alakul ki. A munka már kora tavasszal kezdődik és késő őszig tart, de nyáron határt nem ismerővé válik. Az aratás olyan fölfokozott munkatejesítmény, amilyen más vidéken ismeretlen, a kukorica-szedés óriási munka, mert gyorsan kell néha óriási mennyiségekkel megbizkózni. A délvidéki ember, mint minden síksági ember tempós, lassu mozgású, de ezen a tempósságon áttör a folytonos munkának valami lázas szeretete Barkácsoló paraszt nem akad erre mifelénk, hiszen nincsen erdők és a kevés telepített erdő, a délvidéki munkának legujabb gyümölcse még igazán nem formálhatott ki olyan faipart amilyen az erdős, hegyes vidékeken természetesség. A délvidéki ember az ilyen piszmogó munkát meg se tudná szokni, mert ez nem folyik a tájnak természetéből. A táj nagyvonalúsága adja meg a munkának is a nagyvonalúságát.

A munkabeosztásban, az életrendben a Délvidék magyarjai, németjei, szerbjei között vannak különbségek, azonban ezek csak kicsiségekben és árnyalatokban jelentkeznek. A legnagyobb különbségek az életformában és az életszínvonalban vannak, inkább az életszínvonalban. Ezeket a különbségeket már nem a táj, hanem a történeti múlt és a gazdasági adottságok hívták életre. A legmagasabb az életszínvonala a délvidéki németiségnek. Okai kézenfekvők. A délvidéki németiség letelepítésénél erősen érvényesült az állami protekcionizmus, aminek a szerb határőrök letelepítésénél is volt hatása. A magyarság tulajdonképpen a török hódoltság utáni korszakban csak nehéz és szívós munkával tudott bekapaszkodni a délvidéki földre, amelyhez a Délvidéknek sorát intéző bécsi kamara urai még közel sem akarták engedni. A sokat szidott vármegye mentette meg a Délvidéknek a magyarságot azzal, hogy a kamara joghatósága alá vonta és így lehetővé tette a magyarságnak a letelepülést, amelyet Bécs a Délvidéken nem látott szívesen. E folyamatnak természetes következése az

volt, hogy a magyarság gazdaságilag már eredetileg kedvezőtlenebb helyzetben volt, mint a szerbség, vagy a németység és ezt a hátrányt (tulajdonképpen a mai napig sem tudta behozni. Ha megvizsgáljuk a délvidéki birtokmegoszlást, azt kell látnunk, hogy a magyarságnak van a legelaprózottabb földtulajdona és ha megvizsgáljuk a munkaviszonyokat, megint azt látjuk, hogy a mezőgazdaságban a munkásság nagyobb részét a magyarság adja. A földnélküli földműves népségnek ugyancsak nagyobb része a magyar a Délvidéken. Ez a gazdasági helyzet természetesen érvényesüli az életszínvonalban. A szerb, vagy a német kisparasztnak általában könnyebb a helyzete, mint a magyar kisparasztnak és így a szerb, vagy a német kisparasztnak igényei az étellel szemben nagyobbak, mint a magyar kisparasztnak. A magyarságnak örök dicsősége az, hogy ez a néhol kirívó vagyon ellentét sem tudott a délvidéki magyarságban gyűlöletet ébreszteni a vele együtt élő népekkel szemben. A népek együttélése a Délvidéken a XIX. század közepéig teljesen zavartalan volt és a békés megértést a szabadságharc idején borította fel a bécsi behatásra Jelasicsot támogató szerbség. Azóta ismeri a Délvidék a szerb-magyar ellentétet, amely 1918-ig állandóan fejlődött — nem a magyarság hibájából. Ami 1918 után történt, az annyira nyilvánvaló és ismert, hogy nem kell e helyen újra részletezni.

A délvidéki magyarságnak a felszabadulás után nemcsak a multat kellett likvidálni, hanem be kellett rendezkednie egy új életre is. Ezt a berendezkedést a délvidéki magyar nép a tájnak és a természetnek parancsai szerint igyekszik véghezvinni. Gazdasági és szociális kérdések várnak megoldásra és a megoldást az a nehéz küzdelem, amelyet a magyarságnak most reá kényszerítetten meg kell vívnia csak lassu menetűvé teszi, de nem odázza el. A gazdasági életben nagy változásokat hozott a háború és egészen természetes, hogy a háborus korlátozások és a háborus tervezkedés által teremtett előírások bizonyos változásokat idéztek elő a Délvidék mezőgazdasági termelésében.

Meg lehet állapítani, hogy e változásokat a délvidéki magyar nép, amely mint minden földművelő nép konzervatív, nagy megértéssel fogadta és olyan termelési ágazatokban is, amelyek eddig a Délvidéken ismeretlenek voltak, szép eredményeket tudott elérni. A gazdasági helyzetnek gyökere és rendszeres tisztázása, ujja formálása természetesen csupán a háború után következhetik be.

Igen súlyos probléma a magyar paraszti, a magyar földnélküli mezőgazdasági munkás földhétségének kielégítése a Délvidéken. A Délvidéken aránylag igen csekély volt a földbirtokba fektetett zsidó vagyon, tehát komoly megoldást ezen a vonalon nem lehet elérni. A már végrehajtott Ágostyán agrárreform teljesen elhanyagolta a magyarság jogos földigényeit és az agrárreform által igénybevetett földterületek egyrésze az ide betelepített idegenek távozása után a székelyek letelepítésének céljaira szolgált. Nagyobb még igényelhető földterületek tehát tulajdonképpen nincsenek a Délvidéken és az a földterület, ami rendelkezésre áll csak egy nagyon átgondolt telepítési és gazdasági terv végrehajtásával lesz majd eredményesen felhasználható. Erre vonatkozóan igen jó utmutatással szolgálnak a múlt század vége felé és a századforduló után a Délvidéken megteremtett magyar kertgazdaságok. Ez egészen délvidéki specialitás volt. Vegyünk egyetlen példát: Szabadka városa, a Délvidék legnagyobb földbirtokosa, óriási földterületének egy kis részét és pedig azt a részt, amelyet a város házi kezelésben a talajnak kisebb értékűsége miatt ugyszólván semmire nem használhatott, örökbérletek formájában felparcellázta. Ezeket a parcellákat, ezeket a tenyérnyi kis földdarabokat a legszegényebb lakosság, a magyar földnélküli mezőgazdasági munkásság szerezte meg. A legföljebb három holdas törpe birtokokon a magyar kisparasztnak életerős földszeretete és szinte végtelen munkabírása valóságos kis paradicsomokat teremtett. A homokos földet a délvidéki mezőgazdasági munka szokott és hagyományos előírásai szerint nem lehetett használni, de a

magyar kisparaszt kertgazdaságokat létesített a kis földdarabokon és nemcsak megélt, hanem gyarapodott is. Ezek a szegény kis emberek, akik pár évtizeddel ezelőtt a gazdag Délvidék legelesettebbjei voltak, házat építettek, bebutorozkodtak és életigényeik támadtak. A szerb megszállás idején a Szabadka környéki magyarságnak legerősebben nemzeti öntudatu és leginkább ellenálló rétege volt ez a szellér-sorból föltörekvő kis-parasztság. Erdemes feljegyezni, hogy idáig csak úgy tudtak eljutni, hogy nemcsak jó munkások, jó gazdák, hanem ügyes, élelmes kereskedők is voltak. Vállalkozó szellemük volt. Tulajdonképpen felülemelkedtek a paraszti életszemléleten és mert állandóan hajtotta őket az a vágy, hogy piciny földjüket ne csak megtartsák, hanem megnagyobbíthassák is, megtanultak vállalkozók lenni.

Valahogyan ez a példa lebeg előttünk, ha arra gondolunk, hogy meg kell oldani a délvidéki magyar parasztság jogos földéhségének problémáját. A Délvidék népe bizakodással tekint a jövő elé, mert úgy látja, hogy a magyar birtokpolitika anynyira reális, átgondolt és korszerű, hogy ezzel a problémával is meg tud majd, ha egy boldog békében az új európai rend kifejlődhetik, birkózni.

A Délvidék népe azt a nagy változást, amelyet 1941 áprilisa hozott, hosszú esztendőkön át várta és felkészült a magyar életre. A Délvidék népe nem annak a Bácskának a népe, amelyet színes novellákból és heje-hujás operettekől ismernek. Még abban az időben is, amikor valóban voltak bácskai nábobok mellékesen megjegyezve ezek között alig akadt magyar, mert a sok ezer láncok gazdái leginkább bunyevácok, szerbek, németek voltak, csak messziről nézte ezeknek vidám, bőséges és főképen pénzszerő életét. Ezt az életet a megszállás évtizedei megszűzi emlékké halványították, amint általában messzi emlék lett az az osztály is, amelyből a bácskai nábobok kikerültek. A megszállás alatt a gazdasági viszonyokban bizonyos nivellálódás állott elő a Délvidéken, a mamut-vagyonok összezúgorodtak, vagy mégsemmisültek, a tör-

pe birtokosok közül sokan megerősödtek, a közép-birtokosok soraiból különösen a németeknél és a szerbeknél sokan nagyobb vagyonra tettek szert. A vagyongyűjtés azonban a délvidéki életforma szerint fokozott munka és nagyobb kockázatvállalás eredménye volt. A délvidéki ember minden idegszálában ma is érzi azoknak az ősöknek a lelkét, akik a mo-csaras területből, mint igazi pionirok, Európa Kanaánját teremtték meg. Az ősök keményen dolgoztak, hogy megvehessék lábukat a földön, amelyet előbb a töröktől kellett visszahódítani, azután a nekivadult természeti erőktől kellett újra az ember hatalmába ragadni. Ettől a munkától a mai munkáig egyenes vonal vezet. A délvidéki szorgalom és a délvidéki vállalkozási kedv teremtette meg a két csatornát, amelyek a Délvidék gazdasági életére olyan nagy hatással vannak. A délvidéki szorgalom és a délvidéki vállalkozási szellem varázsolta a homokos területeket, mert tévedés azt hinni, hogy a Délvidéken csak elsörendű föld van, szépen művelt szőlőkké és gyümölcsösökké. És ezen a területen, amelyen hiányoznak a nehézipar előfeltételei, a szén és a vas, megint csak a délvidéki embernek rengeteg munkabírása és veseszünetelt vállalkozási szelleme létesített a földhöz és a természeti adottságokhoz igazodó ipari vállalkozásokat, amelyek a mezőgazdasági termények jobb értékesítését teszik lehetővé. A délvidéki nagy kapacitású malmok, a modernül berendezett husfeldolgozó üzemek és konzervgyárak, az egyéni vállalkozási kedvnek és törhetetlen munkaakarathoz alkotásai. mondani, mert a délvidéki ember semmit

Ezeket meg kell látni és meg kell fogadni. Az igazi délvidéki semmit nem fogad annyi bizalmatlansággal, mint a munkamélküli pénzkeresést eláruló hajlamot. A munka a Délvidéken természetesség, az áldott földnek a parancsa, amelyet minden ember megért, mert minden ember tudja, hogy a gazdag föld csak akkor ad bőséges termést, ha becsületos munkával ápolják. A földnek és az embernek kapcsolata talán sehol nem

olyan erős, mint a Délvidéken, ahol minden ember, intellektuel, kereskedő, ipari munkás is tudja, hogy minden a földből van, a földért van és ahol minden ember a földszeretettel együttjárónak érzi a munkaszeretetet. A délvidéki ember talán minden hibát, emberi gyarlóságot meg tud bocsátani, de egyet nem, a munkátlanságot. A keményen dolgozó paraszt-ősöknek lelki öröksége az a megvetés, amellyel a délvidéki ember a munkanélkül élő embert tekinti.

Az, amit máshol levegőembernek, kávéházi embernek mondanak, az a furcsa ember-típus, amely a semmiből él és pedig jól él, a Délvidéken ismeretlen. Vanak itt emberek, akik nem szeretnek dolgozni, de ezek kívül esnek az emberi közösségen és aszerint, hogy melyik osztályhoz tartoznak, más lehet az életük külső formája, de a délvidéki szellem megítélésében egyformák. Nem számítanak egész embernek és nem türik meg őket maguk között.

A Délvidéken rendkívül sok lehetősége van az ipari és kereskedelmi munkának, hiszen a föld gazdag termését értékesíteni kell és a keményen dolgozó népnek életigényei az utolsó három évtizedben lényegesen emelkedtek. E nagy lehetőségeket azonban csak kemény és nehéz munkával lehet kiaknázni. A Délvidéken minden van, de ingyen nem kapni semmit. Ezt a délvidéki ember nagyon jól tudja és a délvidéki ember, ha az ipari, vagy a kereskedelmi pályán dolgozik, akkor is tudja azt, hogy a délvidéki szabály érvényes minden emberre és minden munkára. Itt nincs lázas munkatempó, itt nem akarja senkisé az amerikai stílust majmolni, itt nem lehet blöffölni és nagy szavakkal takarni a semmit, itt nem lehet a reklámmal pótolni azt, ami nincs és nem is volt, itt a paraszt-ősök lassu, megfontolt és szakadatlan munkájának tempója irányít a munkának minden vonalán.

A megszállás husz esztendeje sok hiányosságot teremtett és sok minden dologban elmaradt a délvidéki ember az általános magyar élettől. Az elmaradott-

ság leginkább a szociális gondoskodás vonalán látszik meg. Itt megint a paraszt-ősök lelkesége jelentkezik, akik nehéz és küzdelmes életükben csak önmagukkal törődtek. Valami keveset ezen a hibán, mert egészen bizonyos, hogy ez súlyos hiba, a Délvidéken változtatott a megszállásnak két évtizede, amelyben a kisebbségi sors megteremtette a magyar közösségi érzést. A kisebbségi magyarság igyekezett gondoskodni elesetteiről és segítette azt a magyar szegénységet, amelynek élete a legnehezebb volt a megszállás alatt. Ezt a munkát most folytatni, tágitani és modernizálni kell. A faluval többet kell törődni és a Délvidék a legnagyobb örömmel látja azokat a magyar intézményeket, amelyek a falu szegényeinek életét jobbá és szebbé teszik. Az igazi megértés azonban még hiányzik. A délvidéki ember lelkéből nem hiányzik egészen a megértés, de nincs meg a ráneveltsége, nincs meg a tradíciója a segítésnek. Ebben talán része van annak is, hogy a bácskai ember azt szokta mondani, hogy a Bácskában nem lehet éhen halni.

Éhen halni nem lehet, de rosszul élni, egészségtelenül élni lehet és ez sajnos ma is még igen sok embernek sorsa a Délvidéken. Itt kell nagyon sokat tenni és itt kell egy új nevelő munkát kezdeni. Talán kissé csökkenteni kell a délvidéki önértéket, talán kissé erélyesebben kell megrázni azt, amit közösségi lelkiismeretnek lehetne nevezni. Talán az is elég lesz, ha párszáz utmutatása megadja az irányvonalakat.

A Délvidék, ez a gazdag föld és ez a munkás nép egy és oszthatatlan. A föld egyformává tette itt az embereket. A nyelvük lehet különböző, a gondolkodásuk azonban egy és ha a magyar Szent István gondolat, első nagy királyunk örök időkre minden kérdésünket és problémánkat megoldó eszméje, úgy lesz igazi valóssággá a Délvidéken, hogy megérti és elfogadja mindenki, aki a Délvidéken él, akkor ezen a gazdag földön ez a munkás nép meg tud birkózni minden kérdéssel, amelyet az idő felvet. **Csery Ferenc.**

Mezőgazdaságunk helyzete

A Kecskeméten székelő Duna—Tisza-
közi Mezőgazdasági Kamara most adta ki
évi jelentését az 1942. évről, amely nem-
csak a Kamaráinak a mezőgazdálkodás
minden ágára kiterjedő széleskörű munká-
járól ad tájékoztatást, hanem a magyar
mezőgazdaság általános helyzetéről is.
Annál figyelemreméltóbbak a kamarai je-
lentés megállapításai, mert köztudomású
hogy mezőgazdasági termelési rendsze-
rünkben a háborús szükséglet kielégítését
célzó kormányintézkedések nagyméretű
változásokat idéztek elő, amelyek mélyen
belenyulnak a gazdák munkájába és a
gazdasági üzemek életébe. A kamarai je-
lentés bevezetőben az ország mezőgaz-
daságának általános helyzetével foglalko-
zik és leszögezi, hogy a háborús célok
szolgálatára hozza magával a mezőgazda-
sági termelés korábbi teljes szabadságának
mindinkább fokozódó korlátozását. Ezek
a korlátozások nemcsak a termőterület
mikénti felhasználását írják elő, hanem vo-
natkoznak a termelt javak forgalombaho-
zatalára és azok fogyasztására is. A köz-
ellátás problémája az általános érdeklő-
dés első vonalába került és az állam
ezért követeléseket állít fel a gazdával
szemben. Előírja, hogy a mezőgazda mit
termeljen s a szabad piacról a kötött ér-
tékesítés terére szorítia a termelőt. Ezek
a rendelkezések alapjaiban változtatják
meg a termelő helyzetét. A mezőgazdasági
termelvények piacán ma tulkereslet
van s ezért az állam minden módon
igyekszik biztosítani a többtermelést, sőt
az ellenőrzés odáig megy, hogy aki nem
jól gazdálkodik, azt az állam kimozdít-
hat a földiéről. Nagy feladatokat ró a gaz-
daközönségre a minimális beszolgáltatás
előírásának elvén felépülő beszolgáltatási
kötelezettség, amely eleve megállapítja,
hogy az egyes termelvényekből mennyi
az a legkisebb mennyiség, amelyet a
gazda beszolgáltatni köteles. A beszolgáltatási
kötelezettség mellett a gazdákat
legközvetlenebbül az árkérdés érinti. Jo-
gos kívánsága a gazdaközönségnek, hogy
a mezőgazdasági termények árait hozza
a kormányzat összhangba az ipari termé-
kek áraival. A Kamara ilyen irányban
hangot ad a gazdák kívánságának és ja-
vasolja, hogy a jól beszolgáltató gazda-
ságok prémiumként iparcikkokat kapja-
nak és pedig a háború előtti átlagárak

alján felállított átszámítási kulcs figye-
lembevételével. A mezőgazdasági termel-
és ezen egészen új rendszere váratlanul
és felkészületlenül érte a magyar gazda-
társadalmat s ezért kezdetben zökkenők
voltak. Ez a rendszer hosszabb ideig fog
tartani, hiszen számolni kell azzal, hogy
a háború szerencsés befejezése után is
még évekig fenn kell tartani. A gazdakö-
zönségnek nagy gondot okozó problémá-
ja a takarmánykérdés megoldása. Állat-
állományunk fenntartásához és átmentésé-
hez elsőrendű érdekek fűződnek s a gaz-
dának az okozza a legnagyobb fejtörést
hogy a mezőgazdasági beszolgáltatási
rendben hogy tudjon elegendő szántóföldi
területet biztosítani takarmányozási cé-
lokra. A magyar mezőgazdasági életben
az említett és háború szülte helyzet fi-
gyelmen kívül hagyásával is új korszak
kezdődik a mezőgazdaság fejlesztését cél-
zó törvény gyakorlati megvalósításával
Munkába állították a községi gazdasági
előjárókat, egész sor különböző terme-
léselősegítő akció indult meg, a szakokta-
tás pedig soha nem tapasztalt méreteket
öltött, stb.

A Kamara széleskörű tevékenységé-
ről figyelemreméltó adatokat közöl az
évi jelentés. A Kamara hitelszövetkezete
hathatós módon segíti elő a mezőgazda-
ság hitelproblémáinak megoldását. Az
elmúlt évben Bácskában is megkezdték a
szervezetlenek, ezért több helyen megviz-
gálták a talajt és szaktanácsot adtak trá-
gyázási és növénytermesztési kérdések-
ben. Bács megye délnyugati részében ta-
nulmányozták az ottani szikes területe-
ket és megkezdtek azok javítását. A Ka-
marának 135 holdas kísérleti telepe van
70 holdas gyümölcsös és 20 holdas sző-
lőgazdasággal. A birtok mellett kertmunká-
sképző iskola működik, amelybe ez év
tavaszán 40 tanulóat vettek fel, míg az el-
múlt iskolaév végén 29 képesített kert-
munkás hagyta el az iskolát. Kertmunká-
sokban nagy a kereslet és így a végzett
tanulókat könnyű elhelyezni. A Kamara
bácskai kirendeltsége élénk tevékenysé-
get fejtett ki. A növénytermelés terén oda
hat, hogy az itt meghonosodott egyoldalu
termelési rendszert megváltoztassa és
szorgalmazza az annyira fontos takar-
mánytermesztést. Kísérleti gazdaságokat

állított fel, műtrágya kísérleteket végeztek és szikjavításra cukorgyári mészsza-
pot bocsátottak a gazdák rendelkezésé-
re. Az állattenyésztés terén is megtették
a szükséges lépéseket. 5 iuhtenyésztő
mintaközséget szerveztek. Megindították
a baromfitenyésztő mintaközségek szer-
vezését, tanfolyamokat rendeztek és csi-
beakciót hajtottak végre. Megszervezték
a silő-, trágyatelep-, kukoricagóré-, ba-
romfiól-, és gépakiót. Körülbelül 30 he-
lyen alakítottak új gazdakört és előke-
szítették egész sor őstermelő szövete-
két megalakítását. A topolyai m'nta'aras meg-
szervezése nagy lépésekkel haladt előre
A Kamara ugy a visszatért Bácskában
mint anyaországi területén takarmány-
vetőmag-, talajoltási-, kettős termesztési-
szikjavító-, állattenyésztési-, silő építési-
és trágyatelep építési akciókat hajtott
végre. A végzett munka nagyságát mu-
tatja, hogy a Kamara az elmúlt évben
245 új silőt, 114 trágyatelepet, 90 barom-

fiólat létesített. A gyümölcs- és szőlőter-
melést is előbbre vitte ez a munka. Gyü-
mölcs-csomagoló csarnokokat állítottak
fel, hűtőházakat és szisziktelenítőket lé-
tesítettek.

A gazdák továbbképzése érdekében
nagy számú és a mezőgazdasági termelés
minden ágára kiterjedő tanfolyamokat
rendeztek. Elősegítette a Kamara a gaz-
dák gyümölcs, paradicsom, paprika és
lagyma termésének értékesítését, támo-
gatta a népfőiskolákat, akciót vezetett a
méhészet fejlesztése érdekében, előmoz-
dította a háziipart és a gazdaközönségnek
rendelkezésére állt minden ügyes-ba'os
ügyében.

A 20 éves Duna—Tiszaközi Mező-
gazdasági Kamarának ez a jelentése is
bizonyítéka annak, hogy az ország ezen
egyik legjelentősebb mezőgazdasági ér-
dekképviselője nagyvonalú és eredményes
munkát fejt ki.

Muhi János

Délvidéki írók a budapesti és kolozsvári könyvnapokon

Az idei évben immár harmadszor je-
lent meg a délvidéki magyar könyv és a
könyvvel együtt a délvidéki magyar író
a székesfővárosban. Az idei megjelenés
azonban mégis különbözött az előbbiektől,
mert sokkal inkább észrevehető volt
a délvidéki magyar írók megszervezett-
sége, mert a délvidéki magyar könyveket
a DMKSz. a Szenteleky Társaság és a
Kalangya hozták ki, nem pedig, mint az-
előtt szervezetlenül önmaguk az írók. Ez
annak bizonyítéka, hogy a DMKSz és
nyomban megalakulása után a Szenteleky
Társaság is a folyóirat-kiadáson túl a dél-
vidéki magyar könyv kiadását is felada-
tuknak tekintik és ezzel megteszik az el-
ső lépést a délvidéki magyar írók régi
vágványának beteljesedésére.

A DMKSz és a Szenteleky Társaság
a Studium Kecskeméti-utcai könyvsátrá-
ban mutatta be kiadványait, amelyek kö-

zött ott láttuk Szenteleky irodalmi levele-
zésének fehér vászonba kötött, vastok,
sokatmutató kötetét. A nagyalaku, több
mint 400 oldalas könyv címlapján komor
egyszerűségében Szenteleky Kornél halot-
ti maszkja látható, fölötte egyetlen név,
egyetlen, de a nekünk olyan sokatmondó
szó: Szenteleky. A kötetet Bisztray Gyula
és Csuka Zoltán szerkesztették és lát-
ták el bevezetővel.

Ugyancsak a könyvnapokra jelent
meg a DMKSz kiadásában Szenteleky
Kornél hátrahagyott műveinek első két
kötete. Az Ugartörés című kötet Szent-
eleky tanulmányait foglalja egybe, míg a
Holnap-holnapután című kötet az író elbe-
széléseit. Mindkét kötet Herceg János
gondozásában jelent meg, aki a kötetek
végén kommentárt is írt.

Nagy érdeklődést keltett — főleg
szakkörökben — Bogner József filológiai

munkája, a szerb uralomnak a magyar nyelvre tett hatásáról. A DMKSz kiadványok sorozatában ott láttuk Hegei László: Munka a közért című társadalomszervezési szakkönyvét, amely nemcsak a Délvidék, hanem a visszatért részek egyetlen ilyen természetű munkája.

Nem most jelent meg, de nagy érdeklődést keltett Hódsághy Béla Faust-fordítása, amellyel a Délvidék egyre kiemelkedőbb költője nagy műfordítási készségéről tett tanubizonyosságot,

letbéli elnökét említhetjük meg, aki csaknem egy teljes órát időzött körünkben, de ott volt és vásárolt Szanyi Merse Jenő kultuszminiszter, báró Bánffy Dániel földművelésügyi miniszter, Kállay Miklós miniszterelnök hitvese, Ullein Reviczky Antal dr. sajtófőnök és Kállay Kristóf miniszteri titkár kíséretében, Szendy Károly a székesfevárosi polgármestere, Ugron Gábor v. b. t. t., Kenéz Béla ny. miniszter m. kir. t. t. tanácsos, Hankiss János dr. államtitkár, Némethy Károly, a

Herczeg Ferenc, a nagy magyar író, a Szenteleky Társaság tiszteleti elnöke meglátogatta a délvidéki írók könyvsátrát. Herczeg Ferenc a DMKSz évkönyvét forgatja érdeklődéssel, mellette Prokopy Imre, a Szenteleky Társaság ügyv. elnöke, és dr. Imre Kálmán a Studium igazgatója áll. Jobbra Csuka Zoltán és Létmányi István, a Szenteleky Társaság titkárai. (Schweiger fotó szakület felv. Budapest)

A Kalangya kiadásában jelent meg Herczeg János Gyászoló köművesek című novelláskötete; az író tíz évi novella-termesének válogatott gyűjteménye.

A délvidékiek könyvsátra iránt igen nagy volt az érdeklődés és a magyar irodalmi és közélet előkelőségei közül is számosan tüntették ki megjelenésükkel a délvidéki írókat. Így elsőhelyen **Herczeg Ferencet**, a Szenteleky Társaság tiszte-

székesfevárosi kulturatanácsnoka, a miniszterelnök II. ügyosztálya részéről Papp József és Pásint Ödön miniszteri tanácsosok, Rédey Tivadar, a kiváló író, a Nemzeti Múzeum Széchenyi könyvtárának igazgatója, Dulin Elek a miniszterelnökség sajtófőnökségének h. vezetője és még sokan mások.

Elsőízben vettek részt a Délvidék írói június 4-én és 5-én a kolozsvári könyv-

napokon is és Erdély közönsége meleg szeretettel fogadta őket. Ezalkalommal a Mátyás Király Diákházban irodalmi est is volt, amelyen Erdély részéről Kemény János báró köszöntötte a délvidékieket, akiknek nevében Reök Andor dr. Szabadka és Baja városok főispánja, a Szentelky Társaság társelnöke válaszolt. A kolozsvári estről és könyvnapról még rész-

letesebben megemlékezünk a Kalangyában.

Annyi bizonyos, hogy a délvidéki író és a délvidéki könyv a magyarság egyetemében ismét előre tett egy lépést. Irodalmi életünk új termékeiről és eseményeiről a magyar sajtó mellett a Kalangya is részletesen beszámol.

Könyvek

Kosztolányi Dezső: Elsüllyedt Európa
Nyugat kiadása.

Állítólag Goethe édesanyja mondta, hogy ha az ő fia átrándul a szomszéd faluba, akkor utközbén több élménye akad, mintha más az egész világot beutazná. Leszűrve az anyai elfogultságot ennyiből is nyilvánvaló, hogy az élmény nem nászutasokat letipró nápolyiemlék amely a terok és utcák sarkaira kiállva akarva-akaratlanul az utasok nyakába varrja magát. Az élmény tartózkodó. Talán zárkózott hercegü; csak a kedvelteknek mutogatja bájjait.

Az utazáshoz nemcsak pénz kell — talán legkevésbé ez — hanem haiml és tehetség. Az utazás gesztus, következmény; valaminek a megnyilvánulása. Az utazók örök nyughatatlanok és örök keresők. Az, majd minden művész és az volt Kosztolányi.

Bejárta Európát. Okos szemével belelátott országok, népek lelkébe. A táj, ahol vonatja átsuhan, vagy a város amelynek köveit, aszfaltját taposta alig érdekelte.

Az embereket figyelte, azért megy a pápához, D'Annunzio fiához, Rothermere-hez, Vilmos császárhoz, A római Szt. Péter templomról mitse mond, de Pompeiben, a romok között talált három olasz munkásnak, több, mint egy oldalt szentel. Jária Európa városait, mint egy eszményi riportter, lelke Contaxát mindig felvételre készen tartva.

A rendkívüli, a groteszk és a csoda vonzata, még az a csoda is, amely körül a XX. század elzavarta már a misztika homályát. Svédországból telefonon beszél feleségével, hogy utána elragadtatott sorokat vessen papírra. Rómában Mussolini országlját, Párisban a montygek a belototasházát, Velencében az »örömmeg-
Az országok tekinteti meg és így tovább. Az országok tekinteti meg és így tovább. Az országok tekinteti meg és így tovább.

ságával választja ki a megleshető jelenségek-ből a környezet leghangsúlyozottabb, leglényegesebb foltját és amit leír, amögött az átélés és a valóság friss melege érzik. Ritkán beszél általánosságban, Párisról, Olaszországról, vagy angolokról. Részleteket lát: egy minősíthetetlen párisi kabaré énekest, egy angol koldust, vagy egy holland reggeli tizféle süteményét. De ezek a részletek jellemzőbbek mindennél: azt mutatják, ami az olaszt olasszá, az angolt angollá teszi, tehát azt, amiben különböznek tőlünk és mindenki mástól.

Az ut első állomása Belgrád. Az annexiózás válság tetőpontján járja a szerb főváros lebu-jait, kávéházait, Pópákat lát, »akik imakönyvükben új bombák receptjét tartogatják«. Kicsapott diákokat, tudóveszes nyomdászokkal és vezérkari tisztekkel »Vanillialikört isznak, de zsebeikben ciánkálit rejtgetnek«, — írja róluk és öt évvel a háboru előtt ennek az utazásának naplóját ezzel fejezi be: »Háboru lesz».

Az ifjuság mohó hódítási vágyával megy el még a nagy, de eredménytelen katharizs előtt Rómába, Párisba, majd ujra Olaszországba és Bécsbe. Azt keresi, amit itthon nem találhatott; az idegenséget, hogy országokat, földrészeket fogadhatson be alkotó lelke nyers anyagraktárába. Tízévi kényszerü szünet következik ezután, de e tíz év alatt a szabadkai tanáriüből az ország egyik legnagyobb írója, költője lett.

A P. E. N. Club kilencedik nagygyűlésén, 1931-ben ő is ott van nemzetét és irodalmunkat képviselve. Harmincöt nemzet 350 írója gyűlt össze. Az egész XX. század emberré lett irodalma Csupa rendkívüli, csupa zseniális agyvelő. (Igy, — a háboru idiomái között — elképzelni is könnyelműség; ha azokban a napokban ott földregens, vagy más elemi csapás következik be, nélkülük, ma Európa, a vi-

kva felé vontatták.» (33). »A patriarchatus a szerb nemzet nevében önálló külpolitikát folytatt.» (30.)

I Lipót idejében »Belgrádban a patriarcha vezetése alatt Theofan rudniki, Geraszim zvonniki püspökök, Lyubibratics Simeon belgrádi metropolita, Gyukovics Izaia borosjenői püspök, néhány kenéz és bíró tanácskozáásra jött össze ott megállapították azokat a kérelmeket, melyeket I Lipót elé terjesztettek. Erre adta ki I Lipót 1690 aug. 21-én híres diplomáját, amely az ujkori, magyarországi autonómia legelső alapokmánya. A patriarcha tehát, mint a szerb vazallusállam feje a török szuverenitás alól kivonta magát és a Balkánon érvényben volt egész önkormányzati rendszerrel igyekezett a Habsburg főhatalom alatt elhelyezkedni s vele kompromisszumot kötni, I Lipót ezt az eljárást szentesítette s a kompromisszumot megkötötte.» (38 old.)

»I Lipót diplomái egy bizánci, teokratikus elveken nyugvó és török állami viszonyok közé beágyazott, tehát egész valójában balkáni jellegű hibézes kormányzati rendszer mindenestül egy nyugati államrendszerbe és nyugati vallási viszonyok közé teiepitettek át.» (40). Ez az áttelepítés a szerbségnek kulturális és gazdasági föllendülését eredményezte.

Dr. Milutinovic Miklós munkáiból látjuk, hogy a szerb matica körül csoportosult magyarországi szerbek — sokszor egyedül képviselték a szerb irodalmat, művészetet és tudományt

Hadrovics László értékes dolgozata megmutatta a magyarországi szerb kérdés balkáni gyökereit. Mi úgy látjuk, hogy ezek a gyökerek életerős hajtásokba szöktek a magyar földrőn is.

Polácsi János

Kallka Margit: Színek és évek. Mária évei.

(Franklin, Új kiadás.)

Egyik legnagyobb magyar írónőnek legszébb két könyvét találjuk ebben a kötetben. A színek és évek-ben egy boldogtalan, talán mégis boldog asszony mondja el élete történetét. Ez a szegény asszony hagyja magát sodortatni sorsától, helyzetén nem tud és talán nem is akar változtatni; de mindent lát maga körül, és a körülötte történő változásokat mélyen érzi, és mélyen át is éli. Körülötte lassan megváltozik a világ; elkallódik, széthullik, elpusztul egy társadalmi osztály; a vidéki gentry.

A regény hősnője maga is híres, régi családból származott, és saját családjában is meg kellett érnie, hogy széthullott, szétzilált a család. Kihalt a régi rokoni összetartás, az erőt adó szolidaritás; hiszen nem is volt már erő egyikükben sem.

Szeretreméltónak mutatja be a vidéki közép- és kismemesek társadalmát: értik a szép életet, a szépen szeretés finom és ter-

mészetes módját. A maguk kis világát alakítgatva a vármegyén, úgy érzik, hogy politikát csinálnak. Egyetlen hibájuk, hogy nem életrevalók többé, és ez már magában is hordja büntetését: el is pusztulnak, eltűnnek, széthullanak. A széthullásnak sokféle módját mutatja be. Van, aki véglegesen leüllik, csavargóvá válik; más józan tisztviselő lesz Pesten, a zöme pedig igyekszik elhelyezkedni a vármegye familiáris hivatalaiban. De már itt sem hangadók többé, egészen más, új emberek törnek az éltre. Akik még tartják magukat, azok sem életrevalók már Elmaradtak vagy fél századdal, a megye-bákokon már parlagiasnak tünnek fel. Érezzük, hogy az ő sorsuk is be fog teljesülni. Egyre lejjebb süllyednek majd, vagy felemelkednek, utólikra a többit, és akkor ők is az erjedés szélére jutottak. Tönkremegy az újításokkal kísérletező, szociális eszmékért harcoló földesur is, éppen véghezvihetetlen tervei teszik tönkre. Halálra van itélve az egész osztály. Tüneti kezelés nem gyógyíthatja. De még azoknak is pusztulniok kell, akik csak később dörgölöztek ehhez az osztályhoz, ha kezdetben pályáuk fölfelé ivel is.

A regénynek talán az a legszebb része, amikor utólikra mintegy bucsuzól megjelenik a letűnő világ visszfénye. Magdolna már öregedő asszony, amikor névnapja egy régi udvarlója, hajdan gazdag birtokos, akkor már a tönk szélén álló ember, borral, dallal, cigánnyal köszönti, és régies ízű galáns bókókkal udvarol volt szerelmének. Ez a kis történet bearanyozza az asszony életének alkonyát, olyan mint a kései, szép, őszí verőfény, amilyen éppen azon a reggelen is volt.

Mária évei-ben már egy kisebbnek látszó társadalmi problémát akar megoldani az írónő ez mintegy az érem másik oldala a Színek és évek-hez. A Színek és évek Magdolna asszonya egy helyt azt mondja, hogy lányait független életre akarja nevelni: legyenek orvosok tanárok, hogy maguk irányíthassák az életüket. E második regény hősnője tanárnő. Társadalmi problémája a társtalanság. Az előbbi könyvében egy társadalmi osztály omlott össze, itt egy végzetesen egyedül maradt lány töri össze magát, és végül is öngyilkos lesz. Az egyetemen, a kollégiumban magas szellemi igényekkel nőnek fel a tanárnőjelöltek; érdeklődésük legfőbb tárgya az irodalomma, művészetle szublimált szerelem. Ez minden napi beszédük tárgya, holott még egyikük sem kapott egy igazi csókot sem. Társnői közül éppen Mária esett bele legjobban a szerelmon könyv-kompleksumába. Levelezni kezd ismeretlenül egy híres íróval, és amikor hosszú idő után felkeresi az író lakását, örül, hogy nem történik közöttük semmi, de később ezt vereségnek érzi. A képviselővel, a főispáni titkárral, egy tanár társával, akinek később menyasszonya is lesz, szintén csak szavakból és képzeldőségből áll a szerelme. De a valóság olyan messze esik attól, ami az ő elképzelése-

iben él, hogy nem tudja megszerezni a végső elhatározáshoz szükséges indító erőt. Közben egyre jobban körülveszi a magány; nem lehet sokáig eredményesen védekezni a környezet hatása ellen, a legnagyobb eredmény legfeljebb a szikkadt elvonulás. Távol van a valóság az ábrándoktól, és amikor egyszer elindul, hogy a szerelem területén erővel, akarattal megpróbálja megalkuvások árán is közelebb hozni a kettőt, a véletlen is ellene van. Minden összezavarodik lelkében, ott kószál a »Hidavatás« Margit-hidjánál, és ő is a hűs hullámokba veti magát.

Banó István.

Erdélyi József: Villám és virág.

(Turul kiadás.)

A mai magyar líra egyik legkiválóbb legeredetibb, de mégis legtöbb hagyományt hordozó képviselőjének verskötetete e könyv. Egy örök ifjú költői lélek játékos virágai és haragos villámai; de a villámok is csak a virágokat világítják meg még jobban. A népköltészet üde színei, a népmesék íze az uralkodó hangulata e kötetnek, mint Erdélyi minden verskötetének. Az ember szívesen adja át magát annak a kedves ringatózásnak, amit Erdélyi verseinek a zenéje ad, és örömmel élvezi azt a színes világot, amibe e versek elvezetnek. Az élmény melegét érezzük minden versén. Nem témákat dolgoz fel, csak elmondja, amit a világ jelenségei: a mezei virágok, a tücsök, a nyári nap, a tavaszi szél eszébe juttatnak a költőnek. Főhídezi élete emlékeit, számbavevési a világ dolgait, elmondja róluk, hogy mi a rossz, mi a jó bennük; néha ilyenkor villámlik is egy-egy pillanatra, de nem acsarkodik,

csak megmutatja azt, amit meglátott. Villámai nem is annyira tüzes istennyilát mint gyors, világgosságot adó villanást jelentenek.

Verseinek fő erőssége és szépsége gazdag, színpompás nyelve: a népköltészetben élő virágos magyar nyelv. Ez segíti diadalra minden versét: a legegyszerűbb gondolatfoszlányból költeményt varázsol, amik a mezei virág irissességével és naiv bájjával hatnak. Ilyenek e kötetben a Hamupipóke, Az ibolya, Levelibéka, Nyár, Pápai kislány, Emberség, Furulya, Füst, stb. Néha egy-egy ilyen játékos vers finom szatira, aminek élet csak a költő mosolygása tompítja: Futópaszuly, Sár, Holt-Tisza, Vakok, Nóták, Cigánykirály, stb. Más verseiben az elégedetlenség erőteljesebben csillan meg: Magyar család, Hörcsög, Szélmalom, Saroglya, stb. A gyermekkor emlékeiből írt verseiben mindezek a hangulatok együttesen jelennek meg. Nyelvészkedő verseiben pedig egyedül csak a nyelv tökéletes ismerete, a kifejezésekkel való könnyed jótéte segíti győzelemre. A nyelv, a magyar nyelv az ő Etele-kardja — mondja magáról — Ő is a réten, a mezőn: egyszerű emberek beszédében találta, ez sebezte meg szívét, ezzel is hódítja meg a világot. E verseiben szömegejtéseinek hitelt a lírai élmény ereje ad. Ilyen versei e kötetben: Vers Kecskemét nevérol, Új Bábel, Niobe, Halevők.

Erdélyi József versei, amik a magyar nyelv pompázatos szépségét osztják elénk, egy mélyen értő és érző lélek filozófiáját mutatják meg; a magyar parasztság küzdelmeinek emlékei, és évszázadokon át dédelgetett és táplált költészetének új virágai, friss hajtásai.

Banó István.

A Kalangya hírei

A júniusi könyvnapokon Budapesten és Kolozsváron is résztvettek a délvidéki magyar írók. Kolozsváron az Újságírók Egyesületének erdélyrészi tagozata irodalmi estet is rendezett a délvidéki íróknak, akik dr. Reök Andor főispán, a Szenteleky Társaság társelnökének vezetésével utaztak Kolozsvárra. Az írók megérkezésük délutánján megtekintették Kolozsvár nevezetességeit, majd másnap délelőtt megjelentek a könyvsátrakban s bemutatták könyveiket. Hecceg János most megjelent »Gyászoló köművesek« c. novelláskötetével szerepelt, Csuka Zoltán pedig az általa és Bisztray Gyula által sajtó alá rendezett Szenteleky irodalmi levelezésének tekintélyes és művész izlésű kötetével. Ott volt a Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség kiadványában most megjelent két Szenteleky-kötet is. Szenteleky elbeszélései és tanulmányai, valamint a DMKSz kiadványai s ott volt könyvével Dudás Kálmán, Cziráky Imre, Fekete Lajos és Faust-fordításával Hódsághy Béla. A kolozsváriak nagy érdeklődéssel vásárolták a délvidéki könyveket és a Kalangyát. Az irodalmi est a Mátyás király diákház hatalmas termében igen nagy és előkelő közönség jelenlétében zajlott le. Hogy csak egy-két nevet említsünk, ott láttuk Betűlen György főfőt, az egykori Erdélyi Magyar Párt vezetőjét, Inczedy Joksmann Ödön kolozsmegyei főispánt, Szász Ferenc alispánt, Vásárhelyi h. kolozsvári polgármestert s általában a kincses város társadalmának csaknem minden vezető-emberét.

A délvidéki írók az előadás megkezdésekor Dr. Reök Andor főispán vezetésével a színpadra vonultak, ahol az erdélyi irodalom nevében báró Kemény János üdvözölte őket. Rámutatott arra, hogy az elszakitottság idején a délvidéki és az erdélyi magyar szellem tulajdonképpen mindig egy volt, csak a formák és a körülmények voltak mások. A szellem embereinek is kemény és sulyos harccokat kellett vívniok azért, hogy a magyar lélek megnyilatkozhassék. Nagy szerencse, hogy a Délvidéknek is megvolt a maga nagyszerű szervezőerővel és lelki készséggel megáldott embere. Szenteleky Kornél, aki ugyanazt a munkát végezte ott, mint Erdélyben Kunecz Aladár. Nagy öröm, hogy most a szabad Erdély földjén megölelhetjük egymást és közvetlenül hallhatjuk egymás szavait.

Báró Kemény János üdvözlése után Reök Andor főispán, a Szenteleky Kornél

Irodalmi Társaság társelnöke nagyhatású beszédben köszönte meg az üdvözlést és vázolta azokat a sulyos körülményeket, amelyek között a magyar szellem emberei a magyar lelkeség megtartásáért harcoltak a megszállt Délvidéken. A főispán beszédét sokszor szakította félbe a közönség tetszésnyilvánítása. Különösen akkor, amikor a bácskai és az erdélyi magyar lélek közös vonásait méltatta s amikor a magyar megmaradásért eddig folytatott munkáról és a jövőbeni feladatokról beszélt.

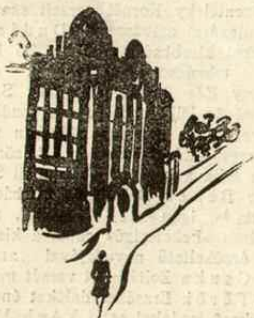
Vitéz Hódsághy Béla olvasta fel ezután költeményeit, amelyek közül főleg az Október című aratott igen nagy sikert. Török Erzsébet, a nagynevű kolozsvári énekművésznő Kiss Lajos délvidéki népdalgyűjtéséből adott elő néhányat Farkass Ferenc az európai híri zeneszerző, a kolozsvári zenekonzervatórium igazgatójának feldolgozásában és kíséretében. A közönség szünni nem akaró tapssal jutalmazta a kiváló teljesítményt és a szép dalokat. Ezután Fekete Lajos olvasta fel költeményeit, amelyek közül különösen a Szenteleky emlékezete című vers ragadta magával a közönséget. Fekete Lajos nemcsak kiváló költő, hanem elsősorú előadó is és így érthető, hogy kettős sikert ért el a kolozsvári közönségnél. Nagy tapssal fogadta a közönség Cziráky Imre Szerelmesek című novelláját, amelyet pompásan adott elő. Kormos Márta a Kolozsvári Nemzeti Színház tagja Szenteleky Kornél verseit szavalta el finom és megértő művészzettel. Dudás Kálmán a bácskai kisebbségi sorsban élő költő érzésvilágát tolmácsolta verseiben, majd Draskóczy Ede dr. rajzolta meg Szenteleky szellemi és lelki arcképét. A rendkívül magas színvonalú és ragyogó stílusban megírt előadás nagy hatást gyakorolt a közönségre. Lantos Béla a kolozsvári Nemzeti Színház művésze Bencz Boldizsár két bácskai versét mutatta be igen nagy sikerrel, majd Hecceg János »Feketerigó« című, a kisebbségi sorsot érzékeltető novellájával aratott nagy sikert. Csuka Zoltán két versét mutatta be, végül Török Erzsébet dalokat énekelt.

A nagyszerű irodalmi estet Végh József szerkesztő szavai rekesztették be. Végh József volt egyébként az, aki a Kolozsvári Újságírók Egyesülete részéről a legnagyobb lelkesedéssel és önfeláldozó munkával látta el a rendezés ezer gondját és tette lehetővé, hogy a délvidéki írók estje ilyen kifűnően sikerüljön.

Meg kell még említeni, hogy a kolozsvári napilapok, az Ellenzék, a Keleti Ujság, a Kolozsvári Esti Lapok és a Magyar Ujság szinte versenyeztek egymással abban, hogy a délvidéki magyar írókról minél melegebben és minél többet írjanak, megérkezésük után meginterjuválták Reök Andor főispánt és az írókat és személy szerint külön-külön foglalkoztak velük, vasárnapi számaikban pedig délvidéki írók és költők novelláit és verseit közölték.

Mindent összegezve, a délvidéki magyar írók kolozsvári szereplése — ezt nem mi írjuk, hanem a kolozsvári napilapok, — minden tekintetben és országos viszonylatban is jelentős és fontos irodalmi, sőt irodalomtörténeti esemény volt, amely egyuttal Erdély és Délvidék szellemi életében a kapcsolatokat új lehetőségeit tárta fel.

RÁDIOARTIV
GYÓGVÍZ
gyógyítja
és
üdíti

A
SZT. GELLÉRT
gyógyfürdőben

Herceg János

Gyászoló kőművesek

Novellák

KALANGYA-KIADÁS

Ára 6 Pengő

Megrendelhető a Kalangya kiadóhivatalában, Budapest, VII.

Baross-tér 15